

ISSN 1644-0749

ACTA SCIENTIARUM POLONORUM

Scientific journal (quarterly), issued since 2002,
whose founder and advocate is the Conference of the Rectors of Universities
of Life Sciences

Administratio Locorum Gospodarka Przestrzenna Real Estate Management

16(2) 2017

kwiecień – czerwiec

April – June

Bydgoszcz Kraków Lublin Olsztyn
Poznań Siedlce Szczecin Warszawa Wrocław

ACTA Scientiarum Polonorum Administratio Locorum was founded by all Polish Agricultural Universities in 2001 and it is published by University of Warmia and Mazury Publishing House.

Program Board of Acta Scientiarum Polonorum

Józef Bieniek (Kraków), Barbara Gąsiorowska (Siedlce), Wojciech Gilewski (Warszawa),
Janusz Prusiński (Bydgoszcz), Wiesław Skrzypczak (Szczecin), Krzysztof Szkucik (Lublin),
Julita Reguła (Poznań), Jerzy Sobota (Wrocław), Ryszard Źróbek (Olsztyn)

Administratio Locorum is indexed in the following databases: AGRO, PolIndex, Baz Hum

This journal is the open access and non-profit enterprise. The published papers may be collected, read and downloaded free of charge – with Author's rights reserved. We have adopted a Creative Commons licence CC BY-NC-ND (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives).

Aim and scope

Series „Administratio Locorum” is concerned with the social, economic, geographic, legal, environmental and planning aspects of land administration. The aim of the journal is to provide an interdisciplinary platform for the exchange of ideas and information among scientists representing various disciplines, whose ideas and discoveries tribute to effective land administration. Thus, journal publishes both reviews and empirical studies presenting the results of surveys and laboratory works. Topics covered by our Authors include, i.e.: land administration, technical and social infrastructure, spatial economics, social-economic geography, land management, real estate management, rural areas, environmental protection, protection of historical buildings, spatial planning, local and regional development, sustainable development, urban studies, real estate market, transport systems, legal regulations for the land administration, and spatial management. The primary aim of the journal and its mission are to spread information and guidance relevant both for authorities responsible for the effective land administration (local, regional and central), scientists and teachers.

Four issues are published every year.

ISSN 1644-0749 (print) eISSN 2450-0771 (online)

Cover design Daniel Morzyński

Text editor Agnieszka Orłowska-Rachwał

Computer typesetting Urszula Trzeciecka

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn, Poland

e-mail: wydawca@uwm.edu.pl www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/

Edition 95 copies. 11.0 publisher's sheets.

Print: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie

Editorial and Scientific Board of Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum

Editorial Board

Ryszard Źróbek

Chairman, chief editor of the series
University of Warmia and Mazury
in Olsztyn, Poland

Agnieszka Dawidowicz

Secretary of the scientific and editorial
board
University of Warmia and Mazury
in Olsztyn, Poland
aspal.editor@wp.pl

Anna Klimach

Organizational editor
University of Warmia and Mazury
in Olsztyn, Poland
aspal.editor@wp.pl

Sebastian Kokot

Statistical editor
University of Szczecin, Poland

Thematic editors of Administratio Locorum series

Andrzej Muczyński

Property management

Michał Pietkiewicz

Law

Adam Senetra

Geography

Agnieszka Zwirowicz-Rutkowska

Geoinformation systems

Alina Źróbek-Różańska

Economics

Anna Źróbek-Sokolnik

Environment

Scientific Board

Le Thi Giang

Hanoi University of Agriculture (HUA),
Vietnam

Arturas Kaklauskas

Vilnius Gediminas Technical,
University Lithuania

Darijus Veteikis

Vilnius University, Lithuania

Alina Maciejewska

Warsaw University of Technology,
Poland

Tadeusz Markowski

University of Lodz, Poland

Ewa Siemińska

Nicolaus Copernicus University
in Torun, Poland

Nguyen Khac Thoi

Hanoi University of Agriculture (HUA),
Vietnam

Maria Trojanek

Poznan University of Economics,
Poland

Ivančica Schrunk

University of Minnesota, USA

Daniel Špírková

University of Technology in Bratislava,
Slovakia

Igor Ivan

VSB – Technical University of Ostrava,
Czech Republic

Katarzyna Siła-Nowicka

University of Glasgow, Great Britain

Jan Růžička

VŠB – TU Ostrava, Czech Republic

DRODZY CZYTELNICY I AUTORZY,

Drugi numer *Acta Scientiarum Polonorum – Administratio Locorum* w 2017 roku poświęcono problemom związanym ze środowiskiem naturalnym, a także zielenią urządzoną. Mnogość podejmowanych tematów w tym zakresie może świadczyć o potrzebie skupienia się na ochronie środowiska naturalnego oraz zrównoważonym zarządzaniu terenami zielonymi. W dobie urbanizacji i rozwoju inwestycji ważne jest, aby aspekt środowiskowy był równoważnie uwzględniany.

Zachęcam zatem do lektury publikacji Ewy Trzaskowskiej i Pawła Adamca na temat zieleni jako elementu podnoszącego atrakcyjność i jakość przestrzeni publicznych. Autorzy opisują estetyczną rolę zieleni na przykładzie publicznych przestrzeni Lublina oraz oceniają jej stan i wartości. W artykule określono również kierunki kształtowania tych terenów zgodnie z zasadami estetyki w celu poprawy jakości życia mieszkańców, warunków przyrodniczych i minimalizacji kosztów ich utrzymania.

Pozostając w temacie terenów miejskich, proponuję zapoznanie się z interesującym artykułem dotyczącym witalności terenów zdegradowanych na przykładzie Katowic. Autorka, Monika Janiszek, sprawdziła potencjał przypisania cech miasta witalnego. Zaprezentowała możliwości wyprowadzenia ze stanu kryzysowego terenów zdegradowanych w poszczególnych dzielnicach miasta, w obrębie których występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych oraz problemy przestrzenne. Za pomocą narzędzi GIS przeprowadziła analizę lokalizacji terenów zdefiniowanych jako zdegradowane w Lokalnym programie rewitalizacji miasta Katowice oraz terenów przemysłowych udostępnionych w Ogólnodostępnej Platformie Informacji – „Tereny przemysłowe i zdegradowane” – w celu wyłonienia wspólnych terytorialnie przestrzeni.

Ośrodki miejskie silnie oddziałują na otaczającą przyrodę oraz podmiejskie gminy. Wpływ ośrodka miejskiego na kształtowanie się obszarów inwestycyjnych zbadał zespół autorów: Anita Kukulska, Katarzyna Cegielska, Tomasz Salata i Marta Szylar. Autorzy obserwowali działania gmin dotyczące polityki przestrzennej wynikającej z silnej presji pobliskich aglomeracji. Na podstawie zebranych danych wyliczyli powierzchnie istniejących obszarów inwestycyjnych oraz powierzchnie terenów rezerwy budowlanej. Wykorzystali w tym celu dane geoprzestrzenne i narzędzia GIS. Wyniki ukazały silną zależność wielkości terenów inwestycyjnych w stosunku do bliskości miasta. W miarę oddalania się od ośrodka aglomeracyjnego zmniejsza się zapotrzebowanie na grunty budowlane, a co za tym idzie, mniejsze powierzchnie przeznaczane są w planach miejscowych pod zabudowę.

Zapraszam do zapoznania się również z pozostałymi artykułami. Stanowią oryginalne opracowania naukowe poruszające istotne problemy dotyczące zagospodarowania przestrzeni w Polsce.

Wszystkim autorom dziękuję za interesujące opracowania, a czytelnikom życzę miłej lektury.

Prof. dr hab. inż. Ryszard Żróbek

WITALNOŚĆ TERENÓW ZDEGRADOWANYCH NA PRZYKŁADZIE KATOWIC

Monika Janiszek✉

Katedra Badań Strategicznych i Regionalnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach,
ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice, **Polska**

ABSTRAKT

Celem artykułu jest sprawdzenie możliwości przypisania cech miasta witalnego, tj. powiązane terytorialnie kreatywne działania prowadzące do integracji i równoważenia rozwoju na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i gospodarki Katowic, obszarom przeznaczonym do rewitalizacji w latach 2016–2022. Zaprezentowano możliwości wyprowadzenia ze stanu kryzysowego terenów zdegradowanych, w obrębie których występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych oraz problemy przestrzenne (opisane dzielnice miasta). Za pomocą narzędzi GIS przeprowadzono analizę lokalizacji terenów zdefiniowanych jako zdegradowane w Lokalnym programie rewitalizacji miasta Katowice... (2014) oraz terenów poprzemysłowych udostępnionych w ogólnodostępnej platformie informacji „Tereny poprzemysłowe i zdegradowane” w celu wyłonienia wspólnych terytorialnie przestrzeni.

Słowa kluczowe: witalność miasta, tereny zdegradowane, tereny poprzemysłowe, rewitalizacja

WPROWADZENIE

Przemiany zachodzące w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miast konurbacji górnośląskiej kształtowały się głównie pod wpływem procesów industrializacji i rozwoju ekonomicznego opartego na produkcji przemysłowej, które prowadziły do powstania terenów zdegradowanych wymagających obecnie podjęcia czynności rewitalizacyjnych. Nakłada to na władze samorządowe obowiązek wieloaspektowych działań oraz współpracy z instytucjami zewnętrznymi i społecznością lokalną w procesie podejmowania decyzji zagospodarowania przestrzeni (Parysek 2007). Kształtowanie przestrzeni miejskiej przekłada się na konstruowanie nowych rozwiązań i modeli miast (Mierzejewska 2009) za pomocą lokalnych programów rewitalizacji (Muzioł-Węclawowicz 2009), które

zapobiegają dalszym negatywnym przekształceniom terenu zdegradowanego. Jednym z poważniejszych problemów miast jest utrata wartości historycznych przestrzeni miejskich (Runge i Dragan 2014), które są obszarem integrującym społeczeństwo, dostępnym dla wszystkich użytkowników niezależnie od wieku, pochodzenia społecznego czy statusu materialnego (Problemy kształtowania... 2010). Dlatego też zazwyczaj pierwszym etapem procesu jest odnowa tkanki miejskiej, która docelowo powinna przynieść długoterminowe przemiany ekonomiczne i społeczne (Doratli i in. 2004).

Nowe procesy kształtujące politykę lokalną miasta powinny być otwarte na pomysły różnych środowisk, również tych, które w sposób łagodny wspierają ścieżki przejścia do innego modelu rozwoju miasta. Projekty pobudzające i wzmacniające kreatywność, świadomość

✉ monika.janiszek@ue.katowice.pl

wartości oraz potencjału tkwiącego w mieście powinny utrzymywać relacje wewnętrzne wspólnoty lokalnej przez partycypację mieszkańców w procesach decyzyjnych dotyczących zagospodarowania przestrzeni publicznych. Relacje w obrębie wspólnoty tworzą bowiem kapitał zaufania i ułatwiają sieciowanie podmiotów promujących dziedzictwo miasta, jednocześnie ograniczając degradujący sposób wykorzystania jego potencjałów. Przedsięwzięcia zainicjowane w przestrzeni miejskiej Katowic powinny więc sprzyjać integracji mieszkańców jako podmiotów, w których tkwią zasoby i witalność miasta.

WITALNOŚĆ MIAST

Miasto powinno być traktowane jak żywy organizm, gdyż ma etapy wzrostu, stagnacji, a czasem nawet upadku. Żywotność miejska jest zatem zdolnością do adaptacji i reagowania na zmieniające się otoczenie (Bianchini i Landry 1995). Zdolności te są większe w miastach, w których zachowano równowagę i samowystarczalność w wymiarze gospodarczym, społecznym, kulturowym i środowiskowym. Witalność nie jest więc jedynie pojęciem ekonomicznym. Obejmuje również kwestie związane z partycypacją społeczną i tożsamością lokalną oraz zrównoważonym rozwojem wszystkich elementów oddziałujących na miasto. Pojęcie to łączy w sobie wszystkie aktywności oraz interakcje zachodzące między nimi i wpływające na otoczenie, które uwzględnia współtworzenie i współodpowiedzialność podmiotów. Podsumowując, koncepcja witalności opiera się na elastyczności i zdolności przystosowywania się miasta do występujących tam potrzeb, utrzymania równowagi w sferze społecznej, ekonomicznej, środowiskowej oraz przestrzennej poprzez czynności mające na celu zachowanie współodpowiedzialności podmiotów oraz bezpieczeństwa dzięki trwałym i długoterminowym przedsięwzięciom.

Zdaniem Landry'ego (2016) witalność miasta skoncentrowana jest wokół źródła „energii” jego mieszkańców, która stale jest wyzwana, wzmacniana i powinna być ukierunkowana. Zatem witalność utożsamiana jest z ciągłym i zrównoważonym rozwojem miasta i jego mieszkańców, pobudzonym przez kreatywne i innowacyjne procesy twórcze przynoszące długoterminowe

korzyści dla miasta. Przejawia się poprzez działania w sferze społecznej, środowiskowej czy przestrzennej. Aspekt społeczny witalności charakteryzuje się niskim poziomem ubóstwa, silną spójnością, tożsamością i aktywnością społeczeństwa oraz dobrą komunikacją między grupami lokalnymi. W sferze środowiskowej zawarto elementy równowagi ekologicznej, tj. zniwelowanie zanieczyszczenia powietrza i hałasu, wykorzystanie i unieszkodliwienie odpadów czy redukcję korków ulicznych. Witalność przestrzenna rozumiana może być w dwojaki sposób w odniesieniu do konstrukcji samego projektu, jego czytelności i dostępności, jak również celu, który ma zostać osiągnięty dzięki niemu. Proponowane rozwiązania architektoniczno-urbanistyczne wzmacniają mają poczucie miejsca z jednoczesnym zachowaniem odrębności architektonicznej dzielnic, utrzymać bezpieczne i przyjazne przestrzenie publiczne, jednocześnie integrując różne części miasta (Rastegar i in. 2014).

Dla Montgomery'ego (1995) witalność składa się z nowych decyzji inwestycyjnych oraz rozwoju nowych obiektów generujących wzrost atrakcyjności miasta. Wpływa na to intensywność realizowanych działań oraz zdolność do permanentnego zatrzymania użytkowników w mieście. Poprzez duże projekty inwestycyjne, powiązane ze sobą przestrzennie i wykorzystujące potencjał oraz predyspozycje mieszkańców, przekształcają się funkcje miasta oraz zmienia się jego wizerunek (Ravenscroft 2000). Mechanizm równoważenia skłania do poszukiwania nowych sposobów wykorzystania potencjału miasta stymulowanego przez kreatywne możliwości jego wykorzystania. Dzięki sieciowaniu podmiotów ograniczana jest konkurencja o zasoby przez umożliwienie realizacji własnych celów za pomocą nowych sposobów wykorzystania lokalnego potencjału miasta.

Działania kreatywne i innowacyjne sprzyjają powstawaniu nowych możliwości współpracy podmiotów wdrażających nowe rozwiązania bazujące na energii i potencjale poszczególnych dzielnic miasta. Zatem sieciowanie podmiotów ma na celu tworzenie kreatywnych projektów rewitalizacyjnych, których zadaniem jest wyprowadzenie danego obszaru ze stanu kryzysowego przez usunięcie zjawisk powodujących jego degradację. Przywrócenie żywotności poprzez

rozwiązanie problemów ukierunkowane może być na ochronę dziedzictwa kulturowego, poprawę warunków środowiskowych i kształtowanie krajobrazu postindustrialnego oraz zagospodarowanie terenów i obiektów do celów gospodarczych (Polaczek i Trząski 2010). Działania te prowadzą do zachowania i wyeksponowania wartości historycznych i estetycznych oraz sprzyjają utrzymaniu silniejszej tożsamości lokalnej społeczności poprzez lokalizację nowych i atrakcyjnych funkcji w obiektach opuszczonych przez przemysł, często położonych w obszarach śródmiejskich (Marciniak 2009).

Korzystnie oddziałuje to na wizerunek miasta oraz prowadzony marketing urbanistyczny, ponieważ nowo zagospodarowane obiekty poprawiają strukturę miasta, jego zwartość i funkcjonalność. Dlatego też przekształcenie tych obszarów i przypisanie im nowych wartości stało się ważnym zadaniem dla samorządów miast.

Ożywienie terenów zdegradowanych odbywa się poprzez działania naprawcze oraz uruchamianie zasobów (Starzewska-Sikora 2007) służących:

- odbudowie – przywrócenie funkcji, które zanikły (mieszkaniowe, ekonomiczne, społeczne) bądź działania naprawcze przestrzeni (Skalski 2000, Behr i in. 2003),
- pobudzeniu sfery społeczno-ekonomicznej poprzez impulsy i uruchomienie niewykorzystanych zasobów (Kaczmarek 2001, Kłosowski 2004),
- wzmacnianiu struktury, atrakcyjności i aktywności (Zuziak 1999).

Wykorzystanie elementów przyrodniczych wchodzących w skład terenów zdegradowanych działalnością przemysłową oraz adaptacja obiektów i zespołów urbanistycznych stanowią możliwość zachowania dziedzictwa przez kształtowanie nowego krajobrazu kulturowego i przyrodniczego obszarów poprzemysłowych.

Witalność miast poruszana jest w aspekcie gospodarczym, społecznym i środowiskowym, gdyż jej pobudzenie na obszarach poprzemysłowych polega na: ograniczeniu bezrobocia, likwidacji wykluczenia i konfliktów społecznych, ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, wzroście aktywności społecznej, gospodarczej i bezpieczeństwa publicznego, osiągnięciu ładu przestrzennego czy odnowie wartości historyczno-zabytkowej dzielnicy. Osiągnięcie wymienionych

celów możliwe jest przez skoordynowaną współpracę władz lokalnych, społeczności i inwestorów prywatnych. Konsekwentna realizacja programów rewitalizacyjnych, stałe podnoszenie świadomości społecznej oraz współpraca pozwalają na poprawę życia w mieście (Chądzyńska 2015). Działania te mają służyć przywróceniu w sposób trwały zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz równowagi w środowisku naturalnym na terenach zdegradowanych, skutkując poprawą ich atrakcyjności.

TERENY ZDEGRADOWANE KATOWIC

Tereny poprzemysłowe i zdegradowane są zasobem, który często posiada korzystną lokalizację oraz dostęp do infrastruktury, jednak stanowić może źródło zagrożeń dla środowiska oraz niekorzystnie oddziaływać na wizerunek miasta i regionu. Sugerowanym rozwiązaniem jest ponowne wykorzystanie zasobów wpływających na ograniczenie zapotrzebowania na nowe tereny inwestycyjne przez przywrócenie funkcji gospodarczych, przyrodniczych czy rekreacyjnych (Tölle i in. 2009). Jednak rekultywacja terenów poprzemysłowych związana jest zawsze z ryzykiem ekologicznym i ekonomicznym (Smary i DeWitt 1998). Korzyści płynące z uporządkowania przestrzeni miejskiej, poprawy warunków rozwoju lokalnego i regionalnego oraz jakości życia na terenach zurbanizowanych są istotniejsze niż koszty zagospodarowania związane z przywróceniem funkcji gospodarczej terenom zdegradowanym.

Według danych GUS (Bank Danych Lokalnych... 2017) w granicach województwa śląskiego całkowita powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w 2015 r. wyniosła 4889 ha, w tym w centralnej części jest około 800 terenów poprzemysłowych i około 500 składowisk odpadów (nieczynne, zrehabilitowane lub w trakcie rekultywacji). Do najczęstszych przyczyn degradacji należą zmiany morfologiczne terenu (deformacja przestrzeni) i chemiczne (zanieczyszczenie gleb). Tereny poprzemysłowe wymagające rewitalizacji można podzielić na trzy kategorie (Ziora 2011):

- 60–70% – tereny wymagające interwencji i zaangażowania środków publicznych;

- 15–20% – tereny łatwe do komercjalizacji;
- 15–20% – tereny wymagające najwyższych nakładów.

Proces rewitalizacji polega na wyprowadzaniu ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe mające na celu integrację przedsięwzięć na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki (Wytyczne w zakresie... 2016). Z kolei stanem kryzysowym określono sytuację, gdy na danym obszarze występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych oraz dodatkowo problemy w obrębie przynajmniej jednej ze stref: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej (Ustawa z 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz.U. z 2015 r., poz. 1777).

Na podstawie diagnozy zaistniałych zjawisk przygotowanej przez zespół koordynujący projekt, tj. pracowników Wydziału Polityki Społecznej, Wydziału Rozwoju Miasta oraz Wydziału Obsługi Inwestorów, wyznaczono tereny zdegradowane w obrębie dziesięciu jednostek pomocniczych w Katowicach (Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Dąb, Wełnowiec-Józefowiec, Koszutka, Bogucice, Dąbrówka Mała, Szopienice-Burowiec, Janów-Nikiszowiec). Tereny te zajmują w sumie ponad 25% (4124,94 ha) powierzchni miasta i są zamieszkałe przez 44% (128 740) mieszkańców. Ze względu na wytyczne ustawy o rewitalizacji, w której określono, że obszar rewitalizacji nie może zajmować więcej niż 20% powierzchni miasta oraz obejmować więcej niż 30% ludności, podzielono je na podobszary (Lokalny program rewitalizacji... 2016). Do wyznaczenia terenów zdegradowanych posłużyły następujące kryteria:

- depopulacja i starzenie się mieszkańców;
- wysoka stopa bezrobocia w powiązaniu z niskim poziomem wykształcenia ludności;
- wysoka stopa przestępczości;
- wysoki poziom ubóstwa oraz trudne warunki mieszkaniowe i wykluczenie społeczne;
- wysoki poziom degradacji infrastruktury technicznej i budynków;
- duża liczba obiektów o wartości kulturowej i architektonicznej;

- występowanie obszarów nieekonomicznie wykorzystanej przestrzeni oraz wolnych obiektów o dużym potencjale gospodarczym;
- występowanie terenów i obiektów zdegradowanych na skutek prowadzonej działalności produkcyjnej, przemysłowej możliwych do ponownego zagospodarowania.

Inspiracją do dalszych badań stała się diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Katowic (por. Drobniak i in. 2014), w której określono jednostki pomocnicze o największym udziale negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych oraz wykazujące problemy w sferze przestrzenno-funkcjonalnej. W pierwszym przypadku Drobniak i in. (2014), aby wyznaczyć obszary koncentracji zjawisk na podstawie standaryzowanej liczby ludności, posłużyli się wskaźnikami odnoszącymi się do: depopulacji, starzenia się społeczeństwa, bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, bezpieczeństwa publicznego oraz aktywności gospodarczej. W ten sposób określono jednostki pomocnicze: Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Dąb, Wełnowiec-Józefowiec, Koszutkę, Bogucice, Dąbrówkę Małą, Szopienice-Burowiec oraz Janów-Nikiszowiec, w obrębie których występuje wysokie bądź bardzo wysokie nasilenie negatywnych zjawisk w sferze społeczno-gospodarczej. Z kolei do określenia jednostek charakteryzujących się problemami w sferze przestrzenno-funkcjonalnej posłużono się wskaźnikami dotyczącymi: udziału lokali socjalnych przeznaczonych pod wynajem, powierzchni terenów obejmujących infrastrukturę rekreacyjno-wypoczynkową przypadającą na jednego mieszkańca dzielnicy oraz jej gęstością zaludnienia. Wysoką koncentracją negatywnych zjawisk w tej sferze charakteryzowały się jednostki pomocnicze: Śródmieście, Zawodzie, Osiedle Tysiąclecia, Koszutka, Bogucice oraz Szopienice-Burowiec. Po wykonaniu szczegółowej charakterystyki jednostek pomocniczych miasta pod kątem kumulacji negatywnych zjawisk jako obszar rewitalizacji wskazano tereny zdegradowane położone w granicach ośmiu jednostek pomocniczych miasta o powierzchni 8,42% (1386,90 ha) i zamieszkałe przez 24,22% (70 046) mieszkańców. Wyszczególniono podobszary

miejskie (Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Bogucice, Szopienice-Burowiec, Janów-Nikiszowiec) oraz podobszary występowania problemów przestrzennych (Zawodzie-Porcelanowa, Dąb-Baildona, Kolonia Alfred, Wełnowiec-Konduktorska, Szopienice-Woźniaka). Zgodnie z „Wytycznymi w zakresie rewitalizacji...” (2015), w skład obszaru mogą wejść podobszary występowania problemów przestrzennych, tj. tereny poprzemysłowe, o ile przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane ze zdefiniowanymi dla nich celami rewitalizacji.

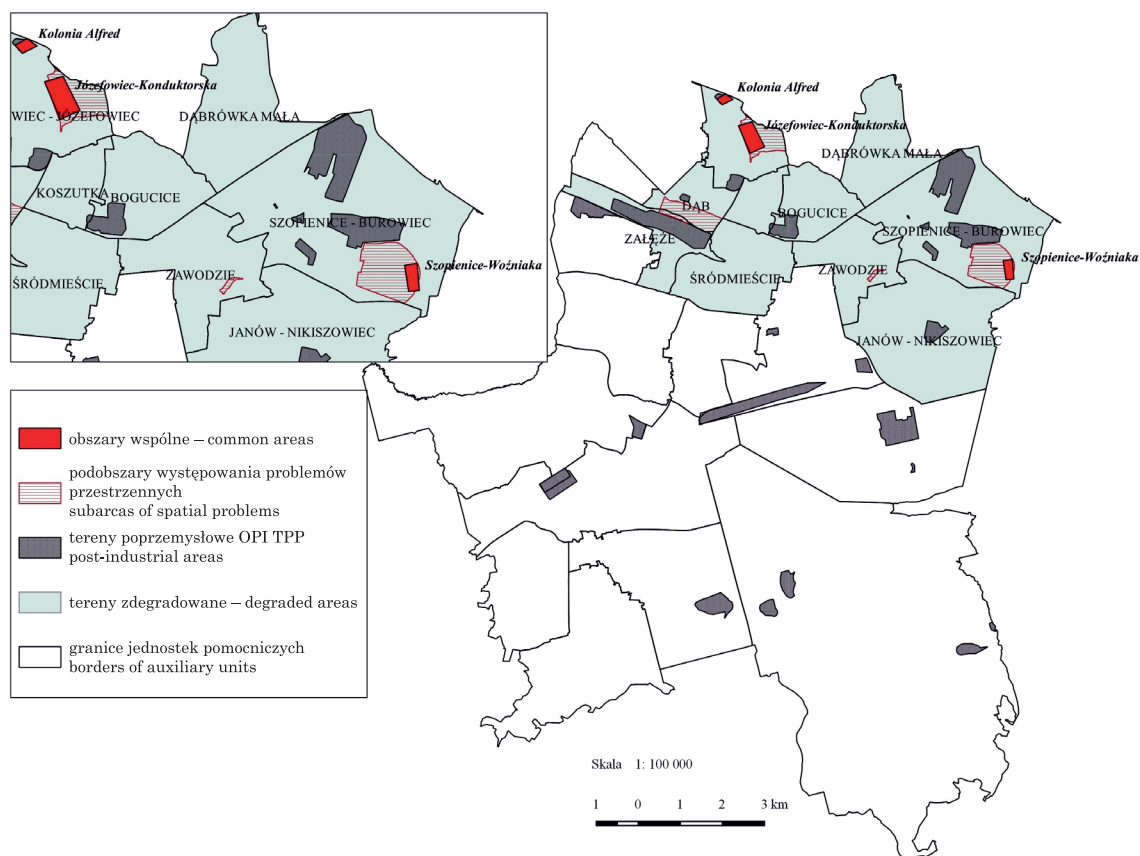
W celu weryfikacji istnienia obszarów spełniających wymienione kryterium przeprowadzono analizę lokalizacji przestrzennej za pomocą narzędzi programu Qgis. Zestawiono podobszary, które podlegają degradacji w sferze społecznej oraz wykazują problemy przestrzenne zdefiniowane w ramach „Lokalnego programu rewitalizacji miasta Katowice” z bazą „Terenów poprzemysłowych i zdegradowanych” udostępnionych w oparciu o Ogólnodostępną Platformę Informacji. Poprzez nałożenie warstw wektorowych prezentujących lokalizację terenów zdegradowanych pod wpływem prowadzonej działalności przemysłowej oraz wykazujących problemy przestrzenne wyznaczono trzy wspólne obszary w ramach jednostek pomocniczych miasta Katowice, tj. Kolonię Alfred, Wełnowiec-Konduktorską, zlokalizowane w dzielnicy Wełnowiec-Józefowiec, oraz Szopienice-Woźniaka, w dzielnicy Szopienice-Burowiec (rys. 1).

W dalszej części artykułu opisano trzy wyznaczone obszary oraz wybrano przykładowe projekty, których realizację uwzględniono w „Lokalnym programie rewitalizacji...” (2016). Celem podjętych przedsięwzięć jest pobudzenie i wzmocnienie witalności dzielnic Katowic w sferze społecznej oraz przestrzennej w ramach cech miasta – zrównoważony rozwój, działania kreatywne i sieciowanie projektów (tab. 1). Działania te mają na celu głównie kreowanie nowych przestrzeni publicznych, zachowanie walorów historycznych dzielnicy, wzmocnienie tożsamości oraz poprawę jakości życia mieszkańców.

Tereny zdegradowane podobszaru występowania problemów przestrzennych – Kolonia Alfred oraz obszaru Szopienice-Woźniaka objęto „Programem

rewitalizacji Miasta Katowice już w latach 2007–2013”, a wyznaczone dla nich cele rewitalizacyjne są kontynuowane w obecnym programie (Lokalny program rewitalizacji... 2014). Osadę robotniczą Alfred o powierzchni ok. 2,34 ha, w większości składającą się z jednopiętrowych domów mieszkalnych, wpisano do rejestru zabytków województwa śląskiego. Cechuje się doskonałą lokalizacją (bliskość Parku Śląskiego), rozbudowaną infrastrukturą komunikacyjną oraz walorami krajobrazowymi. Witalność obszaru osiągnięta zostanie przez zachowanie jego dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz stworzenie warunków do harmonijnego rozwoju młodych i zagrożonych wykluczeniem mieszkańców poprzez świadczenie usług ukierunkowanych na integrację oraz aktywizację społeczno-zawodową, kreację nowych form aktywności gospodarczej, społecznej, kulturowej, edukacyjnej i turystyczno-rekreacyjnej (centrum społecznościowe „Wioska Serca” dla rodzin zastępczych, mieszkania chronione i treningowe, dom seniora), poprawę jakości życia mieszkańców w zakresie warunków mieszkaniowych (budowa, modernizacja i adaptacja mieszkań dla rodzin o najniższych dochodach i wielodzietnych; wymiana instalacji sanitarnych i elektrycznych, montaż ekologicznych systemów ogrzewania lokali), bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Podobszar Szopienice-Woźniaka zajmuje powierzchnię 87,46 ha i występujące na nim tereny poprzemysłowe (walcownia cynku) będą poddane modernizacji i adaptacji w celach edukacyjnych i naukowych, powstanie tam również miejsce spotkań i aktywizacji społeczno-kulturowej mieszkańców w ramach postindustrialnego parku kulturowego. Witalność obszaru ma być przywrócona za pomocą następujących działań: modernizacji budynków komunalnych, stworzenie warunków do rozwoju aktywności gospodarczej (produkcyjnej i usługowej) jednocześnie chroniącej elementy dziedzictwa poprzemysłowego (budynek cechowni i dyrekcji huty z 1910 r., wieża ciśnieniowa z 1912 r., budynek portierni z 1924 r.), utworzenie parków przemysłowych i technologicznych wraz z centrum firm start-upowych wykorzystujących postindustrialną przestrzeń kulturową.

Rys. 1. Granice terenów zdegradowanych z problemami przestrzennymi w Katowicach

Fig. 1. Borders of degraded areas with spatial problems in Katowice

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Lokalnego programu rewitalizacji...” (2016)

Source: own study based on the “Local Revitalization Program...” (2016)

Na podobszarze Wełnowiec-Kondutorska, zajmującym 62,96 ha powierzchni, prowadzono od połowy XIX w. działalność przemysłową (produkcyjną i usługową) związaną z wykorzystaniem rud cynku oraz pełnił on funkcje usługowo-mieszkaniowe. Witalność tej części miasta zostanie przywrócona przez stworzenie ekologicznej dzielnicy miasta („Katowice Północ Eko-Miasto”) bogatej w obiekty biurowe, mieszkaniowe oraz tereny rekreacyjne o wysokich walorach kompozycyjnych i estetycznych z wykorzystaniem technologii proekologicznych (Lokalny Program Rewitalizacji... 2016). Rewitalizacja obszarów zdegradowanych ma przyczynić się do pobudzenia aktywności turystycznej, stworzenia obszarów intensywnego życia społecznego oraz miejsc kontaktów międzyludzkich,

co w przyszłości korzystnie ma wpływać na życie mieszkańców oraz pozostałych użytkowników.

Reasumując, projekty wpisujące się w cechy miasta witalnego realizowane na podobszarach Katowic, które poddano procesowi rewitalizacji, mają przyczynić się do odnowy i trwałego ożywienia społeczno-gospodarczego powodującego dalszy zrównoważony rozwój. Kreatywne działania mają wpływać na zachowanie walorów historycznych wyznaczonych obszarów, podkreślając ich unikatowość oraz wzmacniając tożsamość lokalną dzięki aktywnemu udziałowi społeczności w procesie rewitalizacji dzielnic. W następstwie przyczynić się mają do poprawy jakości życia mieszkańców, przywrócenia ładu przestrzennego, ożywienia gospodarczego zdegradowanych dzielnic miejskich

Tabela 1. Wybrane projekty wzmacniające witalność miasta Katowice

Table 1. Selected projects strengthening the vitality of the city of Katowice

Tereny zdegradowane – cechy witalności Degraded areas – qualities of vitality	Kolonia Alfred Colony Alfred	Wełnowiec-Konduktorska Wełnowiec-Konduktorska	Szopienice-Woźniaka Szopienice-Woźniaka
Zrównoważony rozwój Sustainable development	– centrum społecznościowe „Wioska serca im. Jana Pawła II” w Katowicach – działania inwestycyjne community center „John Paul II Heart Village” in Katowice – investment activities	– budowa „plus energetycznego” hotelu wraz z częścią rekreacyjną w postaci parku i centrum SPA oraz infrastrukturą towarzyszącą construction of a “plus – energy” hotel with a recreation area in the form of a Park and SPA center and accompanying infrastructure) – remont kapitalny budynku dawnej huty „Silesia” major overhaul of the former „Silesia” steelworks	– kompleksowe zagospodarowanie terenów w okolicy stawów Morawa, Hubertus, Borki comprehensive development of the area around the ponds Morawa, Hubertus, Borki – zagospodarowanie Skweru Janusza Sidły development of the square of Janusza Sidły
Działania kreatywne Creative activities	– centrum społecznościowe „Wioska serca im. Jana Pawła II” w Katowicach – program działań na rzecz włączenia społecznego community center „John Paul II Heart Village” in Katowice – action program for social inclusion	– budowa dwóch budynków usługowo-biurowych z garażem podziemnym z budową infrastruktury technicznej i elementami małej architektury construction of two service and office buildings with an underground garage with the construction of technical infrastructure and elements of the small architecture	– centrum społecznościowe „SZOPKI” w Szopienicach community center „SZOPKI” w Szopienicach – utworzenie strefy inkubacyjnej do rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości w dzielnicy Szopienice creation of an incubation zone for development of small and medium entrepreneurship in Szopienice district – świetlica międzypokoleniowa na terenie obszaru Browaru Mokrskich w Szopienicach intergenerational room in the area of Browar Mokrskich in Szopienice
Sieciowanie Networking	– „Katowice – Ambasadą Niemożliwego” “Katowice – Embassy of the Impossible” – „Ramię w ramię” – rozwój usług społecznych w Katowicach – “Hand in hand” – development of social services in Katowice	– wzmocnienie systemu wsparcia osób w wieku senioralnym oraz ich środowiska rodzinnego strengthening the support system for people of senior age and their family environment	

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Lokalnego programu rewitalizacji...” (2016)

Source: own study based on the “Local Revitalization Program...” (2016)

i terenów poprzemysłowych oraz odbudowy więzi społecznych. Ograniczenie negatywnego oddziaływania problemów przestrzennych występujących na obszarach zdegradowanych miasta ma zostać zrealizowane także przez skoncentrowane terytorialnie, zaplanowane i ujednolicone działania. Ich podstawą są tzw. wiązki projektów cechujące się znaczną liczebnością przedsięwzięć oraz działań rewitalizacyjnych przeprowadzanych w wymiarze technicznym i społecznym. Projekty integrujące i porządkujące przestrzeń będą wdrażane poprzez programy i przedsięwzięcia horyzontalne, równolegle wprowadzane na sąsiadujące obszary kryzysowe. Główne działania w ramach tych projektów będą dotyczyć realizacji usług świadczonych na rzecz rodziny oraz osób niepełnosprawnych, aktywizacji młodzieży poprzez warsztaty rozwoju umiejętności społecznych i liderkich oraz prace streetworkingowe (lokalne centra rozwijania potencjału młodzieżowego – CRM – tzw. ambasady niemożliwego) przyczyniające się do integracji społecznej oraz zagospodarowania czasu wolnego. Przedsięwzięcia skierowane są również do osób starszych w celu upowszechnienia idei aktywnego i zdrowego starzenia się oraz rozbudowy oferty wsparcia dla osób w wieku senioralnym.

PODSUMOWANIE

Katowice są miastem o bogatej historii oraz potencjale społecznym i gospodarczym, w którym coraz powszechniej akceptowana jest konieczność podejmowania działań rewitalizacyjnych prowadzących do poprawy witalności miasta. Proces industrializacji oraz rozwój ekonomiczny miasta opartego na produkcji przemysłowej przyczynił się do powstania obszarów zdegradowanych, dlatego konstruowane lokalne programy i strategie rozwoju miasta mają przeciwdziałać negatywnym przekształceniom terenu oraz przynieść zakładane długoterminowe przemiany społeczne i ekonomiczne. Pobudzenie i spotęgowanie witalności określonego fragmentu dzielnicy Katowic zostanie zrealizowane dzięki zapewnieniu trwałego i zrównoważonego rozwoju, wzmacnianiu kreatywności mieszkańców poprzez współtworzenie i współodpowiedzialność podmiotów za podjęte w sposób sieciowy działania na obszarze miasta. Wygenerowana indywidualna idea

miasta powinna uwzględniać tradycyjny charakter dzielnicy, potencjał oraz predyspozycje mieszkańców i być dostosowana do ich potrzeb. Z kolei intensywność realizowanych działań inwestycyjnych ma pozytywnie wpływać na atrakcyjność oraz konkurencyjność miasta.

Tereny poprzemysłowe ze względu na uwarunkowania historyczne zlokalizowane są w centrum Katowic i stanowią, mimo znacznej degradacji środowiskowej, infrastrukturalnej i przestrzennej, zasoby o znaczącej wartości inwestycyjnej, kulturowej i coraz częściej przyrodniczej. Istotnym elementem krajobrazu poprzemysłowego miasta jest zachowana wartość dziedzictwa kulturowego oraz wydobyta różnorodność funkcjonalna względem sąsiadujących miast świadcząca o unikatowości regionu. Elementy składające się na witalność miasta będą koncentrować się na przywróceniu dawnej funkcji wiodącej w oparciu o istniejące walory kulturowe, przyrodnicze bądź wytworzeniu nowej, atrakcyjnej podstawy funkcjonalnej podobszaru poddanego procesowi rewitalizacji. Z kolei podjęte przedsięwzięcia przyczynią się do podniesienia jakości życia mieszkańców, przestrzeni miejskiej oraz pełnionych usług przez miasto, kreacji tożsamości oraz wyeksponowania lokalnej tradycji i kultury, tworzenia sieci atrakcyjnych miejsc przez poprawę funkcjonalno-przestrzenną dzielnicy przy współpracy planistycznej ze społecznością lokalną. Horyzontalne przedsięwzięcia planowane do realizacji i zlokalizowane w granicach podobszarów występowania problemów przestrzennych mają realizować głównie cele w wymiarze gospodarczo-technologicznym i obejmować zadania związane z zagospodarowaniem budynków poprzemysłowych oraz ich adaptację do nowych funkcji, jak również umożliwienie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości.

PIŚMIENNICTWO

Bank Danych Lokalnych (Local Data Bank), Stan i ochrona środowiska, ochrona powierzchni ziemi i gleby, grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji (Environmental protection land surface and soil protection), <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica>, dostęp 18.02.2017.

- Behr, I., Billert, A., Kröning, W., Muzioł-Węclawowicz, A. (2003). Podręcznik rewitalizacji. Zasady procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji (Revitalization Guide. Rules of procedure and methods of operation of modern revitalization processes). Wyd. GTZ, UMIRM, Warszawa.
- Bianchini, F., Landry, C. (1995). *The creative city*, 12, Demos.
- Billert, A. (2004). Centrum staromiejskie w Żarach; problemy, metody i strategie rewitalizacji (Old town center in Żary; problems, methods and strategies of revitalization), Słubice.
- Chądzyńska, E. (2015). Rewitalizacja zdegradowanych przestrzeni miejskich – studia przypadku (Diversity of revitalization activities in urban space – selected examples). *Studia Miejskie* 17, 91–103.
- Doratli, N., Hoskara, S., O., Falsi, M. (2004). An analytical methodology for revitalization strategies in historic urban quarters. A case study of the Walled City of Nicosia, North Cyprus, “*Cities*” 21(4).
- Drobnia, A., Polko, A., Plac, K. (2014). Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej miasta Katowice wraz z wyznaczeniem obszarów rewitalizacji i analizą strategiczną (Diagnosis of the socio-economic situation of the City of Katowice together with the designation of areas of revitalization and strategic analysis), Miasto Katowice.
- Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych. (2010). Adaptacja i tłum. z j. angielskiego oraz przygotowanie polskiej wersji T., Jeleński, W., Kosiński (How to turn a place around). Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, w ramach projektu „Aktywna Młodzież – naszą przyszłością”, współfinansowanego z NFOŚiGW, Kraków.
- Kaczmarek, T. (2001). Rewitalizacja miast w Polsce na tle doświadczeń europejskich, w: *Nowoczesne zarządzanie rozwojem miast (Revitalization of cities in Poland against the background of European experience)*, in: *Modern urban development management*, red. nauk. A., Billert, Słubice Collegium Polonicum, Project Tempus-Phare „Nowoczesne Zarządzanie Rozwojem Miast”, Słubice, ss. 106–114.
- Kłosowski, W. (2004). Metodologiczne problemy rewitalizacji obszarów miejskich w kontekście poddziałania 3.3.1. ZPORR (Methodological problems of urban regeneration in the context of sub-measure 3.3.1. ZPORR), Bielsko-Biała.
- Landry Ch., *Urban vitality. A new source of urban competitiveness* (2016), <http://www.proureb.fau.ufrj.br/cidades/uhe-roes/abert/texto3.htm>, dostęp: 24.04.2017.
- Lokalny program rewitalizacji miasta Katowice na lata 2014–2015. (2014). (Local revitalization program of the city of Katowice for the years 2014–2016). Uchwała nr LVI/1326/14 Rady Miasta Katowice z 29 października 2014 r., Wydział Rozwoju Miasta, Katowice, <http://bip.katowice.eu/UrządMiasta/ZamierzeniaIProgramy/dokument.aspx?idr=94776&menu=633>, dostęp: 18.02.2017.
- Lokalny program rewitalizacji miasta Katowice na lata 2016–2022. (2016). (Local revitalization program of the city of Katowice for the years 2016–2020). Uchwała nr XXVII/559/16 Rady Miasta Katowice z 29 czerwca 2016 r., Katowice, <https://rpo.slaskie.pl/file/download/1470>, dostęp: 18.02.2017.
- Marciniak, A. (2009). Rewitalizować czy adaptować obiekty pogórnice – rozważania teoretyczne (Revitalization or adaptation of post-mining objects – theoretical consideration). *Gospodarka surowcami mineralnymi* 25(1), 137–145.
- Mierzejewska, L. (2009). *Rozwój zrównoważony miasta (Sustainable development of a city)*, Poznań.
- Montgomery, J. (1995). Urban vitality and the culture of cities, *Planning Practice and Research* 10, 101–109.
- Muzioł-Węclawowicz, A. (2009). Rewitalizacja dzielnic śródmiejskich, w: *Przestrzenne aspekty rewitalizacji: śródmieścia, blokowiska, tereny poprzemysłowe i pokolejowe (Revitalization of downtown districts, in: Spatial aspects of revitalization – own towns, blocks post-industrial, post-railway and post-military areas)*, t. 4, red. W., Jarczewski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, ss. 25–88.
- Ogólnodostępna Platforma Informacji „Tereny poprzemysłowe i zdegradowane” (OPI-TPP) (Public Information Platform “Post-industrial and degraded sites”), <http://opitpp.orsip.pl/imap/>, dostęp: 10.02.2017.
- Parysek, J., J. (2007). Współczesne funkcje geografii, w: *Geografia a przemiany współczesnego świata. Podstawowe idee i koncepcje w geografii (Contemporary geographic functions, in: Geography and transformation of the modern world. Basic ideas and concepts in geography)*, t. 3, red. W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski, Wyd. Uczelniane WSG, Bydgoszcz.
- Polaczek, A., Trząski, L. (2010). Zależność potencjalnych kierunków rewitalizacji zdegradowanych terenów miejskich od dotychczasowej formy ich użytkowania – próba kategoryzacji (The dependence of potential directions of revitalization degraded municipal lands from hitherto existing forms of their use – an attempt

- of categorization) *Prace Naukowe GIG Górnictwo i Środowisko* 1, 41–50.
- Problemy kształtowania przestrzeni publicznych (2010). (Problems shaping public spaces), red. P. Lorens, J., Martyniuk-Pęczek. J. Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Rastegar, N., Amadi, M., Malek, M. (2014). Factors affecting the vitality of streets in downtown Johar Baru city, *Indian Journal of Scientific Research* 7(1), 361–374.
- Ravenscroft, N. (2000). The vitality and viability of town centre, *Urban Studies*, 37(13), 2533–2549.
- Runge, J., Dragan, W. (2014). Funkcja miejsca w kontekście rewitalizacji przestrzeni centrum miasta (na przykładzie Mysłowic) (The function of place in the context of central town space revitalization – Mysłowice town case study). *Problemy Ekologii Krajozbrazu*, t. 37, s. 51–58.
- Smay, E., DeWitt, D. (1998). Learning from our mistakes. Brownfields redevelopment. *Wisconsin Environmental Law Journal* 5(2), 149–172.
- Starzewska-Sikora, A. (2007). Instrumenty zarządzania rewitalizacją zdegradowanych terenów przemysłowych oraz obszarów odnowy miejskiej (Management instruments for the revitalisation of degraded post industrial areas and city revival areas), red. nauk. A., Starzewska-Sikorska. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Tölle, A., Muszyńska-Jeleszyńska, D., Tadych, J., Jasińska, M. (2009). Central Europe Project 1CE084P4 Cobraman, Report about concepts and tools for brown field redevelopment activities. University of Economy in Bydgoszcz PP No. 3, Bydgoszcz, Poland.
- Ustawa z 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz.U. z 2015 r., poz. 1777, <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2015/1777/1>, dostęp: 18.02.2017.
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020. (2016) (Revitalization guidelines in the operational programs 2014–2020). Ministerstwo Rozwoju, Warszawa, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/23916/Wytyczne_dot_rewitalizacji_po_aktualizacji_zatwierdzone-02082016clear.pdf, dostęp: 18.02.2017.
- Ziora, J. (2011). Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Bariery nie do przeskokienia. (Redevelopment of post-industrial areas. Unbreakable barriers). *Przeгляд Komunalny* 4, s. 74–77.
- Zuziak, Z., K. (1998). Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej (Strategies for revitalizing downtown space). *Seria Architektura, Monografia 236*, Politechnika Krakowska, Kraków.

VITALITY OF DEGRADED AREAS ON THE EXAMPLE OF KATOWICE

ABSTRACT

The aim of this article is checking the possibility of attributing features of the vital city i.e. territorially creative actions leading to integration and sustainable development for the local community, the space and the economy of Katowice, for areas intended the revitalization in 2016–2022. There will be presented to the possibility of leading out degraded areas from a crisis situation, where there is a strong concentration of negative social phenomena and spatial problems in particular districts of the city. Using the GIS tools, the location of areas defined as degraded in the Local Revitalization Programme of the city of Katowice and post-industrial areas made available in the Public Information Platform “Post-industrial and degraded areas” will be analyzed in order to identify common areas of space.

Key words: vitality of the city, degraded areas, post-industrial areas, revitalization

TYPOLOGIA GMIN W POLSCE NA PODSTAWIE DOCHODÓW Z NIERUCHOMOŚCI

Wojciech Kisiała¹✉, Maria Trojanek²

¹Katedra Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, **Polska**

²Katedra Inwestycji Nieruchomości, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, ul. Powstańców Wielkopolskich 16, 61-895 Poznań, **Polska**

ABSTRAKT

Głównym celem pracy jest rozpoznanie zróżnicowania gmin w Polsce pod względem wpływów zasilaających ich budżety, związanych z gospodarką nieruchomościami. Realizacji celu służy wydzielenie i charakterystyka typów gmin o podobnych konfiguracjach analizowanych cech (dochody podatkowe, bieżące i majątkowe). W postępowaniu badawczym wykorzystano analizę skupień należącą do metod grupowania wielowymiarowego. Badania przeprowadzono na podstawie zagregowanych (w celu wyeliminowania wahań incydentalnych) wartości dochodów z nieruchomości z lat 2013–2015, odniesionych względem liczby mieszkańców. Opracowano klasyfikację typologiczną, według której podzielono gminy na sześć grup o różnych charakterystykach w zakresie przyjętych do badania kategorii rodzajowych wpływów z nieruchomości. Zauważono specyficzne prawidłowości w rozmieszczeniu wydzielonych typów gmin.

Słowa kluczowe: dochody z nieruchomości, typy gmin, analiza skupień, metoda *k*-średnich, Polska

WSTĘP

Zjawisko nierówności dotyczy różnych aspektów rozwoju społeczno-ekonomicznego, zarówno w skali lokalnej, jak i globalnej. Kształtowanie się określonych wielkości ekonomicznych (PKB, inwestycji, majątku, konsumpcji, bezrobocia, płac, dochodów, poziomu życia, warunków mieszkaniowych itp.) jest zróżnicowane w czasie i przestrzeni, zaś przyczyny występowania nierówności są złożone. Jednym z obszarów przejawiania się tych nierówności są dochody z nieruchomości i ich znaczenie w budżetach gmin.

Każda gmina posiada specyficzne cechy naturalne i społeczno-ekonomiczne, które mogą stanowić zasoby określające możliwość jej rozwoju. Do tych

zasobów zalicza się nieruchomości, które mogą służyć generowaniu strumieni dochodów jednorazowych (sprzedaż) i okresowych (podatki, czynsze), a także realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych i tworzeniu rezerw do osiągnięcia celów rozwojowych w przyszłości. Zróżnicowane możliwości gmin w zakresie gospodarowania nieruchomościami znajdują odzwierciedlenie w sytuacji finansowej ich budżetów i kondycji gospodarek lokalnych.

Za cel pracy przyjęto zbadanie zróżnicowania gmin w Polsce w zakresie wpływów budżetowych związanych z gospodarką nieruchomościami. Na podstawie zidentyfikowanych, w ramach różnych kategorii rodzajowych, wartości dochodów z nieruchomości opracowano typologię gmin, wydzielając i opisując

✉ wojciech.kisiala@ue.poznan.pl

grupy o podobnych konfiguracjach analizowanych cech. Dodatkowo zidentyfikowano zróżnicowanie przestrzenne wyróżnionych typów gmin.

W części empirycznej wykorzystano dane udostępnione przez Regionalną Izbę Obrachunkową w Bydgoszczy. Badania przeprowadzono na podstawie zagregowanych (w celu wyeliminowania wahań incydentalnych) wartości dochodów gmin w Polsce z lat 2013–2015.

NIERUCHOMOŚCI JAKO ŹRÓDŁO DOCHODÓW GMIN

Znaczna część dochodów budżetowych gminy związana jest w sposób bezpośredni lub pośredni z gospodarowaniem nieruchomościami. Nieruchomości położone na obszarze gminy, będące zarówno składnikami mienia komunalnego, jak i własnością innych podmiotów, stanowią dla gmin ustawowe źródło dochodów. Dochody uzyskiwane przez gminy z gospodarowania nieruchomościami pochodzą z różnych źródeł i mają zróżnicowany charakter.

W literaturze przedmiotu występuje wiele klasyfikacji tych dochodów (Borodo 2004, Borodo 2011, Patrzalek 2004, Ruśkowski i Sałachna 2007, Dylewski i in. 2006, Łaguna 2002, Miszczuk 2009, Cymerman 2009, Czempas 2010, *Municipal finances...* 2014, Morgan i in. 2015). Jeden z podstawowych podziałów wpływów z nieruchomości w budżetach gmin bazuje na kryterium rodzajowym, które pozwala na wyróżnienie dwóch grup dochodów, a mianowicie: (1) dochodów generowanych przez nieruchomości stanowiące własność gminy oraz (2) dochodów generowanych przez nieruchomości stanowiące własność innych podmiotów niż gmina.

Do pierwszej grupy dochodów zalicza się dochody majątkowe oraz dochody bieżące. Dochody majątkowe obejmują wpływy z tytułu przekształcenia prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, a także odpłatnego zbycia prawa własności oraz prawa użytkowania wieczystego. Do tej kategorii należą m.in. wpływy ze sprzedaży nieruchomości (mieszkań, lokali użytkowych, gruntów). Z kolei dochody bieżące obejmują opłaty związane z użytkowaniem wieczystym (opłatę pierwszą i opłaty roczne), trwałym zarządem,

użytkowaniem, innymi tytułami (takimi jak np. służebność gruntowa) oraz najmem i dzierżawą.

Do drugiej grupy dochodów (wpływy z nieruchomości niestanowiących własności gminy) zalicza się wpływy z podatków – od nieruchomości, rolnego i leśnego¹, opłat adiacenckich, opłaty (renty) planistycznej, podatków od spadków i darowizn, a także podatków od czynności cywilnoprawnych.

W strukturze tych wpływów wyższy udział stanowią wpływy podatkowe (z podatków od nieruchomości, rolnego i leśnego) niż udział dochodów z nieruchomości komunalnych. Udziały z omawianych tytułów są zróżnicowane w poszczególnych typach gmin, bowiem zasoby nieruchomości, ich struktura oraz wartość są różne w poszczególnych gminach. Częściowo wynika to z wprowadzanych zmian przepisów prawa, zwłaszcza w odniesieniu do użytkowania wieczystego (możliwość przekształcenia tego prawa w prawo własności), przyjętych zasad sprzedaży lokali mieszkalnych na rzecz najemców w gminach, kształtowania dochodów samorządu terytorialnego czy dynamiki sytuacji makroekonomicznej w kraju.

Dochody bieżące z nieruchomości w danym roku są najczęściej skutkiem wcześniej podjętych decyzji o ich wysokości, zależą od prowadzonej polityki ustalania stawek najmu, dzierżawy czy aktualizacji opłat z tytułu użytkowania wieczystego bądź trwałego zarządu. Częstotliwość zmiany stawek wynika z regulacji ustawowych. Rozpoznanie zależności dochodów bieżących od sytuacji makroekonomicznej wymagałoby pogłębionych badań z uwzględnieniem chociażby przesunięcia w czasie efektów podejmowanych decyzji przez władze gminy odnośnie do zmiany omawianych stawek opłat.

Z kolei zmiany dochodów majątkowych są zależne od koniunktury w gospodarce. Wzrost aktywności gospodarczej w gminach prowadzi do zmian popytu na nieruchomości, a w konsekwencji do wzrostu wartości nieruchomości, ich cen, a także wpływów z opłat za przekształcanie prawa użytkowania wieczystego w prawo

¹ Podatki od nieruchomości, rolny i leśny płacone są również przez podmioty użytkujące nieruchomości publiczne, w tym stanowiące własność gminy (np. użytkownicy wieczystości, dzierżawcy i inni).

własności. Gminy, będąc aktywnymi uczestnikami rynku, wybierają, które nieruchomości są zbędne z punktu widzenia realizacji ich ustawowych zadań, decydując o sprzedaży, dzierżawie bądź oddaniu w użytkowanie wieczyste tych nieruchomości. Znajduje to odzwierciedlenie w dochodach z tych źródeł.

Kolejną przyczyną kształtującą poziom i strukturę wpływów z nieruchomości w dochodach gmin są zmiany wpływów ze sprzedaży nieruchomości. Sytuacja taka może wynikać z faktu, iż niektóre gminy niechętnie definitywnie wyzbywają się własności nieruchomości, a preferują raczej uzyskiwanie stałych dochodów w dłuższym okresie (np. z podatków i opłat). Takie podejście w zakresie gospodarowania nieruchomościami może świadczyć o priorytecie długofalowych celów rozwoju nad korzyściami doraźnymi (jednorazowymi wpływami do budżetu). Zmniejszenie wpływów ze sprzedaży nieruchomości może być także efektem zmniejszania się zasobu nieruchomości posiadanych przez gminy.

Reasumując, poziom dochodów z nieruchomości i ich znaczenie w generowaniu dochodów własnych gmin jest skutkiem dokonujących się zmian zarówno w zasobie nieruchomości, jak i strategii (bądź jej braku) gospodarowania tym zasobem. Zróżnicowanie dochodów z gospodarki nieruchomościami wynika ponadto ze zmian przepisów prawa i wahań koniunktury makroekonomicznej. Zatem, pełnienie przez nieruchomości funkcji dochodowej na szczeblu gmin zależy nie tylko od czynników endogenicznych (wewnętrznych), ale i egzogenicznych (zewnętrznych).

MATERIAŁ I METODY

W postępowaniu badawczym zmierzającym do wydzielenia typów gmin o podobnych poziomach wpływów budżetowych związanych z nieruchomościami wykorzystano analizę skupień należącą do metod grupowania wielowymiarowego (Bailey 1994). W analizie skupień badany zbiór obiektów dzielony jest na jednorodne podzbiory (grupy, skupienia) na podstawie podobieństwa zmiennych diagnostycznych charakteryzujących poszczególne obiekty. Zasady podziału zależne są od przyjętej metody. W prezentowanym badaniu posłużono się niehierarchiczną

metodą grupowania *k*-średnich. Jest to metoda iteracyjno- optymalizacyjna, w której *a priori* określana jest liczba skupień (grup) oraz liczba iteracji poprawiania dobroci grupowania. Obiekty przenoszone są z jednego skupienia do innego do momentu uzyskania takiej konfiguracji grup, która spełnia zadane kryterium optymalizacyjne (najczęściej jest to minimalizacja tzw. błędów kwadratowych grupowania). Algorytm optymalizacji kończy działanie wówczas, gdy osiągnięto założoną liczbę iteracji, lub gdy w danym kroku nie nastąpiło żadne przemieszczenie obiektów pomiędzy skupieniami (MacQueen 1967, Aldenderfer i Blashfield 1984, Everitt i in. 2011, Panek i Zwierchowski 2013, Bajerski 2014, Jaworska i Modranka 2014).

We wszystkich wielowymiarowych analizach porównawczych kluczowe znaczenie dla uzyskiwanych wyników ma dobór cech opisujących złożoność badanych zjawisk. W celu scharakteryzowania gmin pod kątem budżetowych dochodów pochodzących ze źródeł związanych z nieruchomościami skorzystano z klasyfikacji dochodów publicznych według paragrafów dochodów wynikających z Rozporządzenia Ministra Finansów z 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz.U. z 2010 r. nr 38 poz. 207 z późn. zm.). Dane pozyskano ze sprawozdań rocznych z wykonania planu dochodów budżetowych Rb-27S (dochody wykonane), udostępnionych przez Regionalną Izbę Obrachunkową w Bydgoszczy.

W procedurze grupowania metodą *k*-średnich jako zmienne diagnostyczne przyjęto wartości wpływów do budżetów gminnych z trzech kategorii wyróżnionych ze względu na kryterium rodzajowe wpływów (por. Trojanek 2015):

- dochody podatkowe, w skład których zaliczono podatek od nieruchomości (paragraf 31), rolny (paragraf 32) i leśny (paragraf 33);
- dochody majątkowe, generowane przez nieruchomości będące własnością gmin pochodzące z tytułu przekształcenia prawa użytkowania wieczystego przysługującego osobom fizycznym (paragraf 76) oraz z tytułu odpłatnego nabycia prawa własności oraz prawa użytkowania wieczystego (paragraf 77);

– dochody bieżące, obejmujące wpływy z opłaty targowej (paragraf 43), opłat z tytułu ustanowienia na nieruchomościach komunalnych prawa trwałego zarządu, użytkowania i użytkowania wieczystego (paragraf 47) oraz najmu i dzierżawy składników majątkowych (paragraf 75).

W celu eliminacji problemu wahań przypadkowych, będących następstwem wpływów incydentalnych, badania przeprowadzono, bazując na danych obejmujących zagregowane wartości z lat 2013–2015. Dodatkowo uzyskane sumy zrelatywizowano, odnosząc je do liczby ludności zamieszkującej poszczególne gminy.

W dalszych krokach procedury badawczej zmienne diagnostyczne poddano transformacji i weryfikacji formalno-statystycznej, zgodnie z kryteriami opisanymi m.in. w pracach Paryska i Wojtasiewicz (1979), Grabińskiego (1991), Panka i Zwierzchowskiego (2013) oraz Jaworskiej i Modranki (2014). W rezultacie grupowanie *k*-średnich przeprowadzono na zbiorze standaryzowanych zmiennych, o charakterze stymulującym, w istotny sposób dyskryminujących badane jednostki (gminy) oraz niepozostających ze sobą w silnych związkach przyczynowo-skutkowych.

Procedurę grupowania gmin ze względu na poziomy różnego rodzaju wpływów z nieruchomości przeprowadzono z założeniem podziału badanego zbioru na sześć skupień (typów gmin) oraz maksymalnej liczby iteracji optymalizujących konfigurację grup wynoszącej 10. Środki ciężkości wstępnych grup określono losowo, sortując odległości i wybierając obserwacje przy stałym interwale. Grupowanie przeprowadzono z wykorzystaniem programu STATISTICA.

WYNIKI

W wyniku zastosowania metody *k*-średnich wydzielono sześć typów (grup) gmin o różnych parametrach charakteryzujących wpływy budżetów lokalnych z gospodarowania nieruchomościami. Interpretując wyniki, pamiętać należy, że wykorzystane w badaniu zmienne diagnostyczne poddano procedurze standaryzacji. W związku z tym ich średnie arytmetyczne wynoszą 0, wartości ujemne opisują obiekty (gminy) o poziomach dochodów z nieruchomości

poniżej przeciętnych, a wartości dodatnie – obiekty (gminy) o poziomach wyższych niż średnia dla całej zbiorowości.

W klasyfikacji typologicznej gmin, opracowanej na podstawie dochodów budżetów lokalnych uzyskiwanych z gospodarowania nieruchomościami, wykazano, że spośród sześciu wydzielonych skupień jedno grupowało gminy o ekstremalnie wysokich wpływach w ramach każdej z przyjętych do badania kategorii rodzajowych (N_1), a trzy kolejne wyróżniono ze względu na wysokie wartości wpływów podatkowych (N_4), dochodów bieżących (N_2) i dochodów majątkowych (N_3). Pozostałe dwa skupienia obejmowały gminy o umiarkowanych wartościach wpływów z nieruchomości – typ N_5 cechowały wartości ponadprzeciętne, podczas gdy typ N_6 wartości nieprzekraczające poziomu średniego (por. tab. 1 i rys. 1).

Największa liczba gmin (1466) skupiona była w grupie oznaczonej jako N_6 . Typ ten obejmował gminy o najniższych wartościach wpływów z nieruchomości. Były to głównie gminy wiejskie, położone w centralnej i wschodniej Polsce. Stosunkowo dużo gmin (747) trafiło do typu N_5 o generalnie przeciętnych wartościach wpływów z nieruchomości. Pewnym wyróżnikiem tego typu był nieznacznie podwyższony poziom dochodów podatkowych. Gminy tego typu występowały głównie w województwach tzw. Ziemi Odzyskanych, ale również w województwach wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, śląskim, a mniej intensywnie w podkarpackim, podlaskim i mazowieckim. Ponad sto gmin tworzyło skupienie oznaczone jako N_2 . Cechą charakterystyczną tego skupienia były wysokie wpływy w budżetach lokalnych pochodzące z nieruchomości, w szczególności jeśli chodzi o dochody bieżące generowane przez nieruchomości komunalne. Typ N_2 był charakterystyczny dla największych miast (m.in. Warszawy, Krakowa, Gdańska, Szczecina, Wrocławia, Bydgoszczy, Katowic, Białegostoku, Częstochowy, Kielc, Opola), mniejszych gmin miejskich, w tym niektórych miast konurbacji górnośląskiej, gmin położonych w okolicach Wałbrzycha, części gmin przygranicznych (Słubicy, Cedyni, Kostrzyna, Szczawnicy, Zakopanego, Wisły, Cieszyna, Głuchołaz, Bystrzycy Kłodzkiej, Kudowy-

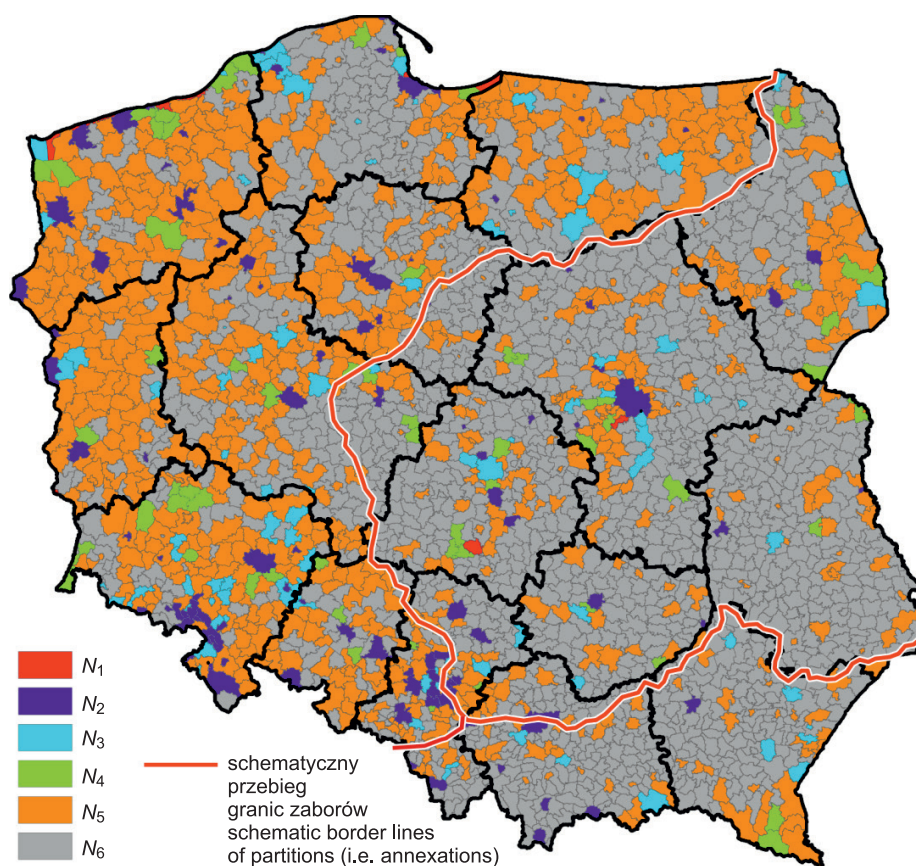
Tabela 1. Charakterystyka typów gmin wydzielonych ze względu na wpływy budżetowe z dochodów generowanych przez nieruchomości

Table 1. Types of municipalities distinguished according to budget revenues from real estate

Typ Type	Liczba gmin Number of munici- palities	Średnie wartości wpływów budżetowych z nieruchomości w latach 2013–2015 per capita (w nawiasach średnie dla wartości standaryzowanych) Mean values of per capita income to the budget from real estate in 2013–2015 (means for standardized values in parentheses):		
		dochody podatkowe taxi ncome	dochody bieżące current income	dochody majątkowe property income
N_1	11	10 558,09 (5,40)	2 931,01 (10,80)	2 582,70 (8,37)
N_2	103	1 799,96 (0,14)	728,43 (2,25)	320,80 (0,67)
N_3	91	1 940,80 (0,22)	205,79 (0,22)	675,62 (1,87)
N_4	60	5 793,95 (2,54)	194,38 (0,17)	169,11 (0,15)
N_5	747	1 958,61 (0,23)	176,78 (0,10)	149,73 (0,08)
N_6	1466	1 089,67 (-0,29)	69,55 (-0,31)	45,01 (-0,27)
	2478	1 568,33 (0,00)	149,99 (0,00)	125,47 (0,00)

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

Rys. 1. Zróżnicowanie przestrzenne typów gmin wydzielonych ze względu na wpływy budżetowe z dochodów generowanych przez nieruchomości

Fig. 1. Spatial diversity of types of municipalities distinguished according to budget revenues from real estate

-Zdroju, Nowej Rudy, Mieroszowa, Karpacza) oraz gmin nadmorskich (Trzebiatowa, Kołobrzegu, Ustki, Łeby, Władysławowa, Pucka, Helu). Niewiele mniejsza liczba gmin tworzyła grupę N_3 (93 gminy). Typ ten wyróżniał się wysokimi wartościami dochodów majątkowych z nieruchomości, przy umiarkowanych, ale powyżej przeciętnych, wartościach dochodów podatkowych i bieżących. Z większych miast typ ten obejmował Łódź, Gdynię, Lublin i Olsztyn. Ponadto do tej grupy należały niektóre gminy podmiejskie (np. Suchy Las, Konstancin Jeziorna, Góra Kalwaria, Stare Babice, Ząbki, Legionowo, Aleksandrów Łódzki, Purda k. Olsztyna, Skawina, Kołbaskowo). Nie zaobserwowano wyraźnych prawidłowości przestrzennych w rozmieszczeniu gmin typu N_3 – występowały one nieregularnie w całym kraju. Z kolei typ N_4 tworzyło 60 gmin, które charakteryzowały bardzo wysokie wartości wpływów podatkowych. Wpływy bieżące i majątkowe w tych gminach były generalnie na przeciętnym poziomie. Typ ten obejmował głównie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Podobnie jak w poprzednim przypadku gminy reprezentujące ten typ nie tworzyły skupień przestrzennych, a zlokalizowane były wyspowo w całym kraju. Wreszcie typ N_1 , grupujący 11 gmin, wyróżniono ze względu na najwyższe dochody z nieruchomości w każdej z przyjętych do badań kategorii (dochody podatkowe, bieżące i majątkowe). Do tej grupy należały głównie gminy nadmorskie (Sopot, Międzyzdroje, Mielno, Dziwnów, Rewal, Jastarnia, Ustronie Morskie, Krynica Morska), podwarszawska Lesznowola, Kleszczów z kopalnią węgla brunatnego oraz elektrownią, a także

przygraniczna Łęknica z jednym z największych targowisk miejskich w Europie.

Spośród sześciu wydzielonych skupień najbardziej wyróżnia się grupa N_1 , na co wskazują skrajnie wysokie odległości euklidesowe między środkiem ciężkości tej grupy i pozostałych grup (por. tab. 2). Odległości pomiędzy centrami grup pozwalają ponadto wyróżnić grupę N_4 jako odstającą od reszty (choć w dużo mniejszym stopniu niż grupa N_1). Z kolei najbardziej podobne są skupienia N_5 i N_6 oraz N_5 i N_3 . Podobieństwa charakteryzują zatem grupy skupiające gminy o niskich wartościach dochodów z nieruchomości. Może to sugerować asymetrię prawostronną rozkładu dochodów z nieruchomości – zdecydowaną większość gmin cechują wpływy budżetowe z gospodarki nieruchomościami niższe niż średnia arytmetyczna wyliczona dla wszystkich gmin, a tylko niewielka część gmin uzyskuje dochody znacznie przekraczające poziom przeciętny. Obserwacje te potwierdzono na podstawie wyliczonych współczynników skośności, które dla każdej z przyjętych do badania zmiennych przyjmowały wartości dodatnie (średnie arytmetyczne znacznie przekraczały mediany).

W analizie wariancji oceniającej moc dyskryminacyjną poszczególnych zmiennych wykorzystanych w procedurze grupowania dowiedziono, że decydującą rolę w podziale na skupienia odegrały dochody bieżące (por. tab. 3). Wartość statystyki F dla tej zmiennej znacznie przekraczała wartości wyliczone dla pozostałych dwóch zmiennych (dochody podatkowe i dochody majątkowe). Wszystkie jednak zmienne w istotnym statystycznie stopniu przyczyniły się do ostatecznej klasyfikacji ($p < 0,000$).

Tabela 2. Odległości między skupieniami (grupami)

Table 2. Distance between clusters (groups)

Grupa Group	N_1	N_2	N_3	N_4	N_5	N_6
N_1	0,00000	7,30982	7,76905	7,93296	8,36398	8,76868
N_2	7,30982	0,00000	1,36484	1,85595	1,28298	1,59294
N_3	7,76905	1,36484	0,00000	1,66808	1,03678	1,31151
N_4	7,93296	1,85595	1,66808	0,00000	1,33236	1,67454
N_5	8,36398	1,28298	1,03678	1,33236	0,00000	0,43729
N_6	8,76868	1,59294	1,31151	1,67454	0,43729	0,00000

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

Tabela 3. Wyniki jednowymiarowych analiz wariancji
Table 3. Findings of the univariate analysis of variance

Zmienna Variable	Zmienność międzygrupowa (suma kwadratów) Between-groups variation (sum of squares)	Stopnie swobody Degree of freedom	Zmienność wewnątrzgrupowa (suma kwadratów) Within-group variation (sum of squares)	Stopnie swobody Degree of freedom	<i>F</i>	Istotność <i>p</i> Significance <i>p</i>
Dochody podatkowe Tax income	877,593	5	1599,407	2472	271,277	0,000
Dochody bieżące Current income	1959,843	5	517,158	2472	1873,600	0,000
Dochody majątkowe Property income	1253,531	5	1223,469	2472	506,548	0,000

Źródło: opracowanie własne
 Source: own elaboration

Tabela 4. Odsetek gmin reprezentujących dany typ (grupę) w poszczególnych województwach i w Polsce
Table 4. Share of municipalities representing particular type (group) in the Polish regions

Województwo Region	Typ N_1 Type N_1	Typ N_2 Type N_2	Typ N_3 Type N_3	Typ N_4 Type N_4	Typ N_5 Type N_5	Typ N_6 Type N_6
Dolnośląskie	0,0	12,4	11,8	5,9	46,2	23,7
Kujawsko-Pomorskie	0,0	4,2	0,7	0,7	32,6	61,8
Lubelskie	0,0	0,9	0,5	0,9	14,6	83,1
Lubuskie	1,2	4,9	3,7	2,4	63,4	24,4
Łódzkie	0,6	2,8	1,7	2,8	20,3	71,8
Małopolskie	0,0	3,3	1,6	0,0	18,1	76,9
Mazowieckie	0,3	1,9	3,5	2,2	19,7	72,3
Opolskie	0,0	5,6	1,4	4,2	49,3	39,4
Podkarpackie	0,0	0,6	3,8	1,3	17,5	76,9
Podlaskie	0,0	1,7	2,5	4,2	30,5	61,0
Pomorskie	2,4	6,5	6,5	2,4	28,5	53,7
Śląskie	0,0	9,6	5,4	1,8	31,7	51,5
Świętokrzyskie	0,0	2,0	2,0	2,0	12,7	81,4
Warmińsko-Mazurskie	0,0	3,4	6,0	0,0	50,9	39,7
Wielkopolskie	0,0	2,7	4,0	2,7	37,2	53,5
Zachodniopomorskie	4,4	8,8	3,5	7,9	57,0	18,4
Polska	0,4	4,2	3,7	2,4	30,1	59,2

Źródło: opracowanie własne
 Source: own elaboration

Analizując rozmieszczenie gmin należących do poszczególnych typów (rys. 1), zauważono, że gminy o najniższych poziomach dochodów z nieruchomości występują głównie w Polsce Wschodniej i Południowej, a więc na obszarach zajmowanych

niegdyś przez zabory rosyjski i austriacki. Z kolei na terenach tzw. Ziemi Odzyskanych, a nawet szerzej – obszarze dawnego zaboru pruskiego – odnotowywano zasadniczo wyższe wpływy związane z gospodarką nieruchomościami w budżetach lokalnych.

Typ N_6 dominował w 11 polskich województwach (kujawsko-pomorskim, lubelskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, śląskim, świętokrzyskim i wielkopolskim). W pozostałych pięciu województwach największy udział stanowiły gminy należące do typu N_5 (dolnośląskie, lubuskie, opolskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie). Na uwagę zasługuje stosunkowo duży odsetek gmin typu N_2 i N_3 w Dolnośląskiem i Pomorskiem, typu N_2 i N_4 w Zachodniopomorskiem oraz typu N_2 w Śląskiem (por. tab. 4).

PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych badań wydzielono sześć typów gmin o różnych ilościowych charakterystykach wpływów budżetowych z nieruchomości (w zakresie dochodów podatkowych, bieżących i majątkowych). Zauważono, że rozkład badanych dochodów cechuje prawostronna asymetria. Gmin reprezentujących typ o ekstremalnie wysokich wartościach dochodów z nieruchomości było zatem stosunkowo niewiele, a podobieństwa ujawniały się w grupach i między grupami o niskich i bardzo niskich poziomach analizowanych wpływów. Decydującą rolę w podziale gmin na grupy odgrywały dochody bieżące, które obejmują wpływy z opłat związanych z użytkowaniem wieczystym, wpływy z najmu i dzierżawy oraz z tytułu ustanowienia na nieruchomościach komunalnych prawa trwałego zarządu i użytkowania. Mniej istotny wpływ na ostateczną typologię miały kolejno dochody majątkowe i podatkowe.

W świetle uzyskanych wyników dotyczących rozmieszczenia poszczególnych typów gmin stwierdzono, że pomimo prawie stu lat, które minęły od czasów odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku, historyczne uwarunkowania cały czas kształtują zmienność przestrzenną wielu zjawisk społecznych i gospodarczych, w tym zróżnicowanie wpływów z nieruchomości w budżetach gmin. Zauważyć jednak należy, że ten historyczny wzorzec przestrzenny w coraz większej liczbie miejsc jest „zakłócany” lokalnymi uwarunkowaniami wynikającymi z metropolizacji, atrakcyjności turystycznej czy też prowadzenia działalności przemysłowo-wydobywczej.

PIŚMIENNICTWO

- Aldenderfer, M., S., Blashfield, R., K. (1984). *Cluster analysis. Quantitative applications in the social sciences*. SAGE Publications, Beverly Hills.
- Bailey, K., D. (1994). *Typologies and taxonomies. An introduction to classification techniques*. Sage Publications, Thousand Oaks – London – New Delhi.
- Bajerski, A. (2014). Klasyfikacja typologiczna sieci szkół podstawowych w gminach Polski (Typological classification of the network of primary schools in Poland's local-authority areas). *Przegląd Geograficzny* 86(4), 541–566.
- Borodo, A. (2004). *Samorząd terytorialny. System prawno-finansowy (Territorial self-government. Legal and financial system)*. Lexis-Nexis, Warszawa.
- Borodo, A. (2011). *System finansowy samorządu terytorialnego w Polsce (Financial system of territorial self-government in Poland)*. Dom Organizatora TNOiK, Toruń.
- Cymerman, J. (2009). *System opłat od nieruchomości. Aspekty teoretyczne i prawne (Real estate fee system. Theoretical and legal aspects)*. Educaterra, Olsztyn.
- Czempas, J. (2010). *Udział podatku od nieruchomości w budżetach gmin województwa śląskiego (Property tax share in commune budgets of Śląskie Voivodship)*. *Wiadomości Statystyczne* 6, 59–64.
- Dylewski, M., Filipiak, B., Gorzałczyńska-Koczkodan, M. (2006). *Finanse samorządowe. Narzędzia. Decyzje. Procesy (Local government finance. Tools. Decisions. Processes)*. PAN, Warszawa.
- Everitt, B., S., Landau, S., Leese, M., Stahl, D. (2011). *Cluster analysis*. 5th Edition. Wiley, Chichester.
- Grabiński, T. (1991). *Podstawy informacyjne ekonometrii przestrzennej*, w: *Ekonometria przestrzenna (Fundamentals of spatial econometrics, in: Spatial econometrics)*. Red. (Ed.) A., Zeliaś. PWE, Warszawa, ss. 26–38.
- Jaworska, R., Modranka, E. (2014). *Metody opisowej statystyki przestrzennej oraz wybrane zagadnienia eksploracyjnej analizy danych przestrzennych*, w: *Statystyka przestrzenna. Metody analiz struktur przestrzennych (Methods of descriptive spatial statistics and selected issues of exploration of spatial data analysis, in: Spatial statistics. Methods of analysis of spatial structures)*. Red. (Ed.) J., Suchecka. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, ss. 111–144.
- Łaguna, T., M. (2002). *Aktywnego gospodarowania nieruchomościami szansą zwiększenia wpływów dla budżetów*

- gmin, w: *Finanse publiczne w skali lokalnej (Active real estate management as an opportunity to affect the volume of revenues to municipal budgets, in: Public finance on the local level)*. Red. (Ed.) M., Adamowicz. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- MacQueen, J., B. (1967). Some methods for classification and analysis of multivariate observations, proceedings of the Fifth Berkley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, vol. 1. University of California Press, Berkley, ss. 281–297.
- Miszczuk, M. (2009). *System podatków i opłat samorządowych w Polsce (System of local government taxes and fees in Poland)*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Morgan, D., Robinson, K., S., Strachota, D., Hough, J., A. (2015). *Budgeting for local governments and communities*. Routledge Taylor & Francis Group, London – New York.
- Municipal finances. A handbook for local governments*. (2014). Eds. C., D. Farvacque-Vitkovic, M. Kopanyi, The World Bank, Washington, D.C.
- Panek, T., Zwierzchowski, J. (2013). *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej. Teoria i zastosowania (Statistical methods of multidimensional comparative analysis. Theory and applications)*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Parysek, J., J., Wojtasiewicz, L. (1979). *Metody analizy regionalnej i metody planowania regionalnego (Methods of regional analysis and methods of regional planning)*. Studia KPZK PAN, t. LXIX, PWN, Warszawa.
- Patrzalek, L. (2004). *Finanse samorządu terytorialnego (Finances of territorial self-government)*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych. Dz.U. z 2010, nr 38, poz. 207 z późn. zm.
- Ruśkowski, E., Sałachna, J., M. (2007). *Finanse lokalne po akcesji, wyd. 2 (Local finance after accession, 2nd ed.)*. Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Trojanek, M. (2015). *Gospodarowanie nieruchomościami w gminach w aspekcie ich dochodowości (Real estate management in municipalities in terms of their profitability)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.

THE CLASSIFICATION OF POLISH MUNICIPALITIES ACCORDING TO INCOME FROM REAL ESTATE

ABSTRACT

The main aim of the paper is to outline the diversity of the Polish municipalities with respect to real estate generated revenues to the local budgets. The analysis encompassed delimitating and characterizing types of municipalities that boasted similar configurations of the analyzed features (tax, current and property income). In the course of the research, the multidimensional clustering methods was applied, e.g. cluster analysis. The study was conducted on the basis of aggregated (to eliminate incidental fluctuation) values of income from real estate in the years 2013–2015, referred to the number of inhabitants. The proposed classification allowed for division municipalities into six clusters, distinguished on the basis of revenue levels from real estate. Specific distribution patterns of the identified types of municipalities were detected.

Key words: income from real estate, types of municipalities, cluster analysis, *k*-means clustering, Poland

PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO – WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWNE

Martyna Król¹, Karol Król²✉, Grażyna Gawrońska³

¹ Katedra Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Uniwersytet Śląski w Katowicach, ul. Bankowa 11b, 40-007 Katowice, **Polska**

² Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, al. Mickiewicza 24/28, 30-059 Kraków, **Polska**

³ Katedra Melioracji i Kształtowania Środowiska, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, al. Mickiewicza 24/28, 30-059 Kraków, **Polska**

ABSTRAKT

Prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego powinna umożliwiać zarówno ocenę skutków uchwalenia planu lub jego zmiany, korektę proponowanych rozwiązań, spójną ocenę skumulowanych oddziaływań na sąsiadujących terenach objętych różnymi dokumentami, jak i ustanawiać ramy późniejszego monitorowania skutków przyjętych rozstrzygnięć. Celem pracy była analiza wybranych orzeczeń sądowych dotyczących takich aspektów sporządzania prognozy oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, które wzbudziły wątpliwości skarżących. Wykazano, że prognoza oddziaływania na środowisko stanowi podstawowy dowód podczas oceny wpływu ustalonego w projekcie miejscowego planu przeznaczenia terenu na elementy przyrody, a zawarte w prognozie informacje powinny być dostosowane do zawartości i stopnia szczegółowości miejscowego planu.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, oddziaływanie na środowisko, planowanie przestrzenne

WSTĘP

Źródła powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej wskazane są w akcie o najwyższej mocy prawnej, którym jest Konstytucja. W artykule 81 Konstytucji wymieniono w nieprzypadkowej kolejności te obowiązujące na obszarze całego państwa, wskazując jako ostatnie – akty prawa miejscowego. Ich wyjątkowość polega na tym, iż stanowią źródło powszechnie obowiązujących regulacji, jednak tylko

na obszarze działania organów, które je ustanowiły, tj. organów samorządu terytorialnego oraz terenowych organów administracji rządowej – „Prawo miejscowe – ma z natury rzeczy – ograniczony terytorialnie zakres obowiązywania. Poza tym, przepisy te mają charakter powszechnie obowiązujący, a więc mogą być adresowane do wszelkich podmiotów, ustalając ich prawa i obowiązki” (Garlicki 2011, s. 138).

Powszechność prawa miejscowego oznacza, iż jego adresatem będą wszystkie podmioty, które

✉ k.krol@ur.krakow.pl

przebywają na terenie działania organów upoważnionych do wydawania aktów tegoż prawa: instytucje, organizacje publiczne i prywatne, a także grupy, na które składają się szczególne podmioty, np. właściciele nieruchomości.

Akty prawa miejscowego „można (...) stanowić także dla mniejszych terenów, obejmujących jedynie część terytorium danej jednostki samorządu terytorialnego” (Dolnicki 2016, s. 370). Wynika to z art. 89 ust. 1 ustawy o samorządzie województwa (Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. Dz.U. 2016 poz. 486, z późn. zm.), przy czym B. Dolnicki (2016) zauważył, że mimo iż ustawa o samorządzie gminnym nie stanowi podobnej zasady wprost, to nie wyklucza jej. Ostatecznie, sposobność taką przewidziano w innych aktach prawnych, jak np. w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. 2016 poz. 778, z późn. zm.).

I tak miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp), stanowiony na szczeblu gminnym, może obejmować cały obszar gminy lub jej część. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że akty prawa miejscowego o powszechnie obowiązującym charakterze są wydawane „(...) na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie” (art. 94 zd. 1 Konstytucji), wobec czego, tak jak w przypadku wszelkich podstawowych aktów prawa powszechnie obowiązującego, tak i w tym przypadku, aby wydać akt prawa miejscowego konieczne jest wskazanie podstawy zawartej w ustawie dopuszczającej do tego dany organ.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, stanowiąc źródło miejscowego prawa, jest zarazem podstawą do podejmowania decyzji administracyjnych dotyczących gospodarki gruntami. Konieczne jest więc, aby organy uchwałodawcze samorządu gminnego kierowały się wskazaniem ustawodawcy, ponieważ ustawy określają wymagania, które powinny cechować ten element koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju – „(...) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalany jest na podstawie delegacji ustawowej (...)” (Wyrok WSA, sygn. II SA/Łd 368/16).

Celem pracy była analiza wybranych orzeczeń sądowych dotyczących takich aspektów sporządzania

prognozy oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, które wzbudziły wątpliwości skarżących.

MATERIAŁY I METODY

Przyjęto, że obrany cel badawczy będzie realizowany za pomocą analizy danych zastanych (ang. *desk research*). Metoda ta jest często stosowana z uwagi na stosunkowo łatwy dostęp do danych pierwotnych, które mogą stanowić wysokiej jakości materiał źródłowy (Bednarowska 2015, Król 2016).

Materiał źródłowy stanowiły orzeczenia sądów administracyjnych z lat 2011–2016 mające za przedmiot skargi na uchwały rad gmin dotyczące miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie prognoz oddziaływania na środowisko uchwalenia miejscowego planu lub jego zmiany.

MIEJSCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO JAKO INSTRUMENT OCHRONY ŚRODOWISKA

Prowadzenie polityki przestrzennej, w tym sporządzanie i uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a także miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy do zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 4 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (dalej upzp.) w miejscowym planie określa się przeznaczenie terenu, wskazuje rozmieszczenie inwestycji celu publicznego, a także określa się sposoby zagospodarowania i warunki jego zabudowy. Lipiński (2010, s. 89) wykazał, że „uwarunkowania te odgrywają ogromną rolę z punktu widzenia wymagań ochrony środowiska, w tym gospodarowania jego zasobami. Podstawami działań zmierzających do osiągnięcia tego celu winny być ład przestrzenny oraz (...) zasada zrównoważonego rozwoju (...), ponadto „przy ustalaniu zasad zagospodarowania terenu, za podstawę działań w miejscowym planie przyjmuje się (...) minimalizowanie konfliktów przestrzennych na styku z istniejącą zabudową” (Wyrok WSA, sygn. akt II SA/Wr 585/16).

Posługując się instrumentami planowania i zagospodarowania przestrzennego ustawodawca nakazuje uwzględnianie takich komponentów, jak m.in.:

- „walory architektoniczne i krajobrazowe,
- wymagania ochrony środowiska, w tym gospodarowania wodami i ochronę gruntów rolnych i leśnych,
- wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także potrzeby osób niepełnosprawnych” (art. 1 ust. 2 pkt 2, 3, 5 upzp.).

Miejscowy plan zaproponowany przez upoważnione do tego organy gminy zapewnia warunki utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalną gospodarkę zasobami środowiska – art. 72 ustawy prawo ochrony środowiska, dalej upoś, (Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska Dz.U. 2016 poz. 672, z późn. zm.).

PROCEDURA UCHWALANIA MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Czynności niezbędne do uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zawarte są w ustawie z 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Procedurę rozpoczyna uchwała rady gminy w przedmiocie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Jest to wewnętrzny akt planistyczny, który „(...) określa politykę przestrzenną gminy w zakresie lokalnych uwarunkowań wymienionych w szczególności w art. 10 ust. 1 pkt 1 – 15 upzp., z uwzględnieniem zakresu przedmiotowego wskazanego w art. 10 ust. 2 pkt 1–16 tej ustawy. (Wyrok WSA, sygn. akt II SA/

Tabela 1. Postępowanie w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

Table 1. Procedure in case of strategic assessment of impact on the environment

	Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Strategic assessment of impact on the environment
	koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju concept of spatial management of the country
Jej przeprowadzenia wymagają projekty, m.in.:	studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy study of conditions and directions of spatial management of a commune
Its execution is needed in projects such as:	planów zagospodarowania przestrzennego plans of spatial management
	planów strategii rozwoju regionalnego plans of strategy of regional development
	uzgodnienie stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko arrangement of detail degree of information included in prospect of influence on the environment
W swoim zakresie obejmuje w szczególności	sporządzenie prognozy preparing of the prospect
Its range includes in particular	uzyskanie wymaganych opinii obtaining required opinions
	udział społeczeństwa share of the community
	przyjęcie dokumentu acceptance of the document

Źródło: opracowanie własne na podstawie uioś

Source: own study on the basis of Polish Legal Act – Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (in Polish short: uioś)

/Go 579/16). W dalszej kolejności organ wykonawczy gminy, tj. wójt, burmistrz lub prezydent miasta, podejmuje wiele czynności, w tym sporządza projekt studium oraz rozpatruje wnioski dotyczące podjętych prac, wynikające z przyjęcia uchwały przez radę gminy. Występuje także o opinie dotyczące rozwiązań zaproponowanych w sporządzonym projekcie, m.in. do regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Następnie studium zostaje uchwalone przez radę gminy i przekazane wojewodzie do oceny zgodności z przepisami prawa.

Rozstrzygnięcia studium mają wiążący charakter w sporządzaniu miejscowego planu. Ponadto każdy dysponuje prawem wglądu zarówno do studium, jak i planu sporządzonego z jego uwzględnieniem, a także do otrzymania z nich wypisów i wyrysów (art. 30 upzp).

Rada gminy na mocy art. 14 upzp podejmuje decyzję w formie uchwały o tym, czy przystąpi do sporządzenia mpzp. Może to zrobić z własnej inicjatywy bądź na wniosek organu wykonawczego gminy, który następnie jest odpowiedzialny za sporządzenie projektu planu, a także, jak wynika z art. 17 pkt 4 upzp, prognozy oddziaływania na środowisko – „przyjęcie koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, (...) aktów planistycznych uchwalonych przez radę gminy (...) następuje w drodze tzw. strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Oznacza to, że wraz z projektem takiego dokumentu należy przedłożyć prognozę oddziaływania na środowisko, a wraz z przyjętym już dokumentem – podsumowanie odnoszące się do strategicznej oceny oddziaływania na środowisko” (Lipiński 2010, s. 83) – tab. 1. Obowiązek ten wynika nie tylko z upzp, ale także z art. 46 Ustawy z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2016 poz. 353, z późn. zm), dalej uioś.

Kolejnym etapem jest podjęcie przez radę gminy uchwały przyjmującej miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako obowiązujący, po wcześniejszej analizie jego zgodności z ustaleniami studium.

PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO – FUNKCJA

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko jest to postępowanie w sprawie oceny oddziaływania skutków realizacji niektórych planów, programów, strategii na środowisko, m.in.: koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju regionalnego. Kluczowym elementem strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, przeprowadzonej dla projektów wymienionych wcześniej dokumentów, jest sporządzenie dokumentacji oceny, czyli prognozy oddziaływania na środowisko. Zakres i stopień szczegółowości prognozy uzgadnia się z:

- Generalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska i Głównym Inspektorem Sanitarnym dla projektów dokumentów sporządzanych przez centralny organ administracji rządowej,
- regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i wojewódzkim inspektorem sanitarnym dla pozostałych dokumentów,
- regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i powiatowym inspektorem sanitarnym dla miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W prognozie należy przeprowadzić analizę projektowanego dokumentu i uwzględnić wzajemne powiązania między dokumentami o podobnym charakterze. Jest to pomocne w wyborze zagadnień, w stosunku do których należy podjąć pewne rozstrzygnięcia, pomaga także zidentyfikować zagadnienia, które opisano w innym, przyjętym dokumencie. Prognoza powinna również określać istniejące problemy ochrony środowiska, zwłaszcza dotyczące obszarów chronionych, z punktu widzenia realizacji projektowanego dokumentu, a także cele ochrony środowiska. Powinna być poświęcona charakterystyce potencjalnych oddziaływań na środowisko i uwzględnić możliwość wystąpienia oddziaływań transgranicznych. Należy w niej także przedstawić rozwiązania służące zapobieganiu, ograniczaniu lub kompensacji przyrodniczej negatywnych oddziaływań, które wynikają z realizacji

dokumentu, w szczególności ich wpływu na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru. Prognoza powinna również zawierać analizę i ocenę istniejącego stanu środowiska oraz potencjalnych zmian w przypadku niezrealizowania projektowanego dokumentu, a także opisywać stan środowiska na obszarach objętych przewidywanym oddziaływaniem. Elementem prognozy jest również przedstawienie rozwiązań alternatywnych do tych, które zawarte są w projekcie dokumentu.

Prognoza, jako jeden z najważniejszych elementów strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, powinna umożliwić ocenę skutków uchwalenia miejscowego planu lub jego zmiany, korektę proponowanych rozwiązań, umożliwić spójną ocenę skumulowanych oddziaływań na sąsiadujących terenach objętych różnymi dokumentami oraz ustanowić ramy późniejszego monitorowania skutków przyjętych rozwiązań (Fogel 2014).

Obowiązek przeprowadzenia rzetelnej oceny oddziaływania na środowisko miejscowego planu wynika z realizacji Konstytucji, której art. 74 pkt. 1 brzmi: „władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom” (Konstytucja 1997). Zobowiązanie władz publicznych do podejmowania działań służących ochronie środowiska znajduje również wyraz w art. 4 Ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2016 poz. 2134, z późn. zm.), dalej uop, który traktuje o „dbałości o przyrodę będącą dziedzictwem i bogactwem narodowym”.

ANALIZA WYNIKÓW

Analiza wybranych orzeczeń sądów administracyjnych, mających za przedmiot skargi na uchwały rad gmin dotyczące miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z lat 2011–2016, pozwoliła na wyodrębnienie kilku zasadniczych wniosków. Odnoszą się one do dokumentu, którym jest prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana obligatoryjnie przez organ zobowiązany do opracowania planu.

1. Prognoza stanowi odrębny dokument, nie można jej identyfikować z miejscowym planem.

Rozważania warto rozpocząć od analizy wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego (Wyrok NSA sygn. akt II OSK 1991/12), który był zgodny ze stanowiskiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (Wyrok WSA sygn. akt IV SA/Wa 1511/11), że prognoza stanowi odrębny dokument, w związku z tym nie można identyfikować jej z miejscowym planem. Prognoza nie stanowi też jego części składowej. Wynika z tego, że zapisy prognozy nie są wiążące dla organu planistycznego, a więc wszelkie konflikty czy też sprzeczności między tymi dokumentami nie mogą przesądzać o nieważności planu. Stwierdzenie to wynika z faktu zaskarżenia uchwały rady gminy w przedmiocie mpzp m.in. z powodu rozbieżności między w ustaleniach zawartych w prognozie a przyjętymi w planie.

Na szczególną uwagę zasługuje sprawa, w której radzie gminy zarzucono naruszenie zasad sporządzania aktu planistycznego. Pozwana gmina podjęła uchwałę w sprawie miejscowego planu, związaną z lokalizacją przedsięwzięcia dotyczącego budowy lotniska, realizowanego w ramach infrastruktury komunikacyjnej. Wśród wielu wątpliwości, które zawarto w skardze kasacyjnej, uwagę zwraca ta związana ze sporządzeniem prognozy oddziaływania na środowisko. Jej ustalenia miały mieć negatywny wpływ na założenia planu w zakresie oddziaływania na cele ochrony obszaru Natura 2000. Miały także nie zapewniać warunków utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalnej gospodarki zasobami środowiska, przy czym uwzględnienie tych ustaleń jest obowiązkowe do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i wynika z art. 72 uop. Wreszcie miały nie spełniać wymagań przepisów rozporządzenia Ministra Środowiska z 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku, co bezpośrednio wiązało się z planową inwestycją. Skarżący stwierdzili, że prognoza taka nie może stanowić podstawy dla ustaleń planistycznych. Naczelny Sąd Administracyjny zważył, że uchwalenie planu miejscowego jest jedynie pierwszym krokiem,

koniecznym do podjęcia, aby z pozytywnym skutkiem zrealizować inwestycję. Zatem szczegółowość i wnikliwość przedmiotu prognozy jest adekwatna do precyzności aktu planistycznego i nie można oczekiwać, że w jej treści zawarte będzie to, co przewidziane jest jako przedmiot innych aktów, szczególnie, że uioś. w art. 51 ust. 2 wskazuje komponenty prognozy – „Zawarte w prognozie informacje są bowiem dostosowane do zawartości i stopnia szczegółowości projektowanego dokumentu, jakim jest plan miejscowy. Plan ten jest jedynie początkowym ogniwem procesu inwestycyjnego, zaś szczegółowa problematyka oddziaływania na środowisko zostanie rozważona w kolejnych etapach procesu inwestycyjnego, w takich dokumentach jak raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko i decyzja określająca środowiskowe uwarunkowania realizacji przedsięwzięcia” (Wyrok NSA, sygn. akt II OSK 2282/13). W tym miejscu należy dodać, że do funkcji prognozy nie należy określanie oddziaływania na środowisko każdego przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na środowisko, które może zostać zrealizowane na podstawie ustaleń planu. Ocena taka dokonywana jest dla przedsięwzięć wskazanych w art. 59 uioś. przed wydaniem decyzji w sprawie realizacji budowy (art. 71 uioś) (Wyrok NSA, sygn. akt II OSK 2088/14).

2. Prognoza nie stanowi raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko.

W wyroku Sądu Administracyjnego w Poznaniu można także zauważyć podobne uwagi składu orzekającego w związku z zarzutem wadliwości prognozy, która nie obejmowała oceny oddziaływania na środowisko inwestycji, których lokalizacja była zgodna z ustaleniami miejscowego planu – „Wskazać zatem należy (...), iż nie ma możliwości zawarcia w prognozie oddziaływania na środowisko bardzo szczegółowych analiz i ocen w zakresie przewidywanego wpływu poszczególnych przedsięwzięć, a już na pewno nie ma możliwości ani podstaw prawnych podawania w prognozie konkretnych danych liczbowych w tym zakresie, nawet jeśli inwestycje będą realizowane na podstawie planu miejscowego. Takie możliwości daje

dopiero raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko (...).” (Wyrok WSA, sygn. akt II SA/Po 80/15). Spostrzeżenia te stanowią podstawę do stwierdzenia, że stopień szczegółowości oraz treść prognozy zawierają art. 51 w zw. z art. 46 uioś.

3. Prognoza stanowi podstawowy dowód podczas oceny wpływu ustalonego w projekcie przeznaczenia terenu na elementy przyrody.

Stwierdzenie zawarte w pkt. 3 sąd przedstawił w odpowiedzi na zarzuty gminy, która zaskarżyła postanowienie organu ochrony środowiska odmawiającego uzgodnienia miejscowego planu ze względu na m.in. negatywny wpływ jego ustaleń na przyrodę parku krajobrazowego (Wyrok WSA, sygn. akt IV SA/Wa 2621/14). Przedmiotowy plan w całości obejmował teren, którego cele utworzenia i zasady funkcjonowania określono w uchwale sejmiku województwa. To sejmik województwa tworzy park krajobrazowy, jako jedną z form ochrony przyrody, określa jej nazwę, obszar, przebieg granicy i otulinę, szczególne cele ochrony, a także zakazy właściwe dla tej formy bądź jej części (art. 16 ust. 3 uop). W uzasadnieniu wyroku podkreślono, że regionalny dyrektor ochrony środowiska zobowiązany na podst. art. 16 ust. 7 uop. do uzgodnienia miejscowego planu w zakresie związku jego ustaleń z ochroną środowiska kieruje się kryterium wpływu tych przekształceń na środowisko, co wprost wynika z art. 16 uop. W związku z tym organ może odwoływać się do ustaleń prognozy oddziaływania na środowisko stanowiącej podstawowy dowód. „Przepis art. 46 ustawy o udostępnianiu informacji stanowi, że przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają m.in. projekty planów zagospodarowania przestrzennego. Podstawowym dokumentem w tej ocenie jest prognoza oddziaływania na środowisko, która (...) dostarcza podstawowych informacji niezbędnych dla oceny zmian w środowisku będących skutkiem wprowadzenia nowego przeznaczenia terenów w planie zagospodarowania i jako taka zasadnie była przedmiotem analizy oraz ustaleń w zaskarżonym postanowieniu” (Wyrok WSA, sygn. akt IV SA/Wa 2621/14).

4. Prognoza oddziaływania na środowisko – opracowanie dokumentu.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który podlega strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko oraz prognoza będąca kluczowym elementem tej oceny sporządzane są przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Szczecinie wydał wyrok w sprawie dotyczącej uchwalenia miejscowego planu przez radę gminy na potrzeby lokalizacji farmy elektrowni wiatrowych. Jednym z podniesionych w sprawie zarzutów był fakt niesporządzenia prognozy przez wójta właściwego dla gminy procedującej plan, a skorzystanie przez samorząd z prognozy opracowanej na zlecenie jednego z inwestorów. Podnoszący stwierdzili, iż wykorzystanie takiego dokumentu stanowi naruszenie procedury planistycznej, a na podkreślenie zasługuje fakt, iż przedmiotowa prognoza uwzględnia partykularny interes jej zlecniodawcy zamiast obiektywnie oceniać wpływ planu na środowisko. Wojewódzki Sąd nie zgodził się z zarzutem, stwierdzając, że błędne jest dosłowne interpretowanie art. 17 pkt 4 upzp, a tym samym wymaganie od organu wykonawczego gminy posiadania uprawnień wskazanych w art. 5 pkt 1–6 tej ustawy. Dodatkowo osoba sprawująca funkcje wójta, burmistrza lub prezydenta musiałaby mieć wiedzę z zakresu ochrony środowiska, która jest niezbędna do sporządzenia prognozy – „Należy przepisać ten rozumieć w ten sposób, że Wójt ma zadbać o to, żeby projekt planu, a także prognoza oddziaływania na środowisko zostały sporządzone przez podmioty posiadające kompetencje w tym zakresie” (Wyrok WSA, sygn. akt II SA/Sz 1239/15). Sąd podkreślił, że bezcelowe jest poszukiwanie przepisu, który narzucałby obowiązek sporządzenia prognozy podmiotowi podległemu organowi wykonawczemu gminy, gdyż taki nie istnieje. Jednocześnie nie istnieją przeszkody do zlecenia tego zadania firmie zewnętrznej, która podjęłaby się jego realizacji.

W ramach analizy wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) będącego następstwem skargi kasacyjnej wniesionej przez gminę warto przedstawić istotne elementy procedury planistycznej

i związanej z nią strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, których pominięcie przez organy gminy stanowi częsty przedmiot wyrokowania. Gmina podjęła uchwałę 30 grudnia 2009 r. w przedmiocie mpzp, którą wojewódzki sąd administracyjny uznał za nieważną, ponieważ nie uzgodniono z odpowiednimi organami stopnia szczegółowości treści prognozy oddziaływania na środowisko, sporządzonej w 2006 r., zgodnie z uioś, a uchwalonej 15 listopada 2008 r.

W uzasadnieniu wyroku kasacyjnego wskazano, że tuż po jego wydaniu przez Wojewódzki Sąd Administracyjny prezydent miasta wystąpił do regionalnego dyrektora ochrony środowiska, a także powiatowego inspektora sanitarnego z prośbą o uzgodnienie prognozy, po czym takie dokumenty uzyskał, dołączając je do wyroku kasacyjnego. Naczelnny Sąd Administracyjny zważył, odrzucając skargę, że uioś wprowadza wymagania, które mają bardziej złożony charakter niż te obowiązujące dotychczas. Przede wszystkim nałożono obowiązek przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Brak wymaganych uzgodnień nie stanowi nieistotnego naruszenia z uwagi na fakt, iż po ich uzyskaniu następuje dalszy ciąg procesu, a więc zgodnie z art. 17 pkt 9 upzp następuje wyłożenie projektu wraz z prognozą do publicznego wglądu na co najmniej 21 dni oraz przeprowadzenie publicznej dyskusji nad przyjętymi rozwiązaniami w projekcie planu (tab. 2). Następnie istnieje możliwość zgłoszenia uwag, a na ich podstawie wprowadzenia zmian do projektu. Wszelkie te czynności stanowią podstawę do ostatecznego rozstrzygnięcia przez radę gminy, która uchwała plan. Sąd podkreślił uwagi regionalnego dyrektora ochrony środowiska, będącego jednym z organów ochrony środowiska, dokonującego uzgodnień, iż prognoza powinna zawierać wszelkie informacje zawarte w art. 51 ust. 2 uioś., które winny być opracowane zgodnie ze stanem współczesnej wiedzy. Dopiero uzgodnienie to stanowi podstawę do sporządzenia prognozy, która wraz z miejscowym planem podlegać będzie opinii organu ochrony środowiska. W związku z tym NSA uznał, iż nie jest możliwe „uzdrowienie” po fakcie (*ex post*) wadliwej uchwały w przedmiocie miejscowego planu (Wyrok NSA sygn. akt II OSK 2331/13).

Tabela 2. Prognoza oddziaływania na środowisko jako element strategicznej oceny oddziaływania na środowisko
Table 2. Prospect of impact on the environment as an element of strategic assessment of impact on the environment

Treść Content	Prognoza oddziaływania na środowisko Prospect of impact on the environment zawarta w art. 51 ust. 2 uioś included in art. 51 Act. 2 of uioś
Zakres i stopień szczegółowości Detail range and degree	podlega uzgodnieniu z organami ochrony środowiska oraz inspekcji sanitarnej (art. 53 uioś) is subject to agreement with bodies of environment protection and health inspection (art. 53 of uioś)
Opracowanie treści Content elaboration	zgodnie z art. 52 uioś opracowane stosownie do stanu współczesnej wiedzy i metod oceny oraz dostosowane do zawartości i stopnia szczegółowości projektowanego dokumentu oraz jego etapu przyjęcia w procesie opracowywania projektów dokumentów powiązanych z tym dokumentem according to art. 52 of uioś, elaborated in accordance with the state of contemporary knowledge and evaluation methods and also adapted to the content and detail degree of projected document and the stage of acceptance of this document in the process of elaborating projects of documents connected with this document
Opiniowanie Assessment	opiniowanie projektu dokumentu wraz z prognozą przez odpowiedni organ ochrony środowiska oraz inspekcji sanitarnej stosownie do założeń art. 57 i art. 58 w terminie 30 dni od przedłożenia wniosku o wydanie opinii expertise of a document's project together with a prospect by a proper body of environment protection as well as health inspection in accordance with assumptions of art. 57 and art. 58 within 30 days from submission of the request for issuing the opinion
Udział społeczeństwa Community share	możliwość wnoszenia uwag i wniosków; w przypadku dokumentu, którym jest mpzp, procedurę udziału społeczeństwa w jego uchwalaniu określa art. 17 pkt. 9, 11, 12 uzpp possibility to make comments and conclusions; in case of a document such as mpzp, the procedure of community share in its resolution is determined by art. 17 points 9, 11, 12 of uzpp
Przyjęcie dokumentu, dla którego wymagane jest przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko Acceptance of the document for which performing strategic estimation of impact on the environment is required	do przyjętego dokumentu załącza się m.in. informację, w jaki sposób wzięto pod uwagę i w jakim zakresie uwzględniono: information about the way of taking into consideration and range of account of: – ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko arrangements included in the prospect of impact on the environment – opinie właściwych organów ochrony środowiska i inspekcji sanitarnej opinions of proper bodies of environment protection and health inspection – zgłoszone uwagi i wnioski w procesie udziału społeczeństwa (art. 55. ust. 3 uioś) declared comments and conclusions in the process of community share (art. 55. Act 3 of uioś) were included into the accepted document

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

PODSUMOWANIE

Prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawowy dowód podczas oceny jego wpływu na elementy przyrody.

Zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko informacje powinny być dostosowane do zawartości i stopnia szczegółowości miejscowego planu bądź innego dokumentu, któremu towarzyszy wymóg jej sporządzenia.

Ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko nie są wiążące dla organu planistycznego, a więc wszelkie konflikty czy też sprzeczności między tymi dokumentami nie mogą przesądzać o nieważności planu.

Nie ma możliwości ani podstaw prawnych zawarcia w prognozie oddziaływania na środowisko szczegółowych analiz i ocen, w tym konkretnych danych liczbowych, nawet jeśli inwestycje będą realizowane na podstawie planu miejscowego, w zakresie przewidywanego wpływu poszczególnych przedsięwzięć na środowisko. Takie możliwości daje raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko sporządzany w ocenie oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko.

Wójt, burmistrz lub prezydent miasta ma obowiązek zlecić sporządzenie projektu planu miejscowego, a także prognozy oddziaływania na środowisko podmiotowi posiadającemu kompetencje w tym zakresie. Nie istnieją przeszkody prawne do zlecenia tego zadania podmiotowi, który podjąłby się jego realizacji.

Analiza orzeczeń sądów administracyjnych z lat 2011–2016 w zakresie planowania przestrzennego, ze szczególnym uwzględnieniem tych mających za przedmiot skargi na uchwały rady gminy w przedmiocie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pozwala wnioskować, że z reguły skarżący nie podnoszą zarzutów związanych ze sporządzeniem prognozy oddziaływania na środowisko. Sposób sporządzenia tego dokumentu, jak i jego treść, nie budzą wątpliwości w postępowaniu dążącym do przyjęcia przez jednostkę samorządu terytorialnego aktu planistycznego, którym jest plan miejscowy.

PIŚMIENNICTWO

- Bednarowska, Z. (2015). Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych (Desk research – exploiting the potential of secondary data in market and social research). *Marketing i Rynek* 7, 18–26.
- Dolnicki, B. (2016). *Samorząd Terytorialny (Local government)*. Wolters Kluwer, Warszawa.
- Fogel, A. (2014). Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko gminnych aktów planowania przestrzennego (Strategic environmental impact assessment of municipal spatial planning acts). *Samorząd Terytorialny* 9, 15–27.
- Garlicki, L. (2011). *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu (Polish constitutional law. Outline of the lecture)*. Wyd. K.E. Liber, Warszawa.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997). *Dz.U.* 1997 nr 78 poz. 483, z późn. zm. (*Journal of Laws* 1997 no. 78, item 483, with later amendments).
- Król, K. (2016). Renta planistyczna i opłata adiacencka – wybrane zagadnienia prawne (Zoning fee and betterment levy – chosen legal aspects). *Acta Sci. Pol., Formatio Circumietus* 15(4), 243–252.
- Lipiński, A. (2010). *Prawne podstawy ochrony środowiska (Legal basis for environmental protection)*. Wolters Kluwer, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku. *Dz.U.* 2007 nr 120 poz. 826.
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. *Dz.U.* 2016 poz. 2134, z późn. zm.
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. *Dz.U.* 2016 poz. 778, z późn. zm.
- Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. *Dz.U.* 2016 poz. 486, z późn. zm.
- Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. *Dz.U.* 2016 poz. 353, z późn. zm.
- Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. *Dz.U.* 2016 poz. 672, z późn. zm.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z 18 grudnia 2013 r. Sygn. akt II OSK 2282/13.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z 28 kwietnia 2015 r. Sygn. akt II OSK 2331/13.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z 5 maja 2016 r. Sygn. akt II OSK 2088/14.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z 8 listopada 2012 r. Sygn. akt II OSK 1991/12.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Gorzowie Wielkopolskim z 17 listopada 2016 r. Sygn. akt II SA/Go 579/16.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Łodzi z 2 grudnia 2016 r. Sygn. II SA/Łd 368/16.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Poznaniu z 22 kwietnia 2015 r. Sygn. akt II SA/Po 80/15.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Szczecinie z 31 maja 2016 r. Sygn. akt II SA/Sz 1239/15.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Warszawie z 5 marca 2012 r. Sygn. akt IV SA/Wa 1511/11.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Warszawie z 9 kwietnia 2015 r. Sygn. akt IV SA/Wa 2621/14.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) we Wrocławiu z 21 listopada 2016 r. Sygn. akt II SA/Wr 585/16.

PROSPECT OF LAND MANAGEMENT LOCAL PLAN IMPACT ON THE ENVIRONMENT – CHOSEN LEGAL ISSUES

ABSTRACT

Prospect of influence on the environment prepared in strategic assessment of land management local plan impact on the environment should allow to estimate results of the local plan's resolution or its change, revision of proposed solutions, compact evaluation of cumulated impacts on adjacent areas covered by various documents as well as to establish frames of later monitoring results of accepted resolution. The aim of the paper was to analyse chosen judicial decisions concerning such aspects of making prospect of influence on the environment of land management local plan that can raise doubts.

It was proved in conclusion that the prospect of influence on the environment is a basic evidence in evaluating impact set in the local plan's project of land purpose for natural elements and information included in the prospect of influence on the environment should be adapted to the local plan's content and detail degree.

Key words: environment protection, impact on the environment, spatial planning

WPŁYW OŚRODKA MIEJSKIEGO NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ OBSZARÓW INWESTYCYJNYCH*

Anita Kukulska✉, Katarzyna Cegielska, Tomasz Salata, Marta Szylar

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, ul. Balicka 253c, 30-149 Kraków, **Polska**

ABSTRAKT

Podmiejskie gminy ulegają silnej presji pobliskich aglomeracji. Widoczne jest to szczególnie w prowadzonej przez samorządy lokalne polityce przestrzennej. Przedstawione analizy miały na celu wskazanie wpływu odległości od dużego miasta na wielkość terenów przeznaczanych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę. W pracy skupiono się na wyliczeniu powierzchni istniejących obszarów inwestycyjnych oraz powierzchni terenów rezerwy budowlanej. Wykorzystano w tym celu dane geoprzestrzenne i narzędzia GIS. Interpretacja uzyskanych wyników pozwoliła stwierdzić, iż bliskość miasta wpływa znacząco na wielkość terenów inwestycyjnych. W miarę oddalania się od ośrodka aglomeracyjnego zmniejsza się zapotrzebowanie na grunty budowlane, a co za tym idzie, mniejsze powierzchnie przeznaczane są w planach miejscowych pod zabudowę.

Słowa kluczowe: tereny inwestycyjne, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP), suburbanizacja

WSTĘP

Więzi kształtujące się między dużymi miastami a ich strefami podmiejskimi stają się coraz silniejsze (Bryniarska i Puławska 2014). Tereny znajdujące się w stosunkowo niewielkiej odległości od miasta są atrakcyjne zarówno jako obszary zamieszkania (Żróbek-Różańska i Zadworny 2016, Scott i in. 2013), jak i obszary inwestycyjne, co przyczynia się do wzrostu aktywności budowlanej (Kurek i in. 2015). Poprzez różnorodne powiązania ekonomiczne oraz przestrzenne między miastem i otaczającymi go obszarami wiejskimi ich sposób zabudowy

i zagospodarowania znacząco się zmienia (Staszewska 2012). Bezpośrednie sąsiedztwo aglomeracji miejskich powoduje dynamiczny rozwój gmin sąsiednich w kierunku jednostek wielofunkcyjnych (Warczevska i Przybyła 2012). Zwiększająca się na tych terenach presja inwestycyjna spowodowana jest głównie niższymi cenami gruntów, możliwością łatwiejszego uzyskania większych powierzchniowo działek (Bajwoluk 2008), a także większą dostępnością komunikacyjną miasta (mobilnością ludności) (De Vos i Witlox 2013, Lukes i in. 2015). Jak wskazuje Heffner (2015), zmiany te nie mają jednak rewolucyjnego charakteru, a raczej stanowią przekształcenia ewolucyjne. Kontrola nad

* Badania sfinansowano z dotacji przyznanej przez MNiSW na działalność statutową – DS 3371/KGPiAK/2017.

✉ kukulksaanita@gmail.com

rozszerzaniem się strefy zurbanizowanej jest niewystarczająca, co powoduje chaotyczne zmiany nie tylko w strefie bezpośrednio graniczącej z miastem, ale także na obszarach wcześniej zdominowanych przez rolnictwo. Tworzy się tak zwane kontinuum miejsko-wiejskie, czyli stopniowe słabnięcie charakteru miejskiego obszarów wiejskich w miarę oddalania się od centrum aglomeracji (Bański 2008). Zwłaszcza na obrzeżach dużych aglomeracji przejawia się to w beładnej i rozproszonej zabudowie (Unia Metropolii Polskich 2010).

Zgodnie z Ustawą z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2016 poz. 778 z późn. zm.), ład przestrzenny i rozwój zrównoważony powinny stanowić podstawę działań związanych z kształtowaniem polityki przestrzennej, przeznaczaniem terenów na określone cele oraz precyzowaniem zasad ich zabudowy i zagospodarowania. Brak ład przestrzennego na szczeblu lokalnym prowadzi bowiem do „niszczącej” suburbanizacji (Koncepcja przestrzennego zagospodarowania... 2011), czego

skutkami są liczne koszty środowiskowe, społeczne i gospodarcze (Śleszyński 2015). Jak podkreśla Lorens (2005), za jeden z najważniejszych zasobów środowiska powinno się uznawać przestrzeń, która jest ograniczona i nieodnawialna. W świetle obowiązujących uregulowań prawnych, gminy jako jednostki autonomiczne są bezpośrednimi decydentami w odniesieniu do gospodarowania swoimi obszarami (Feltynowski 2009). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (dalej: MPZP, plan miejscowy) stanowi główne narzędzie ograniczające niekorzystne procesy związane z suburbanizacją strefy podmiejskiej (Hełdak 2010). Plany miejscowe stanowią także instrument progospodarczy (Sztando 2003), innymi słowy być stymulatorem rozwoju gospodarczego gminy (Hełdak 2006).

Planując zagospodarowanie gmin wiejskich, należy uwzględnić także ich pierwotne funkcje rolnicze i ochronę gruntów rolnych wynikającą z Ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 3 lutego 1995 r. (Dz.U. 2015 poz. 909 z późn. zm.). Coraz większe

Rys. 1. Obszar badań

Fig. 1. Research area

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

obszary ziemi rolnej są zmieniane na obszary zabudowane – budynki mieszkalne, przemysłowe, drogi i inne (Prus 2012). Przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze i nieleśne, zgodnie z ustawą o ochronie gruntów, dokonuje się w MPZP (Kwartnik-Pruc i in. 2011).

Z przedstawionych rozważań wynika, iż władze gmin znajdujących się w strefach oddziaływania dużych miast, wypełniając zadania z zakresu planowania i gospodarowania przestrzenią, muszą brać pod uwagę rozwój wielofunkcyjny (Lewczuk i Ustinovichius 2015). Konieczne staje się umiejętne wplatanie w przestrzeń wiejską także funkcji pozarolniczych (Bielska i in. 2015), m.in. poprzez wyznaczenie w MPZP nowych obszarów inwestycyjnych.

Prezentowane badanie miało na celu określenie wpływu odległości od miasta na wielkość wyznaczonych w planach miejscowych terenów inwestycyjnych. Badaniem objęto dwie gminy położone w powiecie krakowskim (rys. 1) – Michałowice (bezpośrednio graniczące z Krakowem) oraz Sułoszową (oddaloną o 30 km od Krakowa). Wybór gmin spowodowany był ich przynależnością do strefy podmiejskiej Krakowa, a także do Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM) obejmującego jednostki charakteryzujące się zbliżonymi wartościami mierników demograficznych, społecznych, ekonomicznych i infrastrukturalnych (Urząd Statystyczny... 2016). Co istotne, w przypadku obu gmin gospodarowanie przestrzenią odbywa się wyłącznie na podstawie regulacji planów miejscowych.

MATERIAŁY I METODY

Wykonane w pracy analizy przestrzenne prowadziły się do wyliczenia w każdej z badanych gmin powierzchni obszarów przeznaczanych w MPZP pod zabudowę oraz powierzchni zabudowanej liczonej jako suma powierzchni parterów wszystkich budynków na danym obszarze. Określono ponadto wielkość terenów tzw. rezerwy budowlanej.

Właściwe gospodarowanie przestrzenią, w tym umiejętne wyznaczenie w MPZP nowych terenów inwestycyjnych, wymaga dysponowania pełnym zakresem informacji dotyczących nieruchomości i towarzyszących im warunków przestrzennych

(Magiera-Braś i Salata 2010). W związku z tym wykonane analizy oparto na danych, takich jak: granice administracyjne obrębów ewidencyjnych, granice działek ewidencyjnych, budynki oraz plany miejscowe. Nośnikiem danych geoprzestrzennych były warstwy wektorowe w formacie ESRI Shapefile. Cyfrową postać MPZP otrzymano poprzez kalibrację planów w formie obrazu w oparciu o kilkanaście punktów dostosowania, a następnie ich wektoryzację. Granice działek ewidencyjnych pochodziły z bazy Systemu Identyfikacji Działek Rolnych LPIS (ang. *Land Parcel Identification System*). Pozostałe dane pobrano z zasobów Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej. Warstwy wektorowe z granicami administracyjnymi obrębów ewidencyjnych pochodzą ze zbiorów danych państwowego rejestru granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju (PRG), a warstwy wektorowe z budynkami z bazy danych obiektów topograficznych (BDOT10k). Do przeprowadzenia analiz zastosowano oprogramowanie QGIS, a zwłaszcza narzędzia geoprocessingu oraz narzędzia statystyki przestrzennej Group Stats.

Pierwszy etap prac polegał na wyliczeniu dla każdego z obrębów ewidencyjnych powierzchni obszarów przeznaczonych w MPZP pod zabudowę. Z uwagi na rozbieżności w symbolice oznaczeń poszczególnych terenów w zależności od miejscowego planu, w tabeli 1 przedstawiono zreklasyfikowane grupy przeznaczeń zgodne z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587).

W oparciu o obowiązujące akty prawne normujące usytuowanie budynków na działce wyliczono dla każdego z obrębów rezerwę obszarów budowlanych. W tym celu z terenów inwestycyjnych wyłączono grunty, które ze względu na zbyt bliskie sąsiedztwo innych budynków, granic działek bądź dróg nie nadają się pod inwestycje (rys. 2). Na pierwszym etapie powierzchnię terenów inwestycyjnych, na podstawie zapisów Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1422), pomniejszono o grunty znajdujące się w odległości

Tabela 1. Tereny inwestycyjne uwzględnione w analizach
Table 1. Investment areas included in the analyses

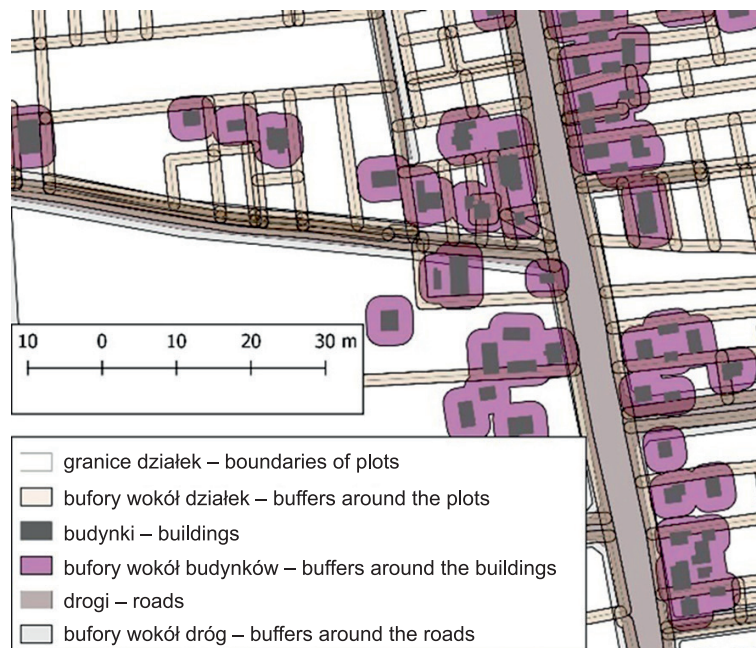
Przeznaczenie terenu Land designation	Kategoria zreklasyfikowana Reclassified category	Oznaczenie w MPZP gminy Michałowice Symbol in the LSDP of Michałowice commune	Oznaczenie w MPZP gminy Sułoszowa Symbol in the LSDP of Sułoszowa commune
Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej Single-family residential areas	MN	1MN; 2MN; MN/U; MN,U	MN1; MN1/ot; MN2; MN2/ot; MN3/ot; MN4/ot
Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej Multi-family residential areas	MW	MW	–
Tereny zabudowy zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodniczych Areas of farm buildings in farms, breeding farms and horticultural farms	RM	RM; MRj	RM1; RM1/ot
Tereny obsługi produkcji w gospodarstwach rolnych, hodowlanych, ogrodniczych oraz gospodarstwach leśnych i rybackich Areas of production services in farms, breeding farms, horticultural farms, wood farms and fish farms	RU	RU	–
Tereny zabudowy usługowej Areas of service development	U	U, UP	U; U/ot; U(p); U(p)/ot
Tereny sportu i rekreacji Areas of sport and recreation	US	UT, US, UR, US/U	US; US/ot; UT/ot
Tereny obiektów produkcyjnych, składowisk i magazynów Areas of production facilities, landfills and warehouses	P	P	P; P/ot

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia w sprawie zakresu MPZP (2003) i MPZP (Uchwała 1–15)
Source: own study based on the regulation on the scope of the LSDP (2003) and LSDP (Resolution 1–15)

do 4 m od granic działek ewidencyjnych. W badaniach przyjęto maksymalną odległość regulowaną przez to Rozporządzenie (§ 12), o jaką musi być oddalony od granicy działki budynek. Uzyskane z poprzedniej analizy obszary pomniejszono o tereny znajdujące się w 10-metrowym buforze wokół ścian zewnętrznych istniejących budynków, co wynika z § 13 Rozporządzenia w sprawie usytuowania budynków. Na kolejnym etapie uzyskany uprzednio obszar pomniejszono o strefę 5-metrowego bufora utworzonego wokół sieci drogowej. Kwestię usytuowania obiektów budowlanych przy drogach reguluje Ustawa z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. 2016 poz. 1440), według której każdy nowo powstający budynek powinien znajdować się w odpowiedniej odległości od zewnętrznej krawędzi jezdni. Dystans ten uzależniony jest od kategorii drogi.

Na kolejnym etapie badań powstałe obiekty analizowano pod względem geometrii, mając na celu wykluczenie obszarów o zbyt małej powierzchni bądź niekorzystnym kształcie, uniemożliwiających wzniesienie na nich budynków. W tym celu przyjęto kryterium minimalnej powierzchni 64 m² oraz długości i szerokości obszaru 8 m × 8 m. Parametry te uwarunkowane były średnimi wymiarami działki, na której możliwe jest usytuowanie budynku. Szczegółowe uregulowania prawne w tym zakresie określają plany miejscowe.

Przeprowadzając omówione etapy analizy, uzyskano powierzchnię terenów inwestycyjnych stanowiących możliwą do zainwestowania rezerwę budowlaną (rys. 3).

Rys. 2. Strefy buforowe eliminujące obszary nienadające się pod zabudowę

Fig. 2. Buffer zones to eliminate areas not suitable for development

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rys. 3. Otrzymane tereny rezerwy budowlanej

Fig. 3. Attained reserve of building area

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

WYNIKI I DYSKUSJA

Analiza przestrzenna umożliwiła określenie zależności między odległością od miasta a rozwojem terenów inwestycyjnych. W wynikach badania wskazano, iż w gminie Michałowice 29% ogólnej powierzchni gminy przeznaczonej jest w MPZP pod inwestycje,

w głównej mierze pod zabudowę zagrodową (947,75 ha) i zabudowę mieszkaniową jednorodzinną (405,95 ha) – tabela 2. Stosunkowo dużo, bo niemal 97 ha, przeznaczono także pod zabudowę usługową. W zależności od obrębu, wartość procentowego udziału terenów inwestycyjnych w ogólnej jego powierzchni wynosi od 11% do 42%.

Tabela 2. Struktura terenów inwestycyjnych (TI) w badanych jednostkach

Table 2. The structure of the investment areas (IA) in the units

Obręb Locality	Pow. obrębu [ha] Surface of locality [ha]	TI [ha] IA [ha]							Ogółem TI [ha] Total AI [ha]	Udział TI w powierzchni obrębu [%] Share of IA in the area of locality [%]
		MN	RM	MW	P	RU	U	US		
Gmina Michałowice – Michałowice commune										
Górna Wieś	160,16	0,83	46,60	–	–	–	0,87	–	48,30	30
Kończyce	189,16	4,68	17,07	–	–	–	–	–	21,75	11
Kozierów	115,24	–	45,96	–	–	–	0,49	–	46,45	40
Książniczki	230,77	0,01	36,19	–	–	–	0,16	–	36,36	16
Masłomiąca	455,39	39,86	86,99	–	3,24	–	3,19	8,77	142,05	31
Michałowice	1178,43	232,10	246,71	–	0,85	–	18,86	2,17	500,68	42
Młodziejowice	278,69	7,98	40,13	–	–	–	0,31	0,51	48,94	18
Pielgrzymowice	275,91	13,02	62,99	–	1,29	–	0,86	0,50	78,65	29
Raciborowice	342,26	41,54	27,69	0,63	2,86	3,55	13,55	2,77	92,60	27
Sieborowice	230,69	21,21	41,99	–	3,36	–	0,85	4,26	71,67	31
Więclawice Dworskie	198,02	1,39	34,89	–	0,70	–	0,21	–	37,19	19
Więclawice Stare	110,21	7,28	25,31	–	–	–	3,84	2,76	39,19	36
Wilczkowice	298,16	–	62,46	–	–	–	0,44	3,39	66,28	22
Wola Więclawska	401,73	28,41	26,72	–	–	–	43,13	–	98,26	24
Zagórzycze Dworskie	212,69	1,13	51,68	–	–	–	9,01	–	61,81	29
Zagórzycze Stare	133,48	–	23,33	–	–	–	0,08	–	23,42	18
Zdzieszławice	219,89	–	55,23	–	0,92	–	0,28	4,52	60,95	28
Zerwana	75,63	6,51	15,82	–	–	–	0,73	–	23,06	30
Razem gmina Total commune	5106,50	405,95	947,75	0,63	13,23	3,55	96,85	29,65	1497,60	29
Gmina Sułoszowa – Sułoszowa commune										
Sułoszowa I	1538,36	64,16	8,27	–	–	–	5,75	11,55	89,73	6
Sułoszowa II	1133,54	81,22	–	–	–	–	5,87	–	87,09	8
Sułoszowa III	997,11	87,93	–	–	2,69	–	1,45	0,42	92,49	9
Wielmoża	1049,36	139,65	17,10	–	8,40	–	5,35	5,25	175,75	17
Wola Kalinowska	612,90	27,82	3,83	–	–	–	0,86	0,64	33,15	5
Razem gmina Total commune	5331,27	400,78	29,20	–	11,09	–	19,28	17,85	478,21	9

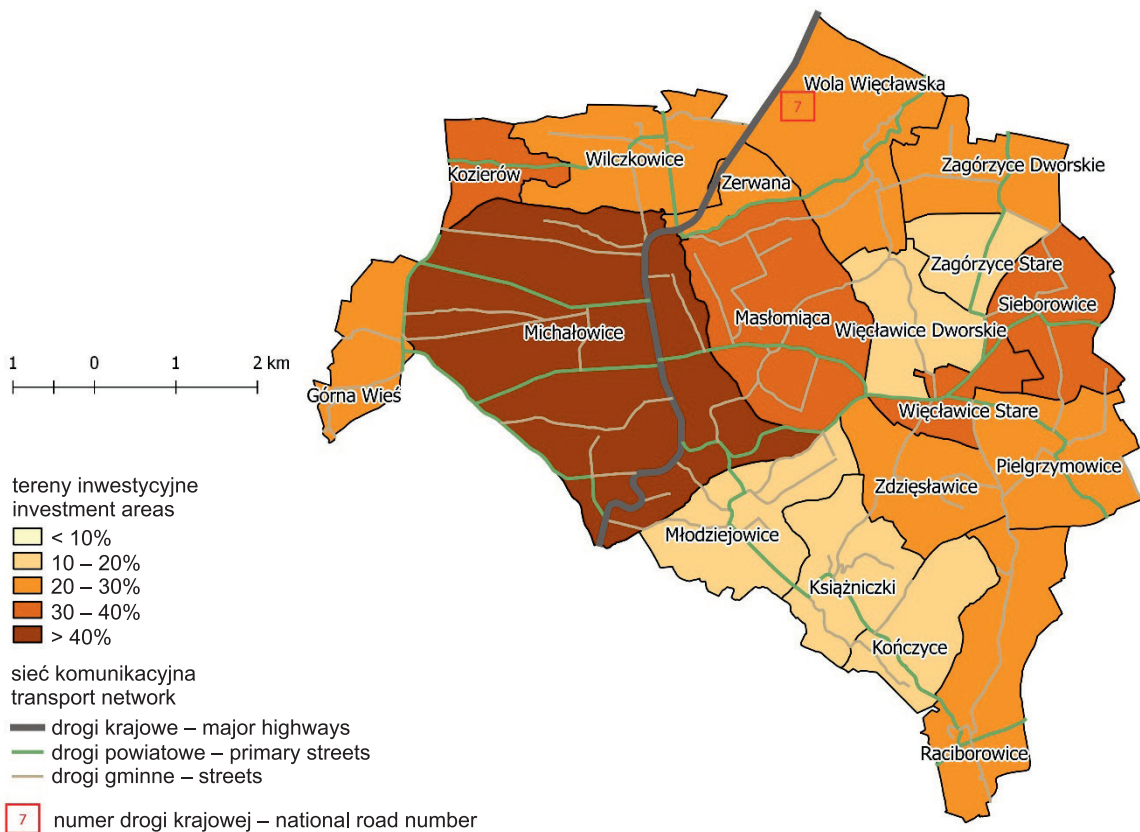
Oznaczenia jak w tabeli 1 – Explanations as in table 1.

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Wielkość terenów inwestycyjnych w poszczególnych obrębach gminy Michałowice wykazuje ścisłą współzależność z gęstością zaludnienia i liczbą mieszkańców. Należy upatrywać się także wpływu bezpośredniego sąsiedztwa oraz dobrej dostępności komunikacyjnej Krakowa. Do obszarów o największym odsetku powierzchni przeznaczonych pod zabudowę należą m.in.: Michałowice (42%) i Zerwana (30%). Przebiegająca przez miejscowości droga krajowa nr 7, łącząca gminę z Krakowem, w tym przypadku wywarła znaczący wpływ na dużą koncentrację ludności, i jak się okazuje, również na powierzchnię terenów przeznaczonych w MPZP pod inwestycje (rys. 4). Szczególnie wyróżnia się miejscowość gminna Michałowice, o bogatej infrastrukturze społecznej, w której ponad 500 ha gruntu przeznaczono pod

inwestycje. W skali całej gminy jest to niemal 30% wszystkich terenów inwestycyjnych. Podobnie przedstawia się zależność między zagęszczeniem ludności i powierzchnią terenów inwestycyjnych w południowo-wschodniej części gminy, gdzie planowany jest przebieg drogi ekspresowej S7. Dotyczy to miejscowości: Raciborowice, Pielgrzymowice oraz Więclawice Stare. Wysoki odsetek terenów inwestycyjnych odnotowano również w miejscowościach Kozierów (40%) i Górna Wieś (30%) położonych na obrzeżach gminy. W ich przypadku wpływ na poziom gęstości zaludnienia, a co za tym idzie na wielkość terenów przeznaczonych pod zabudowę, miało bezpośrednie sąsiedztwo z gminą Zielonki, która posiada dogodne połączenie drogą wojewódzką z Krakowem (Zmiana studium... 2012).

Rys. 4. Udział terenów inwestycyjnych w ogólnej powierzchni obrębów gminy Michałowice

Fig. 4. The share of investment areas in the total surface of the village of Michałowice commune

Zródło: opracowanie własne

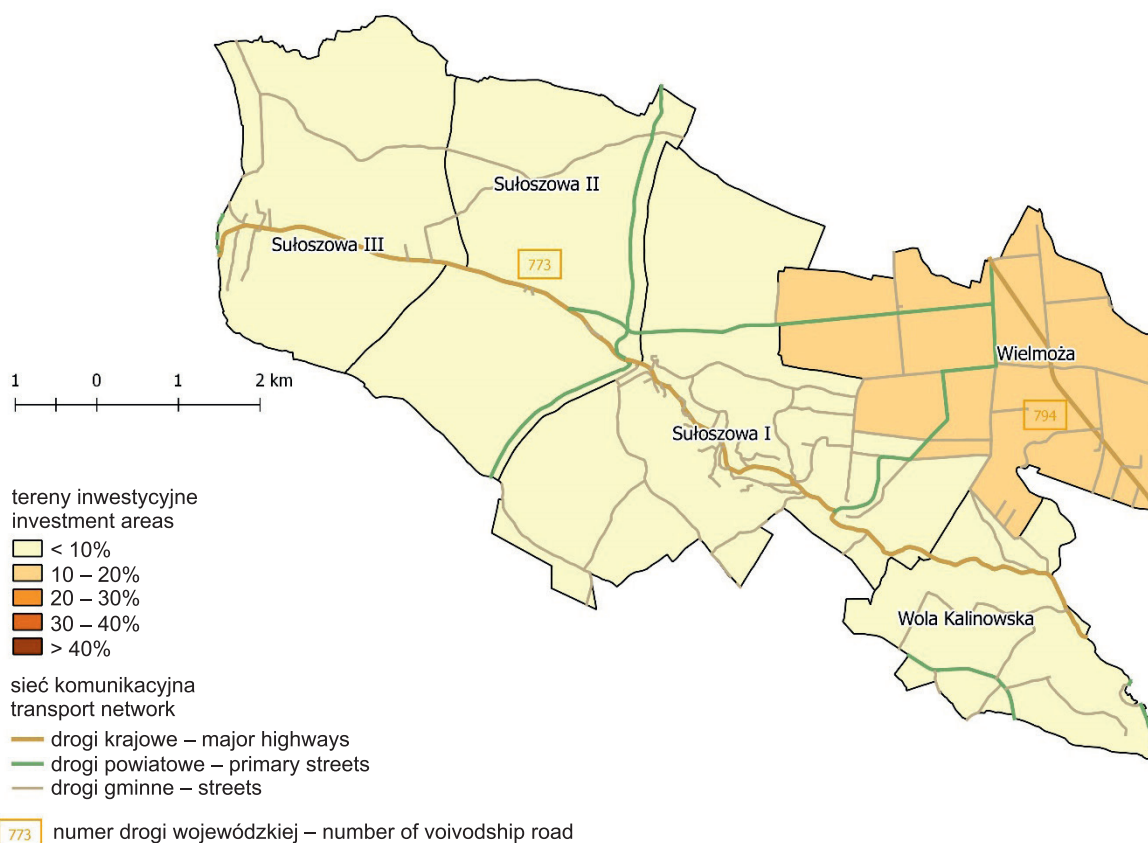
Source: own study

Gmina Sułoszowa wykazuje zdecydowanie odmienną tendencję. Zaledwie 9% ogólnej powierzchni gminy przeznaczono w planach miejscowych pod inwestycje. W strukturze tej dominują przede wszystkim tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, pod które w MPZP przeznaczono ponad 400 ha. Na tle gminy wyróżnia się jedynie obręb Wielmoża, w którym 17% powierzchni wydzielono pod inwestycje (rys. 5).

Na małą liczbę terenów budowlanych silnie wpływa struktura przestrzenna gminy. Zwarty układ zabudowy, zwłaszcza w miejscowości Sułoszowa, wzdłuż jednej ulicy, uniemożliwia wprowadzenie kolejnych linii zabudowy z zapewnionym dostępem do drogi publicznej. Niekorzystny przestrzenny układ gminy przyczynia się ponadto do występowania niedoborów

w infrastrukturze technicznej, którą należy uznać za ważny czynnik warunkujący lokalizację inwestycji na danym terenie (Salata i in. 2016). W gminie tej 56 ha terenów inwestycyjnych nie ma zapewnionego dostępu do sieci wodociągowej, a 76 ha do sieci gazowej (Swołany i Salata 2013).

Określając zapotrzebowanie na nowe tereny inwestycyjne, uwzględniać należy także intensywność rozwoju działalności budowlanej, którą charakteryzuje m.in. liczba nowych mieszkań oddanych do użytkowania. W gminach sąsiadujących bezpośrednio z Krakowem parametr ten osiąga znacznie większe wartości, niż w gminach niegraniczących z miastem. Michałowice są jedną z gmin powiatu krakowskiego, w której oddawanych jest do użytkowania najwięcej

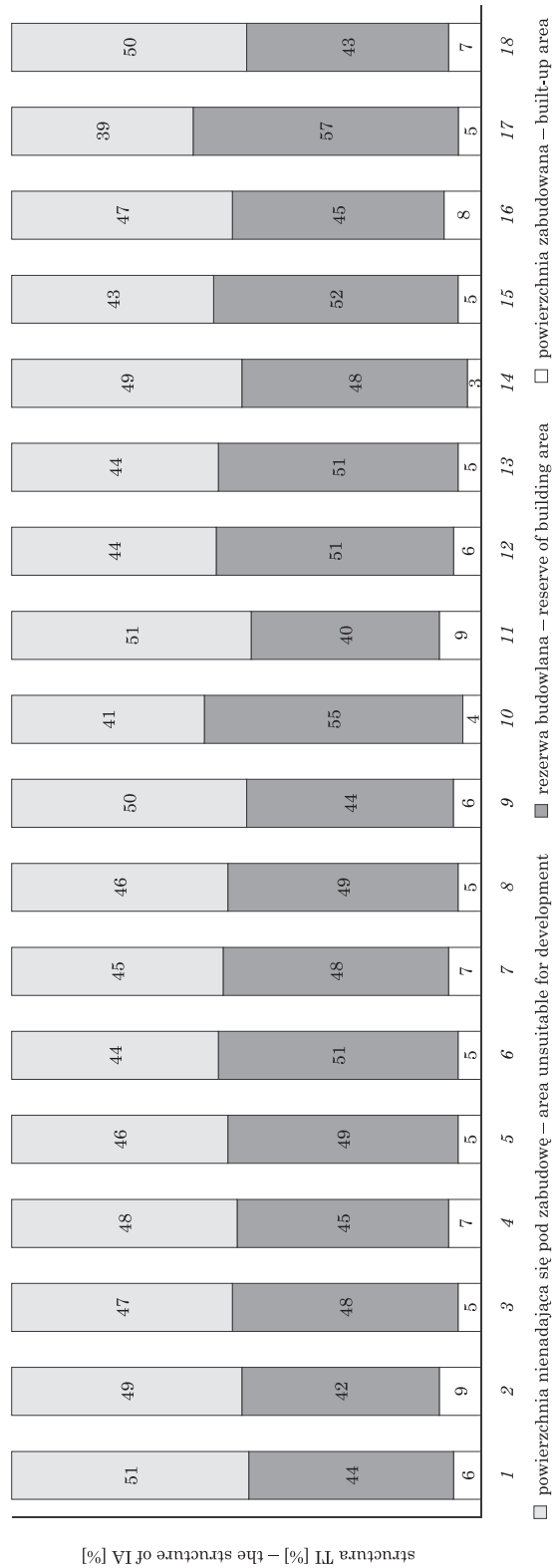

Rys. 5. Udział terenów inwestycyjnych w ogólnej powierzchni obrębów gminy Sułoszowa

Fig. 5. The share of investment in the total surface of the village of Sułoszowa commune

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rys. 6. Struktura terenów inwestycyjnych (IT) w obrębach gminy Michałowice [%]: 1 – Górna Wieś; 2 – Kończyce; 3 – Kozierów; 4 – Książniczki; 5 – Masłomiąca; 6 – Michałowice; 7 – Młodziejowice; 8 – Raciborowice; 9 – Raciborowice; 10 – Sieborowice; 11 – Więclawice Dworskie; 12 – Więclawice Stare; 13 – Wilczkowska; 14 – Wola Więclawska; 15 – Zagórzycze Stare; 16 – Zagórzycze Stare; 17 – Zdzieszawice; 18 – Zerwana

Fig. 6. The structure of investment areas (IA) in the locality of Michałowice commune [%]: 1 – Górna Wieś; 2 – Kończyce; 3 – Kozierów; 4 – Książniczki; 5 – Masłomiąca; 6 – Michałowice; 7 – Młodziejowice; 8 – Raciborowice; 9 – Raciborowice; 10 – Sieborowice; 11 – Więclawice Dworskie; 12 – Więclawice Stare; 13 – Wilczkowska; 14 – Wola Więclawska; 15 – Zagórzycze Stare; 16 – Zagórzycze Stare; 17 – Zdzieszawice; 18 – Zerwana

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

nowych mieszkań, natomiast Sułoszowa znajduje się na końcu tego zestawienia (Gorzelań-Plesińska i Różycka 2012).

W analizach sprowadzających się do określenia powierzchni rezerwy budowlanej wskazano, iż gmina Michałowice dysponuje dużymi rezerwami obszarów, które mogą być jeszcze zabudowane. Prawie 50% terenów inwestycyjnych spełnia tutaj kryteria stawiane gruntom przeznaczanym pod zabudowę. We wszystkich obrębach od 3% do 9% powierzchni istniejących terenów inwestycyjnych jest faktycznie zabudowanych. Z kolei od 42% do 57% powierzchni terenów inwestycyjnych jest jeszcze możliwe do zainwestowania (rys. 6).

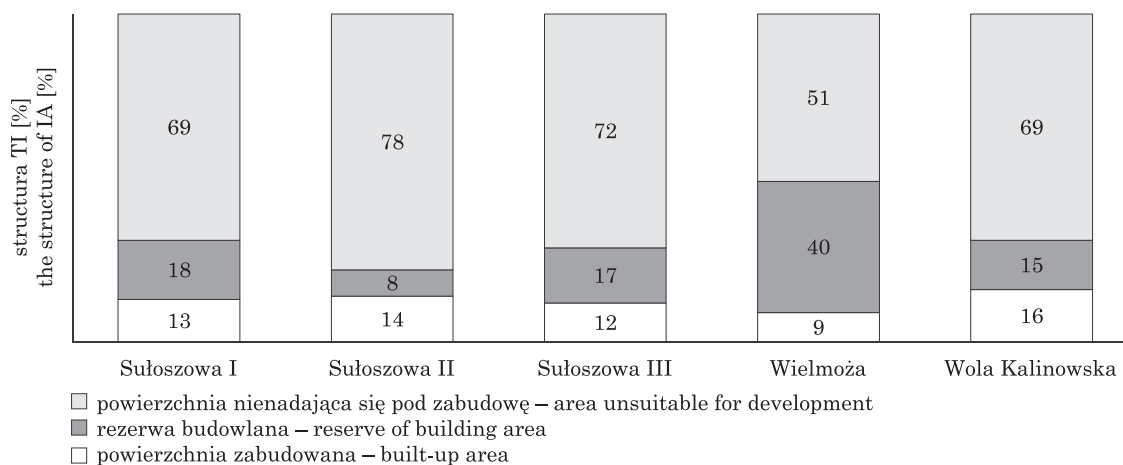
W gminie Sułoszowa nieco więcej gruntów przeznaczonych w planach miejscowych pod inwestycje jest już zabudowanych (9–16% terenów inwestycyjnych). W porównaniu z gminą Michałowice na obszarze tym brak natomiast dużych pokładów terenów rezerwy budowlanej (rys. 7). Należy zwrócić uwagę, iż ponad połowa istniejących terenów inwestycyjnych nie nadaje się pod zabudowę.

Wyjątek stanowi miejscowość Wielmoża, w której 40% terenów inwestycyjnych może być jeszcze zabudowanych. Związane jest to z odmienną strukturą przestrzenną tej miejscowości – rozbudowaną siecią komunikacyjną oraz przewagą działek ewidencyjnych

o korzystnym kształcie (odpowiednia szerokość, brak nadmiernego wydłużenia). Dzięki temu wiele terenów przeznaczonych pod zabudowę spełnia wymogi stawiane przez obowiązujące regulacje prawne dotyczące warunków usytuowania budynku na działce.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Należy stwierdzić, iż bliskość miasta znacząco wpływa na powierzchnię gruntów przeznaczanych w MPZP pod zabudowę. Wpływ ten jednak nie jest bezpośredni. Sąsiedztwo dużych aglomeracji, lepsza komunikacja, przyczyniają się do zagęszczenia ludności, co pociąga za sobą wzmożony ruch budowlany. W efekcie tego władze gminy wydzielają więcej terenów na nowe inwestycje, w szczególności pod zabudowę mieszkaniową i usługową. Gminy te z uwagi na wzmożony popyt na tereny mieszkaniowe, wywołany ich korzystnym położeniem i aktualnymi preferencjami nabywców (niższe ceny gruntu niż w mieście, moda na mieszkanie pod miastem), dysponują większymi rezerwami budowlanymi. Inna sytuacja występuje w gminach o charakterze typowo rolniczym, takich jak Sułoszowa. Ze względu na znaczną odległość od centrum aglomeracji i głównych szlaków komunikacyjnych zapotrzebowanie na nowe tereny

Rys. 7. Struktura terenów inwestycyjnych (TI) w obrębach gminy Sułoszowa [%]

Fig. 7. The structure of investment areas (IA) in the locality of Sułoszowa commune [%]

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

inwestycyjne jest mniejsze. Powinno mieć to odzwierciedlenie w powierzchni przeznaczanej w MPZP pod nową zabudowę.

Jak wskazuje Szaja (2011), możliwość inwestowania zależy jednak nie tylko od wyznaczenia terenów inwestycyjnych, ale także od zaplecza infrastrukturalnego, w tym również od układu komunikacyjnego. Oba te czynniki w przypadku Sułoszowej istotnie ograniczają możliwości powstania nowej zabudowy. Gmina ta jednak w odróżnieniu od tego, co obecnie funkcjonującemu systemowi planowania przestrzennego zarzuca Izdebski i in. (2007), nie wprowadza za wszelką cenę do MPZP nowych terenów budowlanych, na obszarach nieuzbrojonych i bez poprawnej jakości sieci komunikacyjnej.

Warto zaznaczyć, iż MPZP opracowywane dla obszarów wiejskich są w wielu przypadkach wykorzystywane do określenia zbyt dużych rezerw budowlanych, które nie są konieczne (Salata i in. 2016). Problem ten zauważył także Springer (2013). W szacunkowych badaniach podaje się, że wyznaczone do tej pory tereny mieszkaniowe mogłyby zamieszkać kilkadziesiąt milionów osób. Prognozy nie wskazują jednak na tak drastyczną zmianę tendencji demograficznych. Biorąc pod uwagę aktualne tempo inwestowania, w Polsce dysponujemy rezerwami budowlanymi na kolejne 150–210 lat. Tak niekontrolowana urbanizacja generuje duże koszty stanowiące poważne zagrożenie dla rozwoju kraju (Kowalewski i in. 2013). Podobne stanowisko wyraża Śleszyński (2016), zdaniem którego główną rolę w kształtowaniu „popytu na przestrzeń” odgrywają procesy demograficzne. Dążyć należy więc do zaprzestania uchwalania tych planów miejscowych, które nie uwzględniają rzeczywistego zapotrzebowania na nowe tereny inwestycyjne oraz realnych możliwości ekonomicznych gminy (Rezolucja lubelska 2012), generując tym samym dodatkowe wydatki publiczne.

Biorąc pod uwagę omówione zjawiska, analizy skupiające się na dokładnej inwentaryzacji istniejących terenów inwestycyjnych, połączone z uwzględnieniem tendencji demograficznych i badaniem ruchu budowlanego, mogą stać się cennym narzędziem wspomagającym organy gmin podczas podejmowania decyzji planistycznych. Pozwoli to uniknąć

zjawiska nadmiernego wydzielania nowych terenów pod inwestycje, co w wielu przypadkach prowadzi do rujnowania rolniczego charakteru obszarów wiejskich i generowania niepotrzebnych kosztów.

PIŚMIENNICTWO

- Bajwoluk, T. (2008). Kształtowanie przestrzeni w strefie podmiejskiej (Creating the space in the suburban zone). *Czasopismo Techniczne. Architektura* 5-A, 105–113.
- Bański, J. (2008). Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego (Economically successful rural areas). *Studia Obszarów Wiejskich*, Warszawa, t. XIV.
- Bielska, A., Turek, A., Maciejewska, A., Bożym, K. (2015). Problematyka ochrony gruntów rolnych w procesie suburbanizacji (The issue of agricultural land protection in the process of suburbanization). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 4/I, 1035–1045.
- Bryniarska, Z., Puławska, S. (2014). Dostępność komunikacyjna strefy podmiejskiej Krakowa (Transport accessibility of suburban zone of Krakow). *TMiR* 12, 4–11.
- De Vos, J., Witlox, F. (2013). Transportation policy as spatial planning tool; reducing urban sprawl by increasing travel costs and clustering infrastructure and public transportation. *Journal of Transport Geography* 33, 117–125.
- Feltynowski, M. (2009). Planowanie przestrzenne a rozwój społeczno-gospodarczy w gminach wiejskich województwa łódzkiego (Spatial planning and social-economic development rural commune of the Łódź voivodeship). *Folia Pomer. Univ. Technol. Stetin. Oeconomica* 268(54), 35–44.
- Gorzelań-Plesińska, J., Różycka, R. (2012). Zmiany społeczne i przeobrażenia gospodarczo-komunalne wsi w regionach metropolitalnych w latach 2000–2010 na przykładzie gminy Michałowice (Social changes and economic transformations of villages situated in metropolitan areas in the years 2000–2010 exemplified by the community of Michałowice). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 3/II, 117–131.
- Heffner, K. (2015). Przestrzeń jako uwarunkowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce (The spatial conditions required for the development of rural areas in Poland). *WiR* 2(167), 83–103.

- Heldak, M. (2006). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako stymulator rozwoju gospodarczego gminy na przykładzie MPZP Oława Przemysł (Local plan of spatial management as a stimulant of the economic development of a commune based on the example of Ipsm Oława industry). *Acta Sci. Pol. Administratio Locorum* 5(1–2), 25–36.
- Heldak, M. (2010). Rozwój przestrzenny zabudowy w strefie dużych miast (Building development in suburban areas). *Acta Sci. Pol. Administratio Locorum* 9(1), 37–46.
- Izdebski, H., Nelicki, A., Zachariasz, I. (2007). Zagospodarowanie przestrzenne. Polskie prawo na tle standardów demokratycznego państwa prawnego (The spatial planning. Polish law against the background of standards of the democratic state rule). Program „Sprawne państwo”, Ernst & Young, Warszawa, 7.
- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (National Spatial Management Concept 2030). Uchwała nr 239 Rady Ministrów z 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. *Monitor Polski* z 27 kwietnia 2012 r., poz. 252.
- Kurek, S., Gałka, J., Wójtowicz, M. (2015). Wpływ procesów suburbanizacji na przemiany demograficzne Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (The impact of suburbanization on demographic changes in Cracow Metropolitan Area). *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* 223, 206–222.
- Kowalewski, A., Mordasiewicz, J., Osiatyński, J., Regulski, J., Stępień, J., Śleszyński, P. (2013). Raport o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce (Report on economic losses and social costs of uncontrolled urbanization in Poland). IGiPZ PAN, Warszawa.
- Kwartnik-Pruc, A., Parzych, P., Bydłowski, J. (2011). Problemy przeznaczenia, na terenach wsi, gruntów rolnych i leśnych na cele inwestycyjne (Problems of destination of agricultural and forest land for investment purposes in the country areas). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 4, 97–108.
- Lewczuk, J., Ustinovichius, L. (2015). The concept of multi-functional development of cross-border regions: Poland Case. *Procedia Engineering* 122, 65–70.
- Lorens, P. (2005). Gospodarowanie przestrzenią a polityka zrównoważonego rozwoju (Spatial management vs. sustainable urban development policy). *Studia Regionalne i Lokalne* 4(22), 27–34.
- Lukes, M., Kotek, M., Ruzicka, M. (2015). Comparison of transport systems in rural and suburbanized areas with regards to energy consumption and travel speed. *Engineering and rural development – proceedings of the international scientific conference*. Latvia University of Agriculture, ss. 342–347.
- Magiera-Braś, G., Salata, T. (2010). Gospodarowanie gminnym zasobem nieruchomości z zastosowaniem GIS na przykładzie gminy Michałowice (GIS real estate management of Michałowice commune). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 6, 49–58.
- Prus, B. (2012). Kierunki zmian przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych w Polsce (Trends of agricultural and forest land use changes in Poland). *Acta Sci. Pol., Geodesia et Descriptio Terrarum* 1(2), 27–40.
- Rezolucja Lubelska (2012). IV Kongres Miast Polskich, Lublin, Republica, <http://publica.pl/teksty/rezolucja-lubelska-32160.html>, dostęp: 25.04.2017r.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (The ordinance of the Minister of Infrastructure on technical conditions of buildings and their location). *Dz.U.* 2015 poz. 1422.
- Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (The Ordinance of the Minister of Infrastructure on the required scope of the local spatial development plan). *Dz.U.* 2003 nr 164 poz. 1587.
- Salata T., Cegielska K., Gawroński K. (2016). Application of geoprocessing tools for investment background analysis and evaluation at the commune’s level. *Geomatics and Environmental Engineering* 10(1), 85–92.
- Scott, A., J., Carter, C., E., Larkham, P., Reed, M., Morton, N., Waters, R., Adams, D., Collier, D., Crean, C., Curzon, R., Forsters, R., Gibbs, P., Grayson, N., Hardman, M., Hearle, A. H., Jarvis, D., Kennet, M., Leach, K., Middleleton, M., Schiessel, N., Stonyer, B., Coles, R. (2013). Disintegrated development at the rural–urban fringe. Re-connecting spatial planning theory and practice. *Progress in Planning* 83, 1–52.
- Springer, F. (2013). Wanna z kolumnadą. Reportaże o polskiej przestrzeni (Tub with colonnade. Reports on the Polish space). Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Staszewska, S. (2012). Przekształcenia urbanistyczne osiedli wiejskich strefy podmiejskiej dużego miasta

- (Urban transformations of rural settlement units of suburban areas). *Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy* 4(30), 53–68.
- Swolany, K., Salata, T. (2013). Ocena przydatności warstw tematycznych infrastruktury technicznej dla planowania przestrzennego na poziomie gminy (Assessment of technical infrastructure thematic layer suitability for spatial management at the commune level). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 3(I), 229–241.
- Szaja, M. (2011). Polityka inwestycyjna ważnym instrumentem determinującym konkurencyjność i rozwój gminy (Investment policy as an important instrument determining competitiveness and municipal development). *Studia Ekonomiczne i Regionalne* V(2), 100–107.
- Sztando, A. (2003). Progospodarcza polityka przestrzenna gmin, w: *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce (Pro-economic spatial policy of the commune in: Local economy in theory and practise)*. Red. (Ed.) D., Strahl, *Prace Naukowe AE we Wrocławiu* 979, 193–201.
- Śleszyński, P. (2015). Błędy polskiej polityki przestrzennej i krajobrazowej oraz propozycje ich naprawy (The Polish spatial and landscape policy errors and their repair propositions). *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. XL, 27–44.
- Śleszyński, P. (2016). Demograficzne przesłanki kształtowania rozwoju przestrzennego Warszawy, w: *Studium gminy od nowa. Zmiany w prawie od 2016 roku (Demographic premises of spatial development of Warsaw, in: New study of the municipality)*. Red. (Eds.) L., Biegański, P., Sikorska, M., Świetlik. *Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa*, ss. 15–27.
- Uchwała nr XLVI/383/2006 Rady Gminy w Michałowicach z 31 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru I.
- Uchwała nr XLVI/385/2006 Rady Gminy Michałowice z 31 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru III.
- Uchwała nr XXVII/187/2009 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru IV – Dolina Dłubni zmieniająca uchwałę nr XLV/383/2006 Rady Gminy w Michałowicach z 31 maja 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru I i Uchwały nr XLVI/385/2006 Rady Gminy w Michałowicach z 31 maja 2006 r. w sprawie ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru III.
- Uchwała nr XVIII/100/2016 Rady Gminy Michałowice z 29 lutego 2016 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru Gminy Michałowice Zachód.
- Uchwała nr XVIII/101/2016 Rady Gminy Michałowice z 29 lutego 2016 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru Gminy Michałowice Północ.
- Uchwała nr XVIII/102/2016 Rady Gminy Michałowice z 29 lutego 2016 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru Gminy Michałowice Południe.
- Uchwała nr XXVIII/192/05 Rady Gminy Sułoszowa z 7 kwietnia 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa III.
- Uchwała nr XXVIII/193/05 Rady Gminy Sułoszowa z 7 kwietnia 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa II.
- Uchwała nr XXXI/210/05 Rady Gminy Sułoszowa z 7 lipca 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Wielmoża.
- Uchwała nr VII/39/07 Rady Gminy Sułoszowa z 15 maja 2007 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa III.
- Uchwała nr VII/40/07 Rady Gminy Sułoszowa z 15 maja 2007 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa II.
- Uchwała nr IX/48/07 Rady Gminy Sułoszowa z 29 czerwca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa I.
- Uchwała nr XIII/72/07 Rady Gminy Sułoszowa z 7 listopada 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Wola Kalinowska.
- Uchwała nr XXXIII/216/2009 Rady Gminy Sułoszowa z 6 października 2009 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Wielmoża w części dotyczącej terenów położonych w otulinie Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego.

- Uchwała nr XXXIII/217/2009 Rady Gminy Sułoszowa z 6 października 2009 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Wielmoża w części dotyczącej działek nr 108/2 i 108/3.
- Unia Metropolii Polskich (2010). Przesłanki i tezy do projektu memoriału Unii Metropolii Polskich w sprawie stopniowej naprawy prawodawstwa przestrzennego (Prerequisites and theses for the draft memorandum of the Union of Polish Metropolises on the gradual recovery of spatial legislation).
- Ustawa o drogach publicznych z 21 marca 1985 r. Dz.U. 2016 poz. 1440.
- Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 3 lutego 1995 r. Dz.U. 2015 poz. 909 z późn. zm..
- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Dz.U. 2016 poz. 778 z późn. zm.
- Urząd Statystyczny w Krakowie (2016). *Krakowski Obszar Metropolitalny w latach 2011–2015*. (Krakow Metropolitan Area in 2011–2015) Kraków.
- Warczevska, B., Przybyła, K. (2012). Implikacje wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej Wrocławia (The implications of the multifunctional rural development in Wrocław suburban zone). *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 2(III), 89–100.
- Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice (2012). (Change of the study of conditions and directions of spatial development of Michałowice Commune). ss. 65–66.
- Żróbek-Różańska A., Zadworny D. (2016). Can urban sprawl lead to urban people governing rural areas? Evidence from the Dywity Commune, Poland, *Cities* 59, 57–65.

THE INFLUENCE OF URBAN CENTERS ON THE DEVELOPMENT OF INVESTMENT AREAS

ABSTRACT

Suburban municipalities are heavily influenced by the nearby agglomeration. This is particularly evident in their spatial policy. This analysis aimed to identify the influence of the distance from the city on the surface of areas designated in the local spatial development plans for investment. The study focused on the calculation of the surface of existing development areas and building reserve areas. For this purpose geospatial data and GIS tools were used. Interpretation of the results led to the conclusion that the proximity of the city significantly affect the size of investment areas. The farther from the urban center, the lower demand for building land. Therefore, smaller areas are designated in local plans for development.

Key words: investment areas, local spatial development plan, suburbanization.

ZIELEŃ JAKO ELEMENT PODNOSZĄCY ATRAKCYJNOŚĆ I JAKOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

Ewa Trzaskowska¹✉, Paweł Adamiec²

^{1,2} Instytut Architektury Krajobrazu, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie,
ul. Konstantynów 1H, 20-950 Lublin, **Polska**

ABSTRAKT

Zieleń stanowi niezwykle wartościową, a jednocześnie nie w pełni docenioną materię miast. Często pomija się fakt, że poprzez odpowiedni jej dobór oraz kształtowanie znacznie podnosi się walory wizualne przestrzeni publicznych. Roślinność wpływa także na poczucie bezpieczeństwa, zdrowie, samopoczucie i więzi społeczne, buduje atrakcyjność miast i podnosi jakość życia mieszkańców.

W artykule na podstawie przeprowadzonych badań wskazano estetyczną rolę zieleni na przykładzie publicznych przestrzeni Lublina oraz oceniono jej stan i wartości. Określono kierunki kształtowania tych terenów zgodnie z zasadami estetyki w celu minimalizacji kosztów ich utrzymania oraz poprawy jakości życia mieszkańców, a także wzbogacenia warunków przyrodniczych.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, miasto, tereny zieleni, Lublin

WSTĘP

Przestrzeń publiczna, w tym ulice, skwery i parki, jest nierozłączną częścią codziennego życia w miastach. Kształt, jakość i zagospodarowanie tych terenów decyduje o poziomie i komforcie życia mieszkańców. Wywierają one również bezpośredni wpływ na sposób postrzegania aglomeracji, kreują jej markę i rozpoznawalność oraz zwiększają atrakcyjność dla turystów i inwestorów. Charakter przestrzeni miejskich najczęściej wynika z jej formy, złożoności, różnorodności, pełnionych funkcji oraz potencjału kreatywnego.

Bezpośrednim zagrożeniem dla estetyki krajobrazu miast oraz jakości życia mieszkańców, są: unifikacja, komercjalizacja, konsumpcjonizm, przeładunek przestrzeni elementami, dosłowny funkcjonalizm i pragmatyzm. Kształtowanie terenów publicznych powinno odbywać się poprzez łączenie czynnika

przyrodniczego i kulturowego oraz ich funkcji. Dobrze zaplanowana zieleń w takim procesie jest podstawowym spoiwem projektowym. Decyduje o walorach przestrzeni publicznych miasta i standardzie życia mieszkańców, optymalizując środowisko miejskie. Współwystępując z architekturą, podlega tym samym regułom percepcji (Wejchert 1984, Zieliński 2011).

W większości przestrzeni publicznych Lublina zieleń traktowana jest marginalnie. Jej rola ograniczana jest bardzo często wyłącznie do funkcji dekoracyjnej. Rzadko zwraca się uwagę na roślinność pełniącą rolę kompozycyjną w postaci dominant, osi, akcentów, budowania wnętrza współistniejących z obiektami architektonicznymi. Niedoceniana jest rola zieleni w zapamiętywaniu i rozpoznawalności konkretnych miejsc w przestrzeni.

Roślinność w mieście redukuje fizyczne (takie jak hałas, nadmierne ciepło i zanieczyszczenia)

✉etrzaskowska@kul.pl, paweladamiec@kul.pl

i psychiczne czynniki stresotwórcze (zmniejsza poczucie zatłoczenia, redukuje zachowania patologiczne oraz ułatwia adaptację w nowej przestrzeni). Umożliwia wybór zachowań ludzi, co wpływa na komfort przebywania w mieście. Generuje także pozytywne doznania i reakcje emocjonalne, takie jak poczucie odprężenia, satysfakcji i relaksu. Wskazuje na to m.in. Wallis (1977), który wyróżnia w przestrzeni miejskiej potrzeby społeczne uzależnione od zieleni:

- potrzebę bezpieczeństwa, w wymiarze fizycznym i psychicznym, związaną z prawem do odosobnienia i prywatności, przebywaniem w otwartych przestrzeniach, które jeśli są pozbawione małej architektury i zieleni, automatycznie tę możliwość ograniczają;
- potrzebę oddźwięku emocjonalnego związaną z nawiązywaniem kontaktów międzyludzkich, realizacją prestiżu, procesami identyfikacji i integracji, procesami poznawczymi, które są realizowane z większą intensyfikacją na terenach z wprowadzoną zielenią.

Celem pracy jest określenie, w jakim stopniu zieleni wpływa na postrzeganie przestrzeni publicznych miast oraz czy może być ona narzędziem do zwiększania ich atrakcyjności i jakości. Podjęto próbę odpowiedzi na pytania: czy w przestrzeniach publicznych znajduje się dostateczna ilość zieleni; w jakim stopniu sprzyja ona kontaktom międzyludzkim; czy istniejąca zieleni jest wielofunkcyjna oraz w jakim zakresie wpływa ona na komfort życia mieszkańców. Analiza form zieleni pod względem postrzegania pozwoli określić problemy oraz zadania zarysowujące się przed odpowiedzialnymi za tworzenie i zarządzanie zielenią miejską.

METODYKA I MATERIAŁY

Badania dotyczyły przestrzeni publicznych Lublina stanowiących tereny ważne pod kątem relacji społecznych i rekreacji oraz ich reprezentatywności i rozpoznawalności w mieście. Pominięto miejsca, w których główną rolę odgrywa roślinność, takie jak parki. Posłużono się charakterystyką przyrodniczą i historyczną oraz wykonano analizy jakościowe i przestrzenne, w oparciu o elementy metody Wejcherta (1984) i Bogdanowskiego (1976). Zastosowano także:

1. Metodę sondażową – przeprowadzono ankiety wśród 66 mieszkańców Lublina (w wieku: do 25 lat, 26–40 lat i powyżej 40 lat; wykształcenie średnie, wyższe; okres zamieszkiwania: przyjezdny/stale zamieszkujący), którzy wybrali dziesięć najważniejszych i najatrakcyjniejszych przestrzeni publicznych Lublina, a następnie uszeregowali je od najważniejszej (10 pkt.) do najmniej ocenianej (1 pkt). Dodatkowo ankietowanych poproszono, o to aby określili, co miało wpływ na wybór miejsc. W sumie wskazano 23 tereny. Do dalszych badań zakwalifikowano dziesięć przestrzeni publicznych, które uzyskały największą liczbę punktów ze względu na częstotliwość wyboru. Teren Krakowskiego Przedmieścia rozbito na dwa odcinki o różnym charakterze.

2. Metodę ekspertów – pięciu ekspertów (architektów krajobrazu pracujących naukowo) w wytypowanych przestrzeniach szczegółowo oceniło wpływ i oddziaływanie występujących form zieleni na doznania i reakcje emocjonalne jej użytkowników. W ocenie posłużono się waloryzacją punktową. Przyznawano punkty: 0 (brak/iłości śladowe); 1 (niski poziom oddziaływań); 2 (umiarkowany poziom oddziaływań); 3 (wysoki poziom oddziaływań); 4 (bardzo wysoki poziom oddziaływań). Z sum uzyskanych punktów w poszczególnych ocenach wyciągnięto średnie arytmetyczne, które następnie zaokrąglono do pełnych punktów.

3. Analizę jakościową zieleni – przeprowadzono badania zieleni 11 wybranych przestrzeni publicznych pod kątem pełnionych funkcji, form i miejsca występowania, udziału powierzchniowego (szacunkowego oraz określonego na podstawie powierzchni zliczonej z ortofotomapy Geoportalu), stanu zdrowotności i zakresu pielęgnacji oraz doboru gatunkowego.

WYNIKI

Badania sondażowe pozwoliły na określenie najważniejszych przestrzeni publicznych Lublina (tab. 1, rys. 1). Wśród nich znalazły się place, zieleńce, bulwary, deptak oraz nowe przestrzenie związane ze środkami komunikacji (miejsca przesiadkowe), obiekty służące rozrywce, rekreacji, edukacji czy handlowi. Stwierdzono, że wśród mieszkańców

Tabela 1. Przestrzenie publiczne Lublina

Table 1. The public spaces of Lublin

Numer obiektu Number of object	Przestrzeń publiczna Public spaces	Powierzchnia terenu [ha] Area surface [ha]	Ranga miejsca ze względu na częstotliwość wyboru przestrzeni publicznych Rank place to due to the frequency of place selection	Ranga miejsca ze względu na uzyskaną liczbę punktów Rank place due to the number of points obtained
1	2	3	4	5
1	Plac Zamkowy Zamkowy Square	0,85	1	2
2	Plac Litewski Litewski Square	1,88	2	1
3	Plac w Miasteczku Akademickim Academic City Square	0,95	3	3
4	Plac Po Farze Po Farze Square	0,22	4	5
5	Krakowskie Przedmieście – deptak Krakowskie Przedmieście – promenade	0,70	5	7
6	Plac Wolności Wolności Square	0,2	6	6
7	Plac Lecha Kaczyńskiego Lech Kaczyński Square	1,51	7	8
8	Rynek Starego Miasta Old City marketplace	0,37		4
9	Most Lutosławskiego – Most Kultury Lutosławskiego Brige	0,09	8	9
10	Plac Łokietka Łokietka Square	0,26	9	10
11	Plac przed galerią Plaza Plaza gallery Square	0,08	10	12
12	Błonia pod Zamkiem Lubelskim/ /Podzamcze Meadows below the castle	2,73	11	13
13	Skrzyżowanie ulic Lipowa, Raclawickie, Krakowskie przy KFC Lipowa street, Raclawickie avenues, Krakowskie Przedmieście – crossroads	0,08	12	11
14	Plac Bychawski Bychawski Square	0,18	13	14
15	Dziedziniec KUL KUL courtyard	0,2	14	15
16	Bulwar nad rzeką Bystrzycą Boulevard over Bystrzyca river	6		20
17	Plac Dworca PKP Dworcowy Square PKP	0,32	15	16
18	Plac Rybny Rybny Square	0,12		23
19	Plac Teatralny Theatre Square	0,4	16	19

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3	4	5
20	Plac przy hipermarkecie E. Leclerc na ulicy Zana E. Leclerc galery Square	0,25		18
21	Plac przy targu przy ulicy Ruskiej/ /dworzec PKS Square near Ruska street	0,3	17	21
22	Plac przy Kościele Dominikanów i przy Teatrze Andersena Square near Dominicans church	0,2		22
23	Tereny wokół Politechniki Lubelskiej Lublin University of Technology	3	18	17

i przyjezdnych wymieniane były podobne obiekty. W obu grupach za trzy najbardziej cenne uznano place: Litewski, Zamkowy i w Miasteczku Akademickim. Ankietowani najczęściej wymieniali przestrzenie publiczne położone w centrum miasta, o dużym natężeniu ruchu, oraz przestrzeń przy głównym ciągu komunikacyjnym śródmieścia – deptak Krakowskie Przedmieście. Podobnie ułożyły się wyniki w ocenie istotności badanych miejsc. W wyborze miejsc przez ankietowanych nie miało zauważalnego znaczenia wykształcenie, jednak dłuższy okres zamieszkania w Lublinie sprzyjał stosowaniu właściwego nazewnictwa oraz wskazywaniu przestrzeni typowych (reprezentatywnych) dla aglomeracji. Różnice widoczne były w przypadku wieku, szczególnie w ocenie ludzi młodych do 25 lat, częściej wymieniano miejsca spotkań oraz organizacji imprez plenerowych, np. Most Kultury czy Błonia pod Zamkiem Lubelskim. Nie zauważono gradacji poszczególnych terenów ze względu na wartości estetyczne i historyczno-kulturowe, a jedynie ze względu na ich rozpoznawalność, otwartość przestrzenną, wielkość oraz położenie w centrum miasta.

Ankietowani zapytani o cechy, które miały wpływ na wybór poszczególnych terenów publicznych jako reprezentatywnych dla Lublina, podawali najczęściej: otwartość (wyraźnie zaznaczone wnętrza), dostępność (łatwy dojazd, dojście, wejście i wyjście), chłonność przestrzeni (przyjęcie jednocześnie dużej liczby ludzi), wyposażenie w małą architekturę służącą do

wypoczynku oraz dużą ilość zieleni (tworzącą specyficzny klimat). Często problem stanowiło właściwe nazewnictwo poszczególnych obiektów. W zastępstwie podawano, dla naprowadzenia, charakterystyczne budynki lub ulice położone w pobliżu. Sporadycznie błędnie wskazywano miejsca nieposiadające cech przestrzeni publicznych, będące terenami półprywatnymi. Prócz wymienionych w tabeli 1 przestrzeni o największej częstotliwości wyboru, w odpowiedziach powtarzały się: przystanki z różnych dzielnic Lublina, Zalew Zembrzycki, wąwozy (Park Rury, Park Czuby, Park Globus), użytkowy dach galerii handlowej Tarasy Zamkowe i obiekty MOSIR.

Uzyskane wyniki ankiety (tab. 1) pozwoliły wybrać dziesięć najbardziej reprezentatywnych przestrzeni publicznych Lublina i przeprowadzić ich analizę jakościową (tab. 2). W tej grupie pod względem obecności i jakości zieleni wyraźnie wyróżniały się trzy obiekty. Najwyższą liczbę punktów otrzymały: Plac Litewski, plac w Miasteczku Akademickim i Plac Lecha Kaczyńskiego. Jednocześnie dwa pierwsze występowały w najwyższej ocenionej trójce w ankietach dotyczących rangi przestrzeni publicznych. Wszystkie trzy place cechuje duży powierzchniowy udział zieleni (powyżej 50% pokrycia), jak również obecność różnych jej form. Na wskazanych terenach występują okazałe drzewa, które przekroczyły 10 metrów wysokości: buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), klon pospolity (*Acer platanoides*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), dąb szypułkowy (*Quercus*

Rys. 1. Położenie badanych terenów w Lublinie

Fig. 1. Position of explored areas in Lublin

robur) i czerwony (*Quercus rubra*), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), kasztanowiec biały (*Aesculus hippocastanum*), robinia akacjowa (*Robinia pseudo-acacia*), glediczja trójcierniowa (*Gleditsia triacanthos*), topola czarna (*Populus nigra*), świerk pospolity (*Picea abies*), świerk srebrny (*Picea pungens*), jodła kalifornijska (*Abies concolor*). Spotykane są również mniejsze okazy, które nie przekroczyły obecnie 10 m wysokości, takie jak: cis (*Taxus baccata*), jabłoń jagodowa (*Malus baccata*), brzoza brodawkowata (*Betula pendula*) oraz różne gatunki ozdobnych

głogów (*Crataegus* sp.), śliw (*Prunus* sp.) i magnolii (*Magnolia* sp.). Duże zróżnicowanie gatunkowe występuje wśród krzewów: forsycja (*Forsythia* sp.), irga (*Cotoneaster* sp.), berberys (*Berberis* sp.), ligustr (*Ligustrum* sp.), róża (*Rosa* sp.), jałowiec (*Juniperus* sp.), żywotnik (*Thuja* sp.), mahonia (*Mahonia* sp.), rododendron (*Rhododendron* sp.). Na dwóch z placów obecne były rabaty z corocznie zmieniającymi gatunkami, takimi jak: bratek (*Viola tricolor*), starzec (*Senecio* sp.), begonia (*Begonia* sp.), paciorecznik (*Kanna* sp.), szalwia (*Salvia* sp.),

Tabela 2. Ocena przestrzeni publicznych Lublina dokonana przez ekspertów
Table 2. The experts rating of Lublin public spaces

Cechy przestrzeni publicznych Features of public spaces	Plac Litewski Litewski Square	Plac w Miasteczku Akademickim Academic City Square	Plac Lecha Kaczyńskiego Lech Kaczyński Square	Plac Wolności Wolności Square	Rynek Starego Miasta Old City marketplace	Krakowskie Przedmieście od Placu Łokietka do Placu Wolności Krakowskie Przedmieście – from Łokietka Square to Wolności Square	Krakowskie Przedmieście od ulicy 3 maja do ulicy Lipowej Krakowskie Przedmieście – from 3 maja street to Lipowej street	Plac Zamkowy Zamkowy Square	Plac Łokietka Łokietka Square	Plac Po Farze Po Farze Square	Plac przed galerią Plaza gallery square	Suma Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Bilans powierzchni zieleni The balance of the surface of the green												
Bilans szacunkowy (wizja terenowa) Estimated	4	4	3	2	2	1	1	1	1	1	1	21
Bilans rzeczywisty (ortofotomapa) Real (orthophotomap)	3	4	2	1	1	0	0	0	0	0	1	12
Suma Sum	7	8	5	3	3	1	1	1	1	1	2	33
Udział różnych form zieleni – The spatial part of green												
Zielień niska – trawnik, rabaty Low green – lawn, discounts	3	3	3	0	0	1	0	1	0	0	1	12
Zielień średnia – krzewy, klomby Average green – shrubs, flower beds	4	3	1	1	0	0	0	1	0	0	1	11
Zielień wysoka – drzewa High green – trees	4	4	4	2	0	2	2	1	0	0	1	24
Donice/stojaki z roślinami Pots/rack with plants	2	1	0	3	2	2	2	1	2	1	0	16
Suma Sum	13	11	8	6	2	5	4	4	2	1	3	63
Ocena zieleni – Evaluation of green												
Poprawność doboru gatunkowego Correct selection of species	4	4	4	2	2	2	2	2	1	1	1	25
Jakość pielęgnacji Quality of care	2	4	3	3	3	2	2	2	3	0	0	24
Stan zdrowotny Health condition	2	4	3	3	3	1	2	2	2	0	1	23
Suma Sum	8	12	10	8	8	5	6	6	6	1	2	72

cd. **tabeli 2**
cont. **Table 2**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Występowanie, forma i udział kompozycyjny zieleni The occurrence, form and participate compositional green												
W przestrzeni placu lub ulicy In the space of the square or the street	3	3	4	2	3	2	1	1	0	1	1	21
W pierzejach The frontage	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Przestrzeń publiczna Public space	2	3	4	3	1	2	1	1	1	1	1	20
Przestrzeń półpubliczna Semipublic space	0	0	2	1	3	1	1	0	1	1	0	10
Przestrzeń prywatna Private space	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
Formy symetryczne Symetric forms	3	2	1	2	1	2	2	1	0	0	0	14
Formy geometryczne Geometrical forms	3	3	2	2	1	2	2	1	1	0	0	17
Formy luźne Formless green	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	1	7
Kontynuowanie formy architektonicznej Continuing of the architectural form	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Zieleń jako rytm Green as rhythm	2	2	0	3	0	2	3	2	1	0	0	15
Zieleń jako oś Green as axis	2	2	0	0	0	2	3	0	0	0	0	9
Zieleń jako akcent Green as accent	3	3	1	2	1	1	3	2	1	1	1	19
Zieleń jako element dyshar- monijny (odwrócona skala) Green as a disharmonious (inverted scale)	3	4	3	4	4	2	3	2	1	3	1	30
Suma Sum	25	24	20	19	14	18	20	10	6	7	5	168
Funkcja zieleni w percepcji przestrzeni miejskich The greenery functions in the perception of urban spaces												
Zieleń jako wyróżniające się elementy ułatwiające orienta- cję, identyfikację otoczenia i zapamiętywanie miejsca Green as distinctive elements of orientation aids, identifica- tion of the environment and saving space	3	2	3	1	1	1	1	0	1	0	0	13

cd. tabeli 2
cont. Table 2

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Zieleń jako element umożliwiający wybór zachowań Green as an element for selecting behavior		3	2	2	1	2	1	0	0	0	0	0	11
Zieleń jako element wywołujący pobudzenie ciekawości i chęci poznawczych Green as the element for stimulating curiosity and willingness to explore		3	2	1	2	2	1	0	0	0	0	0	11
Zieleń jako element wywołujący uczucie przyjemności i sprzyjający kontaktom międzyludzkim Green as the element to affecting pleasure and pro-people contacts		4	3	3	3	3	1	0	0	0	1	0	18
Suma Sum		13	9	9	7	8	4	1	0	1	1	0	53
		Funkcje zieleni Green features											
Ekologiczna Ecological		1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Techniczna Technical		3	2	2	1	1	0	1	0	0	0	0	10
Wypoczynkowa Passive recreation		4	3	4	1	3	0	0	0	1	1	0	17
Rekreacyjna Active recreation		3	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0	8
Dydaktyczna/społeczna Educational/social		3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Estetyczna Aesthetic		4	3	3	2	2	1	1	1	1	1	1	20
Kompozycyjna Compositional		3	1	1	2	1	1	1	1	1	0	0	12
Gospodarcza/Użytkowa Economic/Usable		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Suma Sum		21	13	15	6	7	3	3	2	3	2	1	76
Suma całkowita Total		87	77	67	49	42	36	35	23	19	13	13	–

liliowiec (*Hemerocallis* sp.), funkia (*Hosta* sp.), żeniszek (*Ageratum* sp.), pelargonio (*Pelargonium* sp.). Są to obiekty wyróżniające się pod względem gospodarowania oraz wielofunkcyjności zieleni. Wysoko oceniono skład doboru gatunkowego, a także jakość pielęgnacji i stan zdrowotny roślin. Wyraźnie widoczna jest też jej rola kompozycyjna wpływająca na budowanie charakteru przestrzeni. Stosowanie zróżnicowanych rozwiązań (żywoploty, szpalery, skupiny) wpływa pozytywnie na postrzeganie przestrzeni oraz podniesienie jej walorów funkcjonalno-przestrzennych.

Drugą grupę terenów stanowią Plac Zamkowy, Rynek Starego Miasta i Krakowskie Przedmieście – deptak. Przestrzenie te cechowały się dużo mniejszym udziałem powierzchniowym roślinności oraz brakiem jej wielofunkcyjności, przez co uzyskały niższe noty niż obiekty wymienione wcześniej. Pośród wprowadzanych form zieleni pojawiały się kompozycje w donicach – lipa (*Tilia* sp.), berberys (*Berberis* sp.), trzmielina (*Euonymus* sp.), barwinek (*Vinca* sp.), stojakach – pelargonie (*Pelargonium* sp.) i w ogródkach kawiarnianych (przy każdym z obiektów inne gatunki). Brakowało rabat, występowały tylko niskie drzewa – klon pospolity w odmianie (*Acer platanoides* ‘Globosum’), klon polny (*Acer campestre*), robina akacjowa w odmianie (*Robinia pseudacacia* ‘Umbraculifera’). Nadal wysoko oceniono udział i rolę kompozycyjną zieleni, choć noty odnośnie do jej jakości nieznacznie spadły. Tereny te określono mianem zadowolających pod względem gospodarowania roślinnością (tab. 2).

Trzecią grupę stanowią tereny o najniższej liczbie punktów: Plac Wolności, Plac Łokietka, Plac Po Farze i plac przed galerią Plaza. Przestrzenie te w żadnej z ocenianych kategorii nie otrzymały wysokich not, co wynika z minimalnego udziału zieleni. Pojedyncze drzewa występowały przy ulicy, a nie na placu, donice zaś, obecne jedynie w dwóch miejscach, cechowało małe zróżnicowanie gatunkowe: żywotnik (*Thuja* sp.), przy Plazie, lipa (*Tilia* sp.), berberys (*Berberis* sp.), trzmielina (*Euonymus* sp.), barwinek (*Vinca* sp.), plac Wolności, i dwa stojaki z pelargoniami (*Pelargonium* sp.) na placu Łokietka.

Istniejące formy zazwyczaj nie wpływają pozytywnie na otoczenie, a często stanowią elementy dysharmonijne. Jest to skutkiem nieprzemyślanych rozwiązań projektowych (z czego wynika brak konkretnych funkcji) oraz niedostatecznej pielęgnacji. Analizowane obiekty pod względem gospodarowania roślinnością przypisano do przestrzeni niezadowolających (tab. 2).

W ocenie terenów zauważono zależność między sensorycznym odbiorem udziału zieleni a rzeczywistymi powierzchniami koron w rzucie z góry. Szacunkowe oceny ekspertów okazały się nieznacznie zawyżone względem rzeczywistego arealu zajmowanego przez rośliny, zmierzonego na podstawie ortofotomapy z 2015 roku. Kwestia ta wynika ze specyfiki postrzegania przestrzeni przez człowieka. W ocenie jej elementów uwzględniane jest także wrażenie, które dany obiekt wywołuje, przez co zwiększa się lub zmniejsza jego ranga. Szczególnie jest to widoczne w analizie elementów jednoznacznie pozytywnych, takich jak zielen (podwyższenie oceny) lub skrajnie negatywnych (obniżenie oceny). W analizie bilansu powierzchniowego roślinności wszystkich terenów publicznych Lublina, jej średni udział wynosi około 35%, z przesunięciem do prawie 50% w ocenie szacunkowej.

Pośród form zieleni występujących najczęściej dominowały drzewa, które odnotowano w ośmiu na 11 obiektów. Ich dobór gatunkowy, jakość pielęgnacji i ogólny stan zdrowotny (oceniony na bazie obserwacji objawów chorobowych) oceniono na poziomie średnim (72 punkty na 132). Zieleń nie występowała w obrębie pierzei, a na placach lub ulicach określano ją najczęściej mianem akcentu i rytmu o charakterze geometrycznym lub symetrycznym. Na żadnej z przestrzeni publicznych nie odnotowano roli gospodarczej czy użytkowej zieleni (0 punktów). Wynika to z charakteru badanych miejsc, położonych pośród ruchliwych ulic i dużego zagęszczenia zabudowy, gdzie trudno np. wprowadzić rośliny jadalne. Najczęściej występowała funkcja estetyczna i wypoczynkowa zieleni wskazywana jako element wywołujący uczucie przyjemności oraz sprzyjający kontaktom międzyludzkim. W ogólnym składzie gatunkowym wszystkich

badanych terenów ilościowo i powierzchniowo dominowały rośliny rodzime, stanowiąc zawsze ponad 50% wszystkich okazów (maksymalnie do 65%). Jednak ich zróżnicowanie było dużo mniejsze niż pośród roślin egzotycznych.

DYSKUSJA

O tym, jak ważną rolę jako element przestrzeni publicznych pełni zieleń w mieście świadczą wielokierunkowe badania prowadzone od wielu lat. W większości przypadków badaczy cechuje selektywne podejście. Spojrzenie na zieleń i jej znaczenie jako czynnika technicznego, klimatycznego lub biologicznego w strukturze miasta jest niepełne. Badania dotyczą najczęściej wyłącznie jej roli jako elementu kompozycyjnego i estetycznego. Jednocześnie wskazuje się w nich, że zieleń powinna być ważnym narzędziem planistycznym i mieć stałe miejsce w procesach kształtowania i rewitalizacji, opracowywanych w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju. Już w 1961 r. Czarnecki stwierdzał, że „względy architektoniczne i estetyczne powinny być czynnikiem decydującym przy planowaniu zadrzewienia ulic”. W odniesieniu do placów tworzących „wnętrza” architektoniczne wykształcone i skończone wskazuje on na ograniczenia w stosowaniu drzew, wyjaśniając, że byłyby elementem obcym i niepotrzebnym. Jedynie w przypadku placów nieforemnych albo zbyt obszernych gęsto sadzone drzewa i krzewy mogą poprawić kształt. Choć nie można ustanawiać reguł, to projektowanie powinno wynikać z wycucia artystycznego (Czarnecki 1961). Hoffmann i in. (1996) podkreślali, że zieleń jako element kompozycji stwarza szerokie możliwości współtworzenia z architekturą ciekawych założeń przestrzennych oraz może stanowić, obok reklamy, element podnoszący prestiż firmy, zakładu przemysłowego czy instytucji. Na rolę kompozycyjną, estetyczną i wypoczynkową jako czynnika wiodącego wskazywała Sułkowska (2006). Szeroki wybór gatunków zieleni, jej form, wielkości i kształtów oraz współczesne materiały budowlane zapewniają możliwość stosowania jej niemal w każdym miejscu i pełnienia różnych funkcji. Jak podkreślała Sobczyńska (2014), zieleń jest narzędziem, za pomocą którego łatwo i w tani sposób można uatrakcyjnić przestrzeń.

Nie tylko parki, ale także aleje czy ciągi drzew, współtworzą tożsamość miasta i mogą być miejscem integracji mieszkańców oraz wypoczynku i rekreacji. Wymaga to przemyślanego ich wprowadzania i komponowania (Zachariasz 2006).

Dąbrowska-Budziło (2002) zauważała, że na percepcję przestrzeni duży wpływ mają warunki jej towarzyszące, takie jak: odgłosy, zapachy, wyczuwane przez dotyk struktury, czystość powietrza, spokój, względnie ruch ludzi, możliwość wypoczynku i kontemplacji czy widoki. Nęcki (1988) i Montgomery (2015) uważają otoczenie człowieka za podstawę motywacji jego zachowań oraz procesów emocjonalnych i poznawczych. Jones (za Bańka 2002) zakłada, że stany emocjonalne i mechanizmy percepcyjne są ściśle ze sobą powiązane i stanowią ważne elementy funkcjonowania człowieka w jego środowisku. Wrażenia zapachowe wspomagają także genius loci. Ślęzak-Tazbir (2011) jako przykład podaje zapach lawendy z wyspą Hvar, który zapada w pamięci i kojarzy się z konkretnym miejscem. Cichy-Pazder (1998) określa, że każde środowisko jest źródłem informacji, których ilość i intensywność wpływa na aktywność człowieka. Mogą nimi być również formy zieleni i ich kompozycje oraz wzajemne ich relacje z architekturą. Istnieje zatem związek między emocjami a procesem poznawczym środowiska.

Kształtowanie dobrego samopoczucia użytkowników przestrzeni publicznych wiąże się z zapewnieniem nie tylko komfortu wizualnego i społecznego, ale również z „zachowaniem różnorodności biologicznej ekosystemów miejskich (rodzime gatunki roślin i zwierząt, obecność ptaków) dającej możliwość bezpośredniego kontaktu z przyrodą i podnoszenia walorów rekreacyjnych miasta” (Januchta-Szostak 2011). Ze względu na fakt, że w centrum miasta nie ma wolnych terenów na wprowadzanie swobodnej zieleni istniejące formy powinny być tak uzupełniane i aranżowane, by zwiększyć ich wielofunkcyjność. W warunkach obszarów intensywnie zabudowanych można stosować nawet pojedyncze formy zieleni lub rozbudowane powierzchniowo wertykalnie formy pnące. Sposób ich kształtowania powinien zapewnić bezpieczeństwo i komfort korzystania z każdej zaplanowanej dla roślinności funkcji.

Loegler (2011) stwierdza, że wiele polskich miast jest pozbawionych estetycznej jakości, czytelności i spójności. Przestrzenie te nie dostarczają użytkownikom pozytywnych doznań estetycznych i nie zaspokajają ich potrzeb. Dotyczy to również braku zielni. Autor zauważa, że w projektowaniu urbanistycznym brak zainteresowania aspektami społecznymi i psychologicznymi, co skutkuje m.in. negatywnym wpływem na tworzenie kontaktów międzyludzkich, utratą przyjaznej człowiekowi przestrzeni publicznej – miejsca spotkań, aktywnej partycypacji w działaniach lokalnych. Zieleń rzadko stanowi podstawowy materiał kreacji wnętrza: ulic, placów, centrów handlowych, wnętrz budynków użyteczności publicznej. Z reguły przestrzenie publiczne charakteryzuje deficyt naturalnej zieleni, a jeśli się ona pojawia, to najczęściej nie spełnia podstawowych standardów (przypadkowość lokalizacji, niska jakość przyrodnicza i wątpliwy walor estetyczny) (Wycichowska 2009). W wyniku nieprzemysłanych decyzji planistycznych coraz częściej można spotkać przestrzenie miejskie o chaotycznej kompozycji, w której zakłócono hierarchię elementów, brakuje form przyciągających uwagę lub wszystkie jej elementy są jednakowo ważne. Miejsca te nie dostarczają wyraźnych doznań, bowiem trudno ustalić, które elementy przestrzeni są ważne, a które są tłem.

WNIOSKI

W przeprowadzonych w Lublinie badaniach przestrzeni publicznych wykazano, że rola roślinności jako narzędzia poprawy środowiska podnoszącego atrakcyjność i jakość przestrzeni nie jest dostatecznie doceniana i wykorzystywana. W większości analizowanych przypadków zieleni i architektura funkcjonują odrębnie lub z dużo większym udziałem form urbanistycznych. Funkcje roślinności ograniczane są do minimum i odnoszą się głównie do dekoracyjności, a działania służące podnoszeniu walorów miasta mają często chaotyczny charakter i obejmują rozwiązania przeczące poczuciu estetyki. Wprowadza się elementy niskiej jakości, mało rozpoznawalne, o niewielkim znaczeniu reprezentatywnym, takie jak doniczki z roślinami zielnymi (często balkonowymi), donice z nietrwałymi bylinami i krzewami oraz niskopienne,

umiarkowane ozdobne, formy drzew. Niewłaściwy dobór gatunkowy, zaczerpnięty z realizacji przydomach prywatnych, znacznie umniejsza rolę zieleni miejskiej jako elementu charakterystycznego i zapamiętywalnego. Sytuacja taka może wynikać z ukształtowanych w społeczeństwie (również pośród wykonawców) niewłaściwych wzorców estetycznych. Roślinność terenów publicznych Lublina nie stanowi wystarczająco o randze i statusie miasta, nie podkreśla jego wartości kulturowych i historycznych. Ma nikły wpływ na atrakcyjność turystyczną miasta, zachowania społeczne oraz na identyfikację z miejscem zamieszkania.

Wytyczne do projektowania zieleni w mieście powinny być opracowywane m.in. na bazie zasad percepcji przestrzeni. Dzięki temu właściwe kształtowanie zieleni miast będzie mogło odbywać się kompleksowo i systemowo, z uwzględnieniem małych i dużych układów roślinności wpływających na poprawę funkcjonowania miasta. Poza tym warto, aby architekci i urbaniści współdziałali ze specjalistami – psychologami, architektami krajobrazu, biologami (dendrologami, arborystami, fitosocjologami), którzy mogą „reżyserować” scenariusz wrażeń. Wpłynie to na indywidualny charakter miasta oraz na jego korzystny odbiór przez mieszkańców i turystów. Jeśli do swobodnego założenia urbanistycznego wprowadzi się współgrające ze sobą kompozycje i formy zieleni, to cała sytuacja przestrzenna zmieni się w układ czytelniejszy i bardziej spójny.

PIŚMIENNICTWO

- Bańka, A. (2002). *Społeczna psychologia środowiska (Social environmental psychology)*. WN Scholar, Warszawa.
- Bogdanowski, J. (1976). *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu (Composition and planning in landscape architecture)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wyd. PAN, Wrocław.
- Cichy-Pazder, E. (1998). *Humanistyczne podstawy kompozycji miast. Wybrane aspekty percepcyjne i behawioralne (Humanistic foundations of urban compositions. Selected perceptual and behavioral aspects)*. Wyd. Politechnika Krakowska, Kraków.

- Czarnecki, W. (1961). *Planowanie miast i osiedli. Tereny zielone (Cities and settlements planning. Green areas)*, t. III. PWN, Warszawa.
- Dąbrowska-Budziło, K. (2002). *Treść krajobrazu kulturowego w jego kształtowaniu i ochronie (The content of the cultural landscape in its shaping and protection)*. *Zeszyty naukowe Politechniki Krakowskiej, Architektura* nr 46.
- Hoffmann, B., Kalwiński, K., Lisiecka, M., Ludwiczak, I., Raczkowska, E. (1996). *Środowisko naturalne miasta Poznania (Natural environment of Poznan)*. Urząd Miejski w Poznaniu. Wydział Ochrony Środowiska, cz. I, Poznań.
- Jałowiecki, B. (2012). *Czytanie przestrzeni (Space reading)*. Wyd. Konsorcjum Akademickie Kraków-Rzeszów-Zamość.
- Januchta-Szostak, A. (2011). *Woda w miejskiej przestrzeni publicznej. Modelowe formy zagospodarowania wód opadowych i powierzchniowych (Water in the urban public spaces. Model forms of management of rain and surface waters)*. Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Loegler, R. (2011). *Przestrzeń publiczna – życie poza budynkiem (Public space – life outside the building)*. *Architektura i Urbanistyka, Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej* 23, 15–19.
- Montgomery, C. (2015). *Miasto szczęśliwe. Jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta? (Happy city. How to change our lives by changing our cities?)*. Wyd. Wysoki Zamek, Kraków.
- Nęcki, Z. (1988). *Percepcja środowiska – ujęcie psychologiczne (Perception of the environment – psychological approach)*. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury* 22: 107–114.
- Sobczyńska, K. (2014). *Zieleń jako element współczesnego miasta i jej rola w przestrzeniach publicznych poznania (Green as an element of the modern city and its role in public spaces of knowledge)*. Politechnika Poznańska, http://www.repozytorium.put.poznan.pl/Content/325145/Karolina_Urszula_Sobczynska_Zielen_jako_element_wspolczesnego_miasta_i_jej_rola_w_przestrzeniach_publicznych_Poznania.pdf, dostęp: 10.05.2016.
- Sułkowska, E. (2006). *Współczesny kształt i znaczenie zieleni miejskiej jako zielonej przestrzeni publicznej w strukturze miasta – przestrzeń dla kreacji (Contemporary shape and importance of urban greenery as a green public space in the structure of the city – a space for creation)*. *Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN*, ss. 184–192.
- Ślęzak-Tazbir, W. (2011). *Czym pachnie Śląsk? (What Silesia smells?) (rozmawiała A. Dudzińska)*. *Gazeta Wyborcza, Katowice*, 30 maja.
- Wallis, A. (1977). *Miasto i przestrzeń (City and urban space)*. PWN, Warszawa.
- Wejchert, K. (1984). *Elementy kompozycji urbanistycznej (Elements of urban composition)*. PWN, Warszawa.
- Wycichowska, B. 2009. *Sukcesy i porażki (Successes and failures)*. *Przegląd komunalny* 11. Wyd. Abrys, ss. 86–92
- Zachariasz, A. (2006). *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych (Green as a modern urbanizing factor with a special role of public parks)*. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków.
- Zieliński, M. (2011). *Regeneracja czy rewitalizacja miejskiej przestrzeni publicznej? (Regeneration or revitalization of urban public space?)* *Przestrzeń i Forma*, 15, 163–178.

GREEN AS AN ELEMENT OF TIPPING ATTRACTION AND QUALITY OF PUBLIC SPACES

ABSTRACT

Urban green is an extremely valuable, and yet is not fully appreciated the matter in the urban public spaces. Green area affects not only the sense of security, but also the health, well-being and social ties. Often is overlooked the fact, that through the proper selection and formation of green areas can greatly increase value of public space. In large extent green areas influence positively on attractiveness of space and raises the quality of life.

This paper is based on our research demonstrating the esthetic role of green areas in public spaces of Lublin (as an example). We evaluated conditions and values of these terrains, and also identified trends shaping the space in accordance with the principles of esthetic in order to improve the quality of life, environmental conditions and minimize the maintenance cost of green areas.

Key words: public space, city, green areas, Lublin

OGRANICZENIA PRAWNE I UWARUNKOWANIA PRZYRODNICZE DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ NA OBSZARACH NATURA 2000 W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Elżbieta Zębek✉

Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
ul. Warszawska 98, 10-702 Olsztyn, **Polska**

ABSTRAKT

Obszary Natura 2000 są tworzone w celu ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt (szczególnie ptaków) oraz siedlisk przyrodniczych w UE. Ochrona ich polega na ograniczeniu realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, związanych z intensywną działalnością rolniczą. W ramach programu rolno-środowiskowo-klimatycznego rolnictwo na tych obszarach może rozwijać się w kierunku agroturystyki oraz przyczynić się do ochrony różnorodności biologicznej poprzez zachowanie bagien i torfowisk. W województwie warmińsko-mazurskim na podstawie analizy planów zadań ochronnych zidentyfikowano podstawowe zagrożenia na siedliskach przyrodniczych. Należą do nich na siedliskach łąkowych i murawach – niewłaściwa gospodarka łąkarska i pastwiskowa, na siedliskach torfowiskowych – melioracje, a na starorzeczach i zbiornikach wodnych – spływy pochodzenia rolniczego, z kolei na siedliskach lęgowych ptaków – intensyfikacja i chemizacja rolnictwa, wysuszenie terenów podmokłych oraz wypalanie łąk. W celu zachowania tych siedlisk ustanowiono działania ochronne polegające głównie na odpowiedniej gospodarce łąkarskiej i pastwiskowej oraz ograniczeniu intensyfikacji i chemizacji rolnictwa.

Słowa kluczowe: rolnictwo, obszary Natura 2000, regulacje prawne, plany zadań ochronnych

WSTĘP

Obszary Natura 2000 są prawnymi formami ochrony przyrody tworzonymi w celu ochrony rzadkich i zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt, szczególnie dzikiego ptactwa, oraz siedlisk przyrodniczych w krajach Unii Europejskiej. Podstawami prawnymi tworzenia i funkcjonowania takich obszarów są Dyrektywa Rady 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory (dyrektywa siedliskowa lub habitatowa) (Dz.U.U.E.L. z 1992 r., nr 206, poz. 7) i Dyrektywa

Rady 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków (dyrektywa ptasia) (Dz.U.U.E L. z 2010 r., nr 20, poz. 26), których przepisy zaimplementowano do prawodawstwa polskiego w Ustawie z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (u.o.p) (Dz.U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.). Obszar Natura 2000 zdefiniowano jako obszar specjalnej ochrony ptaków, specjalny obszar ochrony siedlisk lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty (art. 5 pkt 2b u.o.p.).

✉ elzbieta.zebek@uwm.edu.pl

Zasadność tworzenia obszarów Natura 2000 wynika z wielu zagrożeń cywilizacyjnych, przyczyniających się do wymierania gatunków oraz zanikania siedlisk przyrodniczych, do których zalicza się także działalność rolniczą polegającą m.in. na intensyfikacji i chemizacji rolnictwa oraz odprowadzaniu zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego (Mazur 2008). W celu ochrony tych siedlisk przyrodniczych dla każdego obszaru Natura 2000 tworzone są plany zadań ochronnych (PZO) przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska na dziesięć lat, pierwszy po sześciu latach od utworzenia obszaru Natura 2000. Szczegółowe wymagania w zakresie sporządzania planu zadań ochronnych dla tych obszarów zawarto w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz.U. nr 34, poz. 186 ze zm.). PZO zawierają m.in. identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk także w odniesieniu do działalności rolniczej (art. 28 i 29 u.o.p.). Są więc instrumentami planistycznymi służącymi zachowaniu w stanie naturalnym i objęciu szczególną ochroną bardzo cennych i unikatowych gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk (Radecki 2011, Wiśniewski i Gwiazdowicz 2009, Lipiński 2013, Zębek 2013).

Celem opracowania jest analiza sposobów użytkowania rolniczego na obszarach Natura 2000 w aspekcie ograniczeń prawnych i rozwoju regionalnego w odniesieniu do uwarunkowań przyrodniczych w województwie warmińsko-mazurskim. W pracy analizę teoretyczną oparto na dostępnej literaturze przedmiotu oraz regulacjach prawnych obowiązujących w UE i Polsce. Analizę zagrożeń siedlisk przyrodniczych związanych z działalnością rolniczą i działań ochronnych wykonano na podstawie 20 wybranych planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000 ustanowionych zarządzeniami regionalnych dyrektorów ochrony środowiska w Olsztynie, Bydgoszczy, Gdańsku i Warszawie.

OGRANICZENIA DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ NA OBSZARACH NATURA 2000

Na obszarach Natura 2000 zabronione są wszelkie działania, które mogą w istotny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w istotny sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000 (art. 33 u.o.p.), co oznacza, że nie powinny być podejmowane działania pozostające w sprzeczności z podstawowymi założeniami ochrony przyrody (Radecki 2011). Na takich obszarach nie podlega ograniczeniu działalność rolnicza pod warunkiem, że nie oddziałuje znacząco negatywnie na cele ich ochrony (art. 38 u.o.p.). W związku z tym niektóre przedsięwzięcia realizowane na tych obszarach np. melioracje, budowa urządzeń wodnych zatrzymujących wodę, rozbudowa lub remont gospodarstwa czy usunięcie drzew lub krzewów mogą wymagać sporządzenia oceny oddziaływania (OOŚ) (Kaługa 2000). Ocena czy istnieje obowiązek przeprowadzenia OOŚ ma cechy rozstrzygnięcia mieszczącego się w zakresie uznania administracyjnego i organem właściwym jest regionalny dyrektor ochrony środowiska. Postępowanie w tej sprawie uregulowano w art. 59–103 Ustawy z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (u.o.o.ś.) (Dz.U. z 2006, poz. 353 ze zm.). Przeprowadzenie OOŚ jest obligatoryjne w przypadku realizacji przedsięwzięć I grupy, czyli mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, oraz fakultatywne dla przedsięwzięć II grupy, czyli mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, określonych w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. z 2006, poz. 71). Przedsięwzięciami I grupy związanymi z działalnością rolniczą są m.in. intensywny chów lub hodowla zwierząt w liczbie nie mniejszej niż 210 dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza (DJP), a II grupy – przedsięwzięcia związane z gospodarowaniem wodami w rolnictwie – melioracja łąk, pastwisk i nieużytków

na obszarach prawem chronionych. Ponadto obowiązek sporządzenia OOS (tzw. oceny habitatowej) może zostać nałożony w drodze postanowienia przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska w odniesieniu do innych przedsięwzięć (art. 59 ust. 2 u.o.o.s.). W przypadku gdy w OOS wykaże się, że przedsięwzięcie będzie miało negatywny wpływ na obszar Natura 2000, to co do zasady nie może być ono realizowane [Kawicki i in. 2007, Szramka i Zębek 2013].

NATURA 2000 A ROLNICTWO JAKO SZANSA ROZWOJU REGIONALNEGO

Rolnictwo jest dziedziną gospodarki silnie związaną z obszarami Natura 2000. Wymogi dotyczące takich obszarów nie wiążą się z koniecznością zaprzestania działalności rolniczej, tym bardziej, że w Polsce sposób uprawy i struktura gospodarstw rolnych decyduje o zachowaniu wysokiej różnorodności biologicznej. Dodatkowo rolnicy mogą otrzymać rekompensaty w przypadku wprowadzenia ograniczeń w sposobie gospodarowania (Bałtromiuk 2011, Zębek i Truszkowski 2015). Instrumentem motywacyjnym dla rolników gospodarujących na tych obszarach są programy rolno-środowiskowo-klimatyczne, których celem jest utrzymanie dotychczasowych praktyk rolniczych w ekosystemach półnaturalnych, co jest konieczne dla skutecznej ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych. Głównym celem tego programu jest poprawa jakości środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich, w tym w szczególności utrzymanie i przywracanie stanu najcenniejszych siedlisk poprzez promowanie zrównoważonego gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochronę wód oraz ochronę zagrożonych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych (Kaługa 2009). Zasady działania programu rolno-środowiskowo-klimatycznego i jego finansowanie uregulowano w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 marca 2015 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego” objętego Programem rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020

(Dz.U., poz. 415). W cytowanym rozporządzeniu uwzględniono siedem pakietów obejmujących rolnictwo zrównoważone, ochronę gleb i wód. W odniesieniu do obszarów Natura 2000 najistotniejszy jest Pakiet 4 „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”, zawierający 11 wariantów (§ 4 ust. 1): wariant 4.1. Zmienne wilgotne łąki trzęślicowe; wariant 4.2. Zalewowe łąki selernicowe i słonorośla; wariant 4.3. Murawy; wariant 4.4. Półnaturalne łąki wilgotne; wariant 4.5. Półnaturalne łąki świeże; wariant 4.6.1. Torfowiska – wymogi obowiązkowe; wariant 4.6.2. Torfowiska – wymogi obowiązkowe i uzupełniające; wariant 4.7. Ekstensywne użytkowanie na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO); wariant 4.8. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: rycyka, kszycza, krwawodzioba lub czajki; wariant 4.9. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: wodniczki; wariant 4.10. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: dubelta lub kulika wielkiego; wariant 4.11. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: derkacza.

W działalności rolniczej na obszarach Natura 2000 promowane jest rolnictwo ekologiczne określane jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej i jest systemem wpływającym pozytywnie na środowisko naturalne, co też przyczynia się do osiągnięcia szeroko rozumianych korzyści rolnośrodowiskowych (Kaługa 2009, Szwejkowska i Zębek 2007). Ponadto bardzo ważne jest rygorystyczne przestrzeganie zasad stosowania nawozów i środków ochrony roślin (Kaszkowiak 2005, Zębek i Szwejkowska 2006), a także odpowiednia gospodarka łąkowo-pasterska (Kaługa 2009). Głównymi kierunkami działalności rolniczej na obszarach Natura 2000 jest agroturystyka, wypas bydła na ekstensywnych użytkach zielonych ważnych dla ochrony flory i fauny (szczególnie ornitofauny), przetwórstwo mleka i mięsa z gospodarstw położonych na terenach ekologicznie wrażliwych na zanik gospodarki łąkowo-pastwiskowej, a także pozyskiwanie i przetwórstwo pierwotnych surowców naturalnych (zbiór ziół dziko rosnących i ich przetwórstwo, a także runa leśnego i jego przetwórstwo, wyrób mebli w oparciu o miejscowe surowce) (Kaługa 2009).

UŻYTKOWANIE GRUNTÓW ROLNICZYCH NA OBSZARACH NATURA 2000 W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

W województwie warmińsko-mazurskim położonych jest 16 obszarów specjalnej ochrony ptaków (575 809 ha – 23,8% powierzchni) oraz 44 obszary o znaczeniu dla Wspólnoty (258 190 ha – 10,7% powierzchni). Łącznie obszary Natura 2000, uwzględniając ich części wspólne, zajmują 664 990 ha, czyli 27,6% powierzchni województwa. Największym obszarem specjalnej ochrony ptaków jest Puszcza Piska (172 802,2 ha), a najmniejszym obszarem ptasim jest Jezioro Łuknajno (1380,2 ha). Największy obszar mający znaczenie dla Wspólnoty to Ostoja Piska (57 826,61 ha), a najmniejszy obszar siedliskowy to Torfowiska Źródłiskowe koło Łabędnika (26,95 ha) (RDOŚ 2016).

Na podstawie danych zawartych w tabeli 1 po przeanalizowaniu planów zadań ochronnych wybranych 20 obszarów Natura 2000 wśród zagrożeń pochodzenia rolniczego wyodrębniono następujące grupy:

a) intensyfikację gospodarki łąkarskiej poprzez zwiększenie dawek nawozów, wysiewanie gatunków wysokoplennych, częstsze koszenie, przeorywanie,

- niskie koszenie; podsiewanie gatunkami obcych gatunków traw;
- b) intensywną hodowlę i wypas zwierząt gospodarskich;
- c) rozproszone zanieczyszczenia spływające z pól uprawnych związane z intensywnym lub niewłaściwym nawożeniem sztucznym i stosowaniem środków ochrony roślin;
- d) intensyfikację rolnictwa związaną ze scalaniem gruntów rolniczych i jednokierunkową specjalizację gospodarstw lub zalesienia mniej produktywnych gruntów.

Zagrożenia wynikały również z braku podejmowania pewnych działań np. pasterstwa, czyli braku wypasu bydła czy zarzucenia koszenia traw. Działania te przyczyniają się do wzrostu zanieczyszczenia wód, czyli eutrofizacji, której końcowym etapem jest zarastanie zbiorników wodnych, oraz do likwidacji małych zbiorników śródpolnych, które często są siedliskiem unikatowych gatunków roślin i zwierząt. W konsekwencji może to prowadzić do zniszczenia siedlisk i wyginięcia tych gatunków, które są przedmiotem ochrony obszarów Natura 2000. W tabeli 2 wskazano najważniejsze zagrożenia pochodzenia rolniczego w odniesieniu do siedlisk łąkowych, muraw, torfowiskowych, starorzeczy, zbiorników wodnych oraz siedlisk lęgowych ptaków.

Tabela 1. Zagrożenia pochodzenia rolniczego i działania ochronne w planach zadań ochronnych obszarów Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim

Table 1. Agricultural risks and protective working in plans of protective tasks of the Nature 2000 sites in the Warmia and Mazury Region

Obszar Natura 2000 Nature 2000 sites	Zagrożenia pochodzenia rolniczego Agricultural risks	Działania ochronne Protective works
1	2	3
Mazurskie Bagna PLH280054 Masurian Marshlands PLH280054	A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification A04.01: wypas bydła A04.01: cattle grazing A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity	– wykonanie koszenia opaskowych rowów melioracyjnych z roślinności realization of mowing of drainage ditches girdling from vegetation – koszenie łąk raz do roku (sierpień/ /wrzesień) meadow mowing one of year in the August/September period – możliwość koszenia mechanicznego zależnie od stanu uwodnienia siedlisk possibility of mechanical mowing according the state of habitat hydration

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3
Ostoja Warmińska PLB280015 Warmian Refuge PLB280015	A02: zmiana sposobu upraw A02: change of cultivation methods A03: koszenie/ścinanie trawy A03: mowing/cutting of grass A10: restrukturyzacja gospodarstw rolnych A10: restructuring farms J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops – użytkowanie gruntów umożliwiające ochronę i zachowanie istniejących śródpolnych zabagnień i oczek wodnych land use enabling the protection and preservation of existing mid-meadow swamping and ponds
Bagna Nietlickie PLB280001 Nietlickie Wetlands PLB280001	A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A02.03: usuwanie trawy pod grunty orne A02.03: grass removing under agricultural lands	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops
Dolina Drwęcy PLH280001 Drwęca Valley PLH280001	A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive mowing or intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.01.01: intensywny wypas bydła A04.01.01: intensive cattle grazing A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops – użytkowanie zgodnie z wymogami pakietu rolnośrodowiskowego ukierunkowanego na ochronę łąk use with requirements of the agriculture-environmental packet guided on protection of meadows
Murawy koło Pasłęka PLH280031 Swards near Pasłęk PLH280031	A03.03 zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity	– corocznie koszenie yearly mowing – niedopuszczanie do zaorywania łąk i pastwisk exclusion to meadow and pasture ploughing
Ostoja Lidzbarska PLH280012 Lidzbark Refuge PLH280012	A02: zmiana sposobu uprawy A02: change of cultivation methods A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive mowing or intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.03: zarzucenie pasterstwa, brak wypasu A04.03: abandonment of shepherding, lack of pasturage A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures	– ekstensywne użytkowanie gruntów rolnych w pasie 10 m od zbiornika wodnego extensive agricultural lands in belt 10 m to the water body – ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3
	H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity H02.06: rozproszone zanieczyszczenie wód podziemnych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H02.06: distracted pollutants of underground waters related with agriculture and forestry activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– wypas z obsadą zwierząt od 0,4 do 0,6 DJP/ha i maksymalnym obciążeniu pastwiska do 5 DJP ha cattle grazing at animal stocking from 0.4 to 0.6 DJP/ha at maximum burden of pasture to 5 DJP/ha
Jezioro Woszczelskie PLH280034 Woszczelskie Lake PLH280034	A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive mowing or intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.01: wypas intensywny A04.01: intensive cattle grazing A04.03: zarzucenie pasterstwa, brak wypasu A04.03: abandonment of shepherding, lack of pasturage J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops – wypas od 1 V do 15 X z obsadą do 1 DJP/ha cattle grazing from 1 May to 15 October at animal stocking to 1 DJP/ha
Ostoja Poligon Orzysz PLB280014 Military Orzysz Refuge PLB280014	A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive mowing or intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing B04: stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych B04: applying biocide, hormones and chemical substances J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity	– coroczne jesienne wykaszanie o powierzchni nie mniejszej niż 2 ha yearly autumn mowing at area not smaller than 2 ha – ograniczenia stosowania środków chemicznych reduction of chemicals
Jonkowo-Warkały PLH280039 Jonkowo-Warkały PLH280039	A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing H04.02: wnoszenie azotu – dopływ biogenów wnoszony wraz ze spływami z opadów atmosferycznych H04.02: reason of nitrogen – inflow of nutrients with flows from raining precipitations	– koszenie raz do roku yearly mowing
Jezioro Dobskie PLB280012 Dobskie Lake PLB280012	A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops
Ostoja Północnomazurska PLH280045 Północnomazurska Refuge PLH280045	H01.05: rozproszone zanieczyszczenia wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3
Ostoja Iławska PLH280053 Iławska Refuge PLH280053	A02.03: usuwanie trawy pod grunty orne A02.03: grass removing under agricultural lands A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.03: brak wypasu A04.03: lack of pasturage H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– wykaszanie ekspansywnych gatunków szuwarowych mowing of expansive wetland species – zrywka z minimalizacją naruszenia pokrywy glebowej skidding with minimization of breaking of soil cover – wypasanie w sezonie pastwiskowym od 1 V do 15 X z obsdą zwierząt nie więcej niż 0,5 DJP/ha cattle grazing in the pasture season from 1 May to 15 October at animal stocking not more than 0.5 DJP/ha
Doliny Wkry i Mławki PLB140008 Wkra and Mławka Valley PLB140008	A02: zmiana sposobu upraw A02: change of cultivation methods A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification A02.02: płodozmian A02.02: land rotation A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive mowing or intensification A03.03: zaniechanie lub brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures J01.01: wypalanie J01.01: grassland burning J02.01: melioracje i osuszanie J02.01: melioration and drainage	– wykaszanie użytków zielonych, przesunięcie terminu koszenia na po 1 VIII, tzw. późne koszenie mowing of green crops at shift of mowing deadline to 1 August as later mowing – ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops
Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo PLH280055 Turtle Baranowo Masurian Refuge PLH280055	A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification A02.03: usuwanie trawy pod grunty orne A02.03: grass removing under agricultural lands A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.01: wypas intensywny A04.01: intensive cattle grazing A04.03: zarzucenie pasterstwa, brak wypasu A04.03: abandonment of shepherding, lack of pasturage A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02: spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych J02: change of water conditions caused by man activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe użytków zielonych, koszenie raz lub dwa razy do roku extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops, mowing once or twice till year – nawożenie azotem w max. dawce 60 kg/ha/rok nitrogen fertilization at maximum dose of 60 kg/ha/year – modyfikacja zasad gospodarowania poprzez ugorowanie fragmentów terenu modification of management principles by lying fallow of land fragments

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3
Puszczza Napiwodzko- -Ramucka PLB280007 Napiwodzko- -Ramucka Primeval Forest PLB280007	A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive cattle grazing and intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A04.03: zarzucenie pasterstwa, brak wypasu A04.03: abandonment of shepherding, lack of pasturage A06.04: zaniechanie produkcji uprawnej A06.04: relinquishment of agricultural production J01.01: wypalanie J01.01: grassland burning J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops
Dolina Kakaju PLH280036 Kakaj Valley PLH280036	A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych od 15 VI do 20VII extensive mowing, pasturing and alternating use or pasturing green crops from 15 June to 20 July – nawożenie azotem w dawkach nie większych niż 60 kg/ha/rok nitrogen fertilization at dose not more than 60 kg/ha/year
Dolina Pasłęki PLB280002 Pasłęka Valley PLB280002	A02.01: intensyfikacja rolnictwa A02.01: agricultural intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing H01.05: rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem H01.05: distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity J02.01: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie J02.01: swamp land, melioration and drainage	– przywracanie użytkowania rolniczego odłogowanych terenów (wykaszanie, wypas) restoring of agricultural use of lying fallow lands (mowing, pasturage) – utrzymanie powierzchni nie-użytków stanowiących ostoje bioróżnorodności preservation of wasteland areas making up refuges of biodiversity
Doliny Omulwi i Płodownicy PLB140005 Omulwia and Płodownica Valley PLB140005	A03.01: intensywne koszenie lub intensyfikacja A03.01: intensive cattle grazing and intensification A03.03: zaniechanie/brak koszenia A03.03: relinquishment/lack of mowing A10: restrukturyzacja gospodarstw rolnych A10: restructuring farms	– użytkowanie – najwyżej jeden pokos w roku lub koszenie raz na dwa lub trzy lata utilization – the highest one swath or mowing once of 2 or 3 years – zakaz wypasu prohibition of pasturage
Murawy na Pojezierzu Ełckim PLH280041 Swards of Ełcki Lake- land PLH280041	A01: uprawa – lokalizowanie upraw rolnych na płatach siedliska A01: the cultivation – agricultural cultivation locating on pieces of habitats A04.01: wypas intensywny A04.01: intensive cattle grazing A04.03: zarzucenie pasterstwa, brak wypasu	– niedopuszczanie do zaorywania łąk i pastwisk exclusion to meadow and pasture ploughing – koszenie corocznie yearly mowing

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3
	A04.03: abandonment of shepherding, lack of pasturage A07: stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych A07: applying biocide, hormones and chemical substances A08: nawożenie/nawozy sztuczne A08: fertilization/artificial manures	– wypas corocznie krów lub koni z zachowaniem obsady 0,8 DJP/1ha/sezon annually pasturage of cows or horses with animals stocking f 0.8 DJP/1ha/season

Źródło – Source: Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 19 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurskie Bagna PLH280054 (Dz. Urz., poz. 2287), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 września 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Warmińska PLB280015 (Dz. Urz., poz. 3086), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 28 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Bagna Nietlickie PLB280001 (Dz. Urz., poz. 3959), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Drwęcy PLH280001 (Dz. Urz., poz. 1485), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 15 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy koło Pasłęka PLH280031 (Dz. Urz., poz. 2022), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie, Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 3 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Lidzbarska PLH280012 (Dz. Urz., poz. 985), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Woszczelskie PLH280034 (Dz. Urz., poz. 80), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Poligon Orzysz PLB280014 (Dz. Urz., poz. 79), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 7 marca 2016 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jonkowo-Warkały PLH280039 (Dz. Urz., poz. 1116), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Dobskie PLB280012 (Dz. Urz., poz. 4307), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 19 stycznia 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Północnomazurska PLH280045 (Dz. Urz., poz. 438), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 31 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja PLH280053 (Dz. Urz., poz. 1319), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Wkry i Mławki PLB140008 (Dz. Urz., poz. 1486), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo PLH280055 (Dz. Urz., poz. 1038), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Puszcza Napiwodzko-Ramucka PLB280007 (Dz. Urz., poz. 1037), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Natura 2000 Dolina Kakaju PLH280036 (Dz. Urz., poz. 4306), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 2 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Pasłęki PLB280002 (Dz. Urz., poz. 3975), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Omulwi i Płodownicy PLB140005 (Dz. Urz., poz. 1487), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy na Pojezierzu Elckim PLH280041 (Dz. Urz. poz. 2172).

Tabela 2. Zagrożenia siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim
Table 2. Risks of nature habitats in the Natura 2000 sites in the Warmia and Mazury Region

Typ siedliska – zagrożenia pochodzenia rolniczego Type of habitats – Agricultural risks habitats
<p style="text-align: center;">Siedliska łąkowe Meadow habitats</p> <p style="text-align: center;">6410: zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (<i>Molinion</i>) 6410: zet-variable molinia meadows (<i>Molinion</i>)</p> <p>– użytkowanie łąk polegające na zaniechaniu lub braku koszenia (A03.03), w szczególności na zaprzestaniu późnoletniego lub jesiennego koszenia łąk (co ok. trzy lata) powodujące rozwój gatunków trawiastych i ziołoroślowych meadow utilization depending on relinquishment or lack of mowing (A03.03), especially the relinquishment late summer or autumn meadow mowing (about every 3 years) causing the development of herbaceous and herbal plant species</p> <p>– intensyfikacja rolnictwa (A02.01) na użytkach zielonych poprzez nawożenie, przeorywanie, niskie koszenie, ubijanie gleby, intensywne koszenie (A03.01) i intensywny wypas (A04.01) zwierząt gospodarskich agricultural intensification (A02.01) of green crops by fertilization, ploughing, low mowing, beating soil, intensive mowing (A03.01) and intensive cattle grazing of farm animals (A04.01)</p> <p>– melioracje polegające na zasypywaniu terenu i osuszaniu terenów (J02.01) melioration depending on swamp and drainage of lands (J02.01)</p> <p style="text-align: center;">6510: niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>) 6510: lowland and mountain fresh meadows extensively used (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)</p> <p>– brak ekstensywnego użytkowania gruntów (A04.03), zaniechanie lub brak koszenia (A03.03), zarzucenie pasterstwa, brak wypasu, co przyczynia się do zmiany składu gatunkowego (sukcesji), K02.01, poprzez zarastanie siedliska gatunkami drzewiastymi i krzewami lack of extensive land use (A04.03), relinquishment or lack of mowing (A03.03), abandonment of shepherding, lack of pasturage contributing to change of species structure (succession) (K02.01) by habitat overgrowing by tree species and brushes</p> <p>– intensyfikacja rolnictwa (A02.01), czyli intensyfikacja gospodarki łąkarskiej poprzez wysiewanie gatunków wysokoplennych, częstsze koszenie, przeorywanie, niskie koszenie; nawożenie/nawozy sztuczne (A08) poprzez zwiększenie dawek nawozów; intensywny wypas bydła (A04.01.01), co przyczynia się do zaburzeń struktury siedliska agricultural intensification (A02.01) or meadow management intensification by sowing of high-cropping species, more frequent mowing, ploughing, low mowing; fertilization/ artificial manures (A08) by increase in manure doses; intensive cattle grazing (A04.01.01) contributing to disturbance of habitat structure</p> <p>– melioracje, czyli spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych (J02) poprzez zbyt mocne przesuszenie lub uwodnienie meliorations or change of water conditions caused by man activity (J02) by more strong drainage or hydration</p> <p>– zmiana sposobu uprawy (A02) polegająca na odchodzeniu od tradycyjnej, ekstensywnej gospodarki łąkarskiej powodująca uruchomienie procesu zarastania lub dominację gatunków ekspansywnych change of cultivation methods (A02) depending on departing from traditional and extensive meadow management caused the starting process of overgrowing or domination of expansive species</p> <p style="text-align: center;">Murawy Swards</p> <p style="text-align: center;">6210: murawy kserotermiczne z klasy <i>Festuco-Brometea</i> 6210: xerothermic swards of class <i>Festuco-Brometea</i></p> <p>– zaprzestanie ekstensywnego użytkowania łąkarskiego lub pastwiskowego, zaniechanie lub brak koszenia (A03.03); zarzucenie pasterstwa, brak wypasu (A04.03) prowadzące do uruchomienia sukcesji i zarastania siedliska discontinuance of extensive meadow or pasturage use, relinquishment or lack of mowing (A03.03); abandonment of shepherding, lack of pasturage (A04.03) caused the starting succession process and habitat overgrowing</p>

cd. tabeli 2
cont. Table 2

<p>– porzucenie tradycyjnych metod użytkowania, usuwanie trawy pod grunty orne – zaorywanie (A02.03); uprawa (A01) – lokalizowanie upraw rolnych na płatach siedliska abandonment the traditional methods of use, removing grass under agricultural lands – ploughing (A02.03); cultivation (A01) – agricultural cultivation locating on pieces of habitats</p> <p>– nawożenie/nawozy sztuczne (A08) oraz dosiewanie gatunków wysoko produktywnych na murawach fertilization/artificial manures (A08) and sowing high productive species on grasses</p> <p>– stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych (A07), co negatywnie wpływa na murawy przy stosowaniu jej na uprawach w pobliżu płątów siedliska applying biocide, hormones and chemical substances (A07) negatively influenced on swards at it use on cultivations near pieces of habitats</p> <p>– intensyfikacja hodowli zwierząt (A05.01) prowadząca do zbyt intensywnego wypasu na chronionych siedliskach intensification of animal farming (A05.01) causing to so intensive cattle grazing on protected habitats</p> <p>– spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych (J02), szczególnie wilgotnościowych (wzrost wilgotności gleby, przesuszenie) change of water conditions caused by man activity (J02), especially moisture conditions (increased moisture of soil, overdrying)</p> <p style="text-align: center;">6120: ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (<i>Koelerion glaucae</i>) 6120: thermophilous, inland and sandy swards (<i>Koelerion glaucae</i>)</p> <p>– zaprzestanie ekstensywnego użytkowania łąkarskiego lub pastwiskowego prowadzące do uruchomienia sukcesji i zarastania siedliska, zaniechanie/brak koszenia (A03.03), zarzucenie pasterstwa, brak wypasu (A04.03); usuwanie trawy pod grunty orne – zaorywanie (A02.03) discontinuance of extensive meadow or pasturage use caused the starting succession and habitat overgrowing, relinquishment/lack of mowing (A03.03), abandonment of shepherding, lack of pasturage (A04.03); removing grass under agricultural lands – ploughing (A02.03)</p> <p>– spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych (J02), szczególnie stosunków wilgotnościowych (wzrost wilgotności gleby, przesuszenie) change of water conditions caused by man activity (J02), especially moisture conditions (increased moisture of soil, overdrying)</p> <p>– nawożenie/nawozy sztuczne (A08) – nawożenie i dosiewanie gatunków wysoko produktywnych na murawach fertilization/artificial manures (A08) – fertilization and and sowing high productive species on grasses</p> <p style="text-align: center;">Siedliska torfowiskowe Peatland habitats</p> <p style="text-align: center;">7140: torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z <i>Scheuchzerio-Caricetea nigrae</i>) 7140: transitional peatbogs and swamps (mostly with vegetation of <i>Scheuchzerio-Caricetea nigrae</i>)</p> <p>– zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie (J02.01) swamp land, melioration and drainage (J02.01)</p> <p>– wnoszenie azotu poprzez dopływ biogenów wnoszony wraz ze spływami z opadów atmosferycznych (H04.02) reason of nitrogen – inflow of nutrients with flows from raining precipitations (H04.02)</p> <p>– nawożenie/nawozy sztuczne (A08) fertilization/artificial manures (A08)</p> <p style="text-align: center;">7230: górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk 7230: mountain and lowland alkaline peatbog with bog-spring, sedge and moss character</p> <p>– zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie (J02.01) powodujące zbyt mocne przesuszenie i obniżenie poziomu wód swamp land, melioration and drainage (J02.01) caused so high drainage and lowering the level of waters</p> <p>– zaniechanie/brak koszenia (A03.03), co przyczynia się do zmiany charakteru siedliska relinquishment/lack of mowing (A03.03) contributing to change of habitat structure</p> <p>– intensyfikacja rolnictwa (A02.01), szczególnie intensyfikacja gospodarki łąkarskiej agriculture intensification (A02.01), especially intensification of meadow management</p>

cd. tabeli 2
cont. Table 2

<p>– wnoszenie azotu poprzez dopływ biogenów wnoszony wraz ze spływami z opadów atmosferycznych (H04.02) reason of nitrogen – inflow of nutrients with flows from raining precipitations (H04.02)</p> <p>– nawożenie/nawozy sztuczne (A08) fertilization/artificial manures (A08)</p> <p style="text-align: center;">7110: torfowiska wysokie z roślinnością torfowiskową (żywe) 7110: high peatbogs with peat vegetation (alive)</p> <p>– zmiana stosunków wodnych poprzez odwadnianie (J02.01.), zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie (J02.01) spowodowane działalnością człowieka, co przyczynia się do zaburzeń warunków wodnych change of water conditions by dehydration (J02.01.), swamp land, melioration and drainage (J02.01) caused by man activity contributing to disturbance of water conditions</p> <p style="text-align: center;">7120: torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji 7120: high peatbogs degraded but capable to natural and stimulated regeneration</p> <p>– zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie (J02.01) swamp land, melioration and drainage (J02.01)</p>
Starorzecza Old-river beds
<p style="text-align: center;">3150: starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z <i>Nympheion, Potamion</i> 3150: old-river beds and natural eutrophic water bodies with community of <i>Nympheion, Potamion</i></p> <p>– rozproszone zanieczyszczenie wód z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem (H01.05) – rolnicze spływy powierzchniowe biogenów (azot i fosfor) do wód powodujące eutrofizację distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity (H01.05) – agricultural discharges of nutrients (nitrogen and phosphorus) into waters causing the eutrophication</p> <p>– nawożenie/nawozy sztuczne (A08) fertilization/artificial manures (A08)</p> <p>– zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie spowodowane przez człowieka, co powoduje zmiany stosunków wodnych oraz spadek poziomu wody (J02.01) swamp land, melioration and drainage by man activity caused changes of water conditions and lowering the level of waters (J02.01)</p>
Zbiorniki wodne Water bodies
<p style="text-align: center;">3160: naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne 3160: natural and dystrophic water bodies</p> <p>– rozproszone zanieczyszczenie wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem (H01.05) oraz rozproszone zanieczyszczenie wód podziemnych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem (H02.06), wnoszenie azotu poprzez dopływ biogenów wnoszony wraz ze spływami z opadów atmosferycznych (H04.02) distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry (H01.05) and distracted pollutants of underground waters related with agriculture and forestry (H02.06), reason of nitrogen by inflow of nutrients with flows from raining precipitations (H04.02)</p> <p style="text-align: center;">3140: twarłowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic (<i>Characteria</i> spp.) 3140: hardness oligo and mesotrophic water bodies with underwater meadows of Chara (<i>Characteria</i> spp.)</p> <p>– rozproszone zanieczyszczenia wód powierzchniowych z powodu działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem (H01.05) – spływy biogenów (azot i fosfor) przede wszystkim z terenów rolniczych distracted pollutants of superficial waters related with agriculture and forestry activity (H01.05) – flows of nutrients (nitrogen and phosphorus) from agricultural lands</p>

cd. tabeli 2
cont. Table 2

Siedliska lęgowe ptaków Breeding habitats of birds
<p>– A030: bocian czarny <i>Ciconia nigra</i>, A031: bocian biały <i>Ciconia ciconia</i>, A038: łabędź krzykliwy <i>Cygnus Cygnus</i>, A058: hełmiatka <i>Netta rufina</i>, A073: kania czarna <i>Milvus migrans</i>, A074: kania ruda <i>Milvus milvus</i>, A081: błotniak stawowy <i>Circus aeruginosus</i>, A084: błotniak łąkowy <i>Circus pygargus</i>, A089: orlik krzykliwy <i>Aquila pomarina</i>, A119: kropiatka <i>Porzana porzan</i>, A120: zielonka <i>Porzana parva</i>, A122: derkacz <i>Crex crex</i>, A127: żuraw <i>Grus grus</i>, A140: siewka złota <i>Pluvialis apricaria</i>, A142: czajka <i>Vanellus vanellus</i>, A153: kszczyk <i>Gallinago gallinago</i>, A156: rycyk <i>Limosa limosa</i>, A160: kulik wielki <i>Numenius arquata</i>, A162: krwawodziób <i>Tringa tetanus</i>, A215: puchacz <i>Bubo bubo</i>, A224: lelek <i>Caprimulgus europaeus</i>, A231: kraska <i>Coracias garrulus</i>, A232: dudek <i>Upupa epops</i>, A292: brzęczka <i>Locustella luscinioides</i>, A338: gąsiorek <i>Lanius collurio</i>, A409: cietrzew <i>Tetrao tetix tetrix</i></p> <p>A030: black stork <i>Ciconia nigra</i>, A031: white stork <i>Ciconia ciconia</i>, A038: whooper swan <i>Cygnus Cygnus</i>, A058: red-crested pochard <i>Netta rufina</i>, A073: black kite <i>Milvus migrans</i>, A074: red kite <i>Milvus milvus</i>, A081: moor buzzard <i>Circus aeruginosus</i>, A084: meadow buzzard <i>Circus pygargus</i>, A089: lesser spotted eagle <i>Aquila pomarina</i>, A119: spotted crane <i>Porzana porzan</i>, A120: little crane <i>Porzana parva</i>, A122: corncrake <i>Crex crex</i>, A127: crane <i>Grus grus</i>, A140: golden plover <i>Pluvialis apricaria</i>, A142: lapwing <i>Vanellus vanellus</i>, A153: scream <i>Gallinago gallinago</i>, A156: black-tailed godwit <i>Limosa limosa</i>, A160: curlew <i>Numenius arquata</i>, A162: redshank <i>Tringa tetanus</i>, A215: eagle owl <i>Bubo bubo</i>, A224: nighthawk <i>Caprimulgus europaeus</i>, A231: roller <i>Coracias garrulus</i>, A232: hoopoe <i>Upupa epops</i>, A292: savi's warbler <i>Locustella luscinioides</i>, A338: red-backed shrike <i>Lanius collurio</i>, A409: black grouse <i>Tetrao tetix tetrix</i></p> <p>– zmiana sposobu upraw (A02), usuwanie trawy pod grunty orne (A02.03) – zmiana trwałych użytków zielonych na grunty orne wiążące się z gwałtownym nasileniem murszowania i erozji, a tym samym z przyspieszeniem łądowacenia bagna i z zanikiem wilgotnych łąk change of cultivation (A02), grass removing under agricultural lands (A02.03) – change of durable green crops on agricultural lands relating with the violent intensification of peat earth and erosion and the same with the acceleration of the land-forming of swamp and atrophy of moist meadows</p> <p>– koszenie/ściananie trawy (A03), intensywne koszenie lub intensyfikacja (A03.01) – zbyt wczesne lub niewłaściwe koszenie; zaniechanie /brak koszenia (A03.03), co przyczynia się do zarastania siedlisk (sukcesja wtórna roślinności zaroślowej) z powodu zaniechania użytkowania kośnego, zarastania łąk wokół bagna, powodujące zanik dawnych potencjalnych tokowisk i miejsc stałego bytowania ptactwa mowing/cutting grass (A03), intensive mowing or intensification (A03.01) – sale early or inappropriate mowing; relinquishment/lack of mowing (A03.03), contributing to habitat overgrowing (secondary succession of brushwood vegetation) caused by relinquishment of mowing use, overgrowing meadows around swamp causing atrophy of old potential tooting grounds and places of solid existence of fowl</p> <p>– restrukturyzacja gospodarstw rolnych (A10), zaorywanie ugorów (atrakcyjnych miejsc żerowiskowych); zaniechanie produkcji uprawnej (A06.04) restructuring farms (A10), plowing fallow lands (attractive places of feeding grounds); relinquishment of cultivation production (A06.04)</p> <p>– spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych (J02), zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie (J02.01) poprzez konserwację istniejących lub budowę nowych rowów melioracyjnych oraz nadmierne podtopienie siedlisk poprzez budowę urządzeń małej retencji; co przyczynia się do utraty siedlisk gniazdowych w wyniku zmiany stosunków wodnych; wypełnianie rowów, tam, stawów, sadzawek, bagien lub torfianek (J02.01.03) change of water conditions caused by man activity (J02), swamp land, melioration and drainage (J02.01) by the preservation existing or building new meliorative ditches and excessive habitat drowning by building of small retention devices contributing to loss of socket habitats in result changes of water conditions; filling ditches, dams, ponds, pools, swamps or peat lands (J02.01.03)</p> <p>– intensyfikacja rolnictwa (A02.01), która powoduje ubożenie bazy pokarmowej oraz zmniejszenie powierzchni siedlisk lęgowych; zagrożenie wynika z ogólnej tendencji do scalania gruntów rolniczych i jednokierunkowej specjalizacji gospodarstw agriculture intensification (A02.01), which caused getting poor alimentary base and increase in breeding habitat areas; the threat as result the general tendency to integrating the agricultural lands and one-way specialization of farms</p> <p>– nawożenie – nawozy sztuczne (A08) fertilization/artificial manures (A08)</p> <p>– stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych (B04) – stosowanie oprysków chemicznych wpływające negatywnie na redukcję bazy pokarmowej applying biocide, hormones and chemical substances (B04) – applying chemical sprays negatively influencing on reduction of alimentary base</p> <p>– wypalanie łąk (J01.01) grassland burning (J01.01)</p>

Źródło – Source: Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 19 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurskie Bagna PLH280054 (Dz. Urz., poz. 2287), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 września 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Warmińska PLB280015 (Dz. Urz., poz. 3086), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 28 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Bagna Nietlickie PLB280001 (Dz. Urz., poz. 3959), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Drwęcy PLH280001 (Dz. Urz., poz. 1485), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 15 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy koło Pasłęka PLH280031 (Dz. Urz., poz. 2022), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie, Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 3 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Lidzbarska PLH280012 (Dz. Urz., poz. 985), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Woszczelskie PLH280034 (Dz. Urz., poz. 80), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Poligon Orzysz PLB280014 (Dz. Urz., poz. 79), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 7 marca 2016 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jonkowo-Warkały PLH280039 (Dz. Urz., poz. 1116), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Dobskie PLB280012 (Dz. Urz., poz. 4307), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z dnia 19 stycznia 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Północnomazurska PLH280045 (Dz. Urz., poz. 438), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 31 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja PLH280053 (Dz. Urz., poz. 1319), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Wkry i Mławki PLB140008 (Dz. Urz., poz. 1486), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo PLH280055 (Dz. Urz., poz. 1038), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Puszcza Napiwodzko-Ramucka PLB280007 (Dz. Urz., poz. 1037), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Natura 2000 Dolina Kakaju PLH280036 (Dz. Urz., poz. 4306), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 2 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Pasłęki PLB280002 (Dz. Urz., poz. 3975), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Omulwi i Płodownicy PLB140005 (Dz. Urz., poz. 1487), Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy na Pojezierzu Elckim PLH280041 (Dz. Urz. poz. 2172).

Na podstawie danych zawartych w tabeli 2 stwierdzono, że w przypadku siedlisk łąkowych, tj. zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych oraz niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie, najważniejszymi zagrożeniami była nieodpowiednia gospodarka na użytkach zielonych polegająca z jednej strony na braku koszenia trawy i wypasu bydła, a z drugiej – intensyfikacja rolnictwa dotycząca zarówno upraw roślin, jak i hodowli i wypasu bydła oraz chemizacja rolnictwa, a także melioracje i zmiana sposobu upraw. Działania ochronne

w przypadku siedlisk łąkowych miały na celu zachowanie siedliska przyrodniczego stanowiącego przedmiot ochrony położony na trwałych użytkach zielonych i polegały na:

- a) stosowaniu odpowiedniej gospodarki łąkarskiej poprzez ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe poprzez np. koszenie łąk raz do roku (w sierpniu/wrześniu), zachowanie wysokości koszenia 5–15 cm; stosowanie techniki koszenia w sposób nieniszczący struktury roślinności i gleby, realizowane nie rzadziej niż

- co trzy lata, pozostawianie 5–10% działki rolnej nieskoszonej w ciągu roku, przy czym powinien to być inny fragment co roku;
- b) wypasie zwierząt gospodarskich w obsadzie od 0,4 do 0,6 DJP/ha i granicznym terminie wypasu do 15 października;
 - c) umiarkowanym nawożeniu uzależnionym od żyzności siedliska, przy czym dopuszcza się nawożenie azotem i nieprzekraczanie maksymalnej dawki azotu wynoszącej 60 kg/ha określonej w programie działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych na obszarze szczególnie narażonym, na którym położone jest, chociażby w części, gospodarstwo rolne.

W przypadku muraw kserotermicznych oraz ciepłolubnych, śródładowych muraw napiaskowych najważniejszymi zagrożeniami pochodzenia rolniczego były: zaprzestanie ekstensywnego użytkowania łąkarskiego lub pastwiskowego, porzucenie tradycyjnych metod użytkowania poprzez usuwanie trawy pod grunty orne i zaorywanie, stosowanie nawozów sztucznych, biocydów, intensyfikacja hodowli zwierząt oraz zmiana stosunków wodnych. Działania ochronne polegały podobnie jak w przypadku siedlisk łąkowych na odpowiednim użytkowaniu trwałych użytków zielonych oraz na umiarkowanym wypasie zwierząt, preferowanymi gatunkami były kozy i owce. W przypadku siedlisk torfowiskowych, tj. torfowisk przejściowych i trzęsawisk, górskich i nizinnych torfowisk zasadowych o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk oraz torfowisk wysokich z roślinnością torfowiskową, do najważniejszych zagrożeń należało zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie, dopływ biogenów oraz nawożenie gleb, a także zaniechanie lub intensyfikacja gospodarki łąkarskiej. Działania ochronne w odniesieniu do tych siedlisk polegały głównie na:

- a) zapewnieniu regulacji właściwego poziomu wody gruntowej poprzez budowę zastawek na ciekach wodnych;
- b) ekstensywnym użytkowaniu pastwiskowym poprzez koszenie trzciny i innych gatunków szuwarowych co roku od 15 lipca do 30 września oraz stosowaniu

techniki koszenia w sposób nieniszczący struktury roślinności gleby;

- d) modyfikacji metod gospodarowania w zlewni torfowiska poprzez pozostawienie pasa drzewostanu o szerokości 30 m od granicy siedliska.

W przypadku starorzeczy i naturalnych eutroficznych zbiorników wodnych największym zagrożeniem były rolnicze spływy powierzchniowe biogenów (azot i fosfor) do wód powodujące eutrofizację wód, nawożenie/nawozy sztuczne oraz zasypywanie terenu, melioracje, osuszanie i spadek poziomu wody. Działania ochronne polegały na zapewnieniu regulacji właściwego poziomu wody gruntowej poprzez budowę zastawek na ciekach oraz ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych położonych w ich zlewniach. W przypadku naturalnych, dystroficznych zbiorników wodnych oraz twardowodnych oligo- i mezotroficznych zbiorników wodnych z podwodnymi łąkami ramienic zagrożeniem były także rozproszone zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych związanych z działalnością rolniczą, a w konsekwencji dopływ biogenów do tych zbiorników wodnych. Działaniami ochronnymi było ekstensywne użytkowanie gruntów rolnych w pasie 10 m od zbiornika oraz użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych bezpośrednio położonych w zlewniach, a także zachowanie istniejących barier biogeochemicznych na terenach rolniczych poprzez zachowanie zadrzewień, zakrzewień i mokradeł. W odniesieniu do siedlisk łągowych pactwa zagrożenia wiązały się ze zmianą sposobu upraw, intensywnym koszeniem lub intensyfikacją rolnictwa, nawożeniem, stosowaniem biocydów, hormonów i substancji chemicznych, a także zmianą stosunków wodnych oraz wypalaniem łąk. W celu ochrony tych siedlisk należy:

- a) prowadzić ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe na zasadach, tj. w przypadku siedlisk łąkowych i muraw, a ponadto należy stosować coroczne jesienne wykaszanie aren tokowych o powierzchni nie mniejszej niż 2 ha;

- b) wypasać zwierzęta o umiarkowanym obciążeniu pastwiska wynoszącym nie więcej niż 5t/ha (10 DJP/ha);
- c) użytkować grunty w sposób umożliwiający ochronę i zachowanie istniejących śródpolnych zabagnień i oczek wodnych.

PODSUMOWANIE

1. Na podstawie analizy literatury przedmiotu i regulacji prawnych należy stwierdzić, iż z jednej strony działalność rolnicza może stanowić zagrożenie dla terenów objętych programem Natura 2000. Dlatego należy ograniczyć realizację przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, związanych z intensyfikacją rolnictwa. Z kolei obszary Natura 2000 są stymulatorem rozwoju rolnictwa w dziedzinie agroturystyki, wyrobów tradycyjnych (żywności), co może być kierunkiem rozwoju regionalnego. Dodatkowo rolnictwo w ramach programu rolno-środowiskowo-klimatycznego może przyczynić się do ochrony różnorodności biologicznej polegającej m.in. na zachowaniu bagien i torfowisk.

2. W województwie warmińsko-mazurskim ochrona obszarów Natura 2000 jest realizowana w ramach planów zadań ochronnych. Na podstawie analizy 20 takich obszarów zidentyfikowano podstawowe zagrożenia na siedliskach przyrodniczych. Należą do nich na siedliskach łąkowych i murawach – niewłaściwa gospodarka łąkarska i pastwiskowa, na siedliskach torfowiskowych – melioracje, a na starorzeczach i zbiornikach wodnych – spływy pochodzenia rolniczego, z kolei na siedliskach lęgowych ptaków – intensyfikacja i chemizacja rolnictwa, wysuszenie terenów podmokłych oraz wypalanie łąk.

3. W celu ochrony siedlisk przyrodniczych objętych ochroną w ramach obszarów Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim należy podjąć działania ochronne polegające na odpowiedniej gospodarce łąkarskiej i pastwiskowej, ograniczeniu intensyfikacji i chemizacji rolnictwa, zrzutu ścieków pochodzenia rolniczego, a także melioracji oraz wypalania łąk. Tylko takie ograniczenia mogą być gwarancją zachowania niezwykle cennych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na Warmii i Mazurach.

PIŚMIENNICTWO

- Bałtomiuk, A. (2011). Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju gmin objętych siecią Natura 2000 w świetle badań empirycznych (Sedate development conditioning of the communes in the Nature 2000 net in light of empirical investigations). Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory (Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora). *Dz.U.UE.L.* z 1992 r., nr 206, poz. 7 (OJ of EU from 1992, no. 206, item 7).
- Dyrektywa Rady 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków (Council Directive 79/409/EEC on the conservation of wild birds). *Dz.U.UE L.* z 2010 r., nr 20, poz. 26 (OJ of EU from 2010, no. 20, item 26).
- Kaługa, I. (2009). Korzyści dla rolnictwa wynikające z gospodarowania na obszarach Natura 2000 (Advantage for agriculture as result the management in the Nature 2000 sites). Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Kaszkowiak, I. (2005). Uboczne skutki stosowania pestycydów, w: *Obieg pierwiastków przyrodzie*. (The side results of the pesticide using, in: The circulation of elements in the nature). Red. B., Gaworek, t. III. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa, ss. 218–315.
- Kawicki, A., Florkiewicz, E., Jendrasiak, A. (2007). Procedura wydawania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Komentarz ze wzorami dokumentów, t. II (The procedure of decision about environmental conditioning dispensation. The comment with examples of documents, vol. II). Wydawnictwo Municipium SA, Warszawa.
- Lipiński, A. (2013). Planowanie ochrony obszarów Natura 2000, w: *Problemy wdrażania systemu Natura 2000 w Polsce* (The protection planning of the Nature 2000 sites, in: The problems of initiation of the Nature 2000 system in Poland). Red. A., Kaźnierska-Patrzyczna, M., A., Król. Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych, Szczecin–Łódź–Poznań, ss. 349–351.
- Mazur, E. (2008). Gospodarka a środowisko przyrodnicze. System: Człowiek – środowisko (Management and natural environment. System: Man – environment). Wydawnictwo Zachodniopomorska Szkoła Biznesu, Szczecin.
- Radecki, W. (2011). Ochrona walorów turystycznych w prawie polskim (The protection of touristic values

- in the Polish law). Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- RDOŚ (2016). Obszary Natura 2000 a aktywność człowieka (The Natura 2000 sites and man activity). Olsztyn, <http://olsztyn.rdos.gov.pl/natura-2000-a-aktywnosc-czlowieka>, dostęp: 15.04.2016 r.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko. Dz.U. z 2016, poz. 71.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020. Dz.U., poz. 415.
- Szramka, M., Zębek, E. (2013). Ograniczenia realizacji przedsięwzięć na obszarach Natura 2000 (The limitations of undertaking realization in the Natura 2000 sites). *Studia Prawnoustrojowe* 22, 195–206.
- Szwejkowska, B., Zębek, E. (2007). Rolnictwo ekologiczne w Polsce – aspekty prawne (The ecological agriculture in Poland – legal aspects). *Prawo i Środowisko* 1(49), 123–131.
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz.U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.
- Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Dz.U. z 2016, poz. 353 ze zm.
- Wiśniewski, J., Gwiazdowicz, D. (2009). *Ochrona przyrody (The protection of nature)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Drwęcy PLH280001. Dz. Urz., poz. 1485.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Wkry i Mławki PLB140008. Dz. Urz., poz. 1486.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Doliny Omulwi i Płodownicy PLB140005. Dz. Urz., poz. 1487.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 15 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy koło Pasłęka PLH280031. Dz. Urz., poz. 2022.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 19 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurskie Bagna PLH280054. Dz. Urz., poz. 2287.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 maja 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Murawy na Pojezierzu Elckim PLH280041. Dz. Urz. poz. 2172.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 30 września 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Warmińska PLB280015. Dz. Urz., poz. 3086.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 28 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Bagna Nietlickie PLB280001. Dz. Urz., poz. 3959.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 2 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Pasłęki PLB280002. Dz. Urz., poz. 3975.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Natura 2000 Dolina Kakaju PLH280036. Dz. Urz., poz. 4306.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 29 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Dobskie PLB280012. Dz. Urz., poz. 4307.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Poligon Orzysz PLB280014. Dz. Urz., poz. 79.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 31 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Woszczelskie PLH280034. Dz. Urz., poz. 80.

- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z dnia 19 stycznia 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Północnomazurska PLH280045. *Dz. Urz.*, poz. 438.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie, Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 3 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Lidzbarska PLH280012. *Dz. Urz.*, poz. 985.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Puszcza Napiwodzko-Ramucka PLB280007. *Dz. Urz.*, poz. 1037.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 20 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo PLH280055. *Dz. Urz.*, poz. 1038.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 31 marca 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Iławska PLH280053. *Dz. Urz.*, poz. 1319.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie z 7 marca 2016 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jonkowo-Warkały PLH280039. *Dz. Urz.*, poz. 1116.
- Zębek, E. (2013). Plany zadań ochronnych jako prawny instrument ochrony obszarów Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim, w: *Problemy wdrażania systemu Natura 2000 w Polsce (The plans of protective tasks as legal instrument of the Nature 2000 site protection in warmińsko-mazurski province, in: The problems of initiation of the Nature 2000 system in Poland)*. Red. A., Kaźnierska-Patrzyczna, M., A., Król. *Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych, Szczecin–Łódź–Poznań*, ss. 359–374.
- Zębek, E., Szwejkowska, B. (2006). Zanieczyszczenia gleby i roślin jako zagrożenie dla środowiska i człowieka na tle regulacji prawnych (The pollution of soil and plants as threat for environment and man on background of legal regulations). *Prawo i Środowisko* 1(45), 118–134.
- Zębek, E., Truszkowski, W. (2015). Obszary Natura 2000 – geneza i wpływ na gospodarkę w północno-wschodniej Polsce (The Nature 2000 sites – origin and influence on economy in north-east Poland). *Studia Prawnoustrojowe* 28, 353–366.

LEGAL LIMITATIONS AND NATURAL CONDITIONING OF AGRICULTURAL ACTIVITY IN NATURE 2000 SITES IN WARMIA AND MAZURY REGION

ABSTRACT

Nature 2000 sites are created in the aim of the conservation of rare and endangered plant and animal species (especially birds) and their habitats in UE. The protection of these areas depends on limitation of realization of projects that may significantly affect the environment related with intensive agricultural activity. In the range of agriculture-environment-climatical programme, the agriculture may be development in the agritourism area, and it also serves the protection of biodiversity by the protection of swamps and peatbog. In the Warmia and Mazury Region based on analysis of plans of protective tasks determined agricultural risks of the following natural habitats: meadow and grass – in appropriate management of meadows and grasslands, peatbogs – meliorations, old-river beds and water bodies – agricultural flows and breeding habitats of birds – agricultural intensification and chemicalization, drying boggy terrains and burning meadows. The protection of these habitats mainly depends on the suitable use of meadow and grassland management and the limitation of agricultural intensification and chemicalization.

Key words: agriculture, Nature 2000 sites, legal regulations, plans of protective tasks

SPIS TREŚCI

CONTENTS

Monika Janiszek

Witalność terenów zdegradowanych na przykładzie Katowic / Vitality of degraded areas
on the example of Katowice 67

Wojciech Kisiała, Maria Trojanek

Typologia gmin w Polsce na podstawie dochodów z nieruchomości / The classification of Polish
municipalities according to income from real estate 77

Martyna Król, Karol Król, Grażyna Gawrońska

Prognoza oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego –
wybrane zagadnienia prawne / Prospect of land management local plan impact
on the environment – chosen legal issues 87

Anita Kukulska, Katarzyna Cegielska, Tomasz Salata, Marta Szylar

Wpływ ośrodka miejskiego na kształtowanie się obszarów inwestycyjnych / The influence of urban
centers on the development of investment areas 97

Ewa Trzaskowska, Paweł Adamiec

Zieleń jako element podnoszący atrakcyjność i jakość przestrzeni publicznych / Green as an
element of tipping attraction and quality of public spaces 111

Elżbieta Zębek

Ograniczenia prawne i uwarunkowania przyrodnicze działalności rolniczej na obszarach
Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim / Legal limitations and natural conditioning
of agricultural activity in Nature 2000 sites in Warmia and Mazury region 125